

POLISH ACADEMY OF SCIENCES
INSTITUTE OF GEOGRAPHY AND SPATIAL ORGANIZATION

Geopolitical Studies

vol. 8

**Hanna Dziakowska
Stanisław Osiński**

**ZMIANY STRUKTURALNE W PRZEMYŚLE
WSCHODNICH OBSZARÓW PRZYGRANICZNYCH
POLSKI W LATACH 1985-1997**

**STRUCTURAL CHANGES IN THE INDUSTRY
OF THE EASTERN BORDERLAND OF POLAND
(1985-1997)**

Warsaw

2001

W Biuletynie o nazwie **Geopolitical Studies** publikowane są prace naukowe oraz wyniki badań i seminariów naukowych, realizowanych głównie w ramach projektu badawczego pt. „**Geopolityczny wymiar polskiej przestrzeni społeczno-gospodarczej**”. Projekt finansowany jest przez Komitet Badań Naukowych (nr projektu 6P04E5310), a realizowany w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, pod kierunkiem prof. dr hab. Marcina Rościszewskiego.

The bulletin entitled **Geopolitical Studies** publishes scientific papers, results of research and scientific seminars carried out and organized within the framework of the research project on „**Geopolitical dimension of Polish socio-economic space**”. Work within this project, approved and financed by the State Committee for Scientific Research (project no. 6P04E5310) is carried out under the leadership of Professor Marcin Rościszewski, Ph. D., in the Institute of Geography and Spatial Organization of Polish Academy of Sciences.

POLISH ACADEMY OF SCIENCES
INSTITUTE OF GEOGRAPHY AND SPATIAL ORGANIZATION

Geopolitical Studies

vol. 8

**Hanna Dziakowska
Stanisław Osiński**

**ZMIANY STRUKTURALNE W PRZEMYŚLE
WSCHODNICH OBSZARÓW PRZYGRANICZNYCH
POLSKI W LATACH 1985-1997**

**STRUCTURAL CHANGES IN THE INDUSTRY
OF THE EASTERN BORDERLAND OF POLAND
(1985-1997)**

Edited by
Maciej Jakubowski

Warsaw

2001

Research project

Geopolitical dimension of Polish socio-economic space

Financed by:

State Committee for Scientific Research (project no. 6P04E5310)

Directed by:

Prof. dr hab. Marcin Rościszewski

Institute of Geography and Spatial Organization

Polish Academy of Sciences

Twarda 51/55, 00-818 Warszawa, Poland

Technical editor

Anna Tkocz

Maps drawn by

Anna Tkocz

PL.-ISSN 1429-009X

SPIS TREŚCI

Przedmowa	5
Wstęp	7
I. Poziom i zmiany uprzemysłowienia wschodnich obszarów przygranicznych w latach 1985-1997	13
1. Zmiany zatrudnienia w przemyśle w latach 1985-1997.	13
2. Zmiany przestrzenne przemysłu według wskaźnika zmienności rozmieszczenia.	20
3. Wartość środków trwałych i produkcja sprzedana przemysłu w 1997 r.	22
A. Wartość środków trwałych w przemyśle	22
B. Wyposażenie w środki automatyzacji	22
C. Produkcja sprzedana przemysłu	22
D. Produkcja ważniejszych artykułów przemysłowych w 1997 r.	26
II. Struktura własnościowa przemysłu	29
1. Prywatyzacja przemysłu - zmiany struktury własnościowej w latach 1985-1997	29
2. Zmiany struktury własnościowej przemysłu mierzone wskaźnikiem zmienności	42
3. Kilka uwag na temat prywatyzacji	43
III. Struktura wielkościowa przemysłu.	49
1. Wielkość zakładów przemysłowych	49
2. Zmiany struktury wielkościowej przemysłu w latach 1985-1997	52
3. Zmiany struktury wielkościowej przemysłu mierzone wskaźnikiem zmienności	64
4. Struktura wielkościowa przemysłu mierzona metodą kolejnych ilorazów	66
IV. Struktura gałęziowa przemysłu	73
1. Zmiany struktury gałęziowej przemysłu w latach 1985-1997.	74

2. Zmiany struktury gałęziowej przemysłu mierzone wskaznikiem zmienności	.81
V. Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych i Suwalskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej w rozwoju wschodnich obszarów przygranicznych	.85
1. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne	.85
2. Suwalska Specjalna Strefa Ekonomiczna	.93
Wnioski	.99
Tabele	104
Literatura	117
Spis tabel	121
Spis rycin	125
Aneks	127

PRZEDMOWA

Praca H. Dziakowskiej i S. Osińskiego ma ważne znaczenie dla poznania procesów industrializacji na obszarach wschodniego pogranicza Polski. Autorzy badając okres, w którym skończył się pewien „porządek” właściwy dla systemu gospodarki centralnie kierowanej, a rozpoczyna się „porządek” nowy, właściwy systemowi gospodarki rynkowej. Przełom, jaki nastąpił w okresie 1989/1990 został w pracy wyraźnie uwidoczniiony. Autorzy pracy dowodzą, iż mamy do czynienia z dużym regresem procesu uprzemysłowienia na obszarach wschodniego pogranicza kraju. Regres dotyczy jednak tych struktur przemysłowych, które w swojej warstwie funkcjonalnej i organizacyjnej nie były przystosowane do nowych wymogów i uwarunkowań gospodarki rynkowej. Obserwuje się tymczasem w ostatnim czasie powstawanie nowych tendencji. Na obszarach północno-wschodnich kraju mamy np. do czynienia z rozwojem nowoczesnego przemysłu mleczarskiego, a także przemysłu turystycznego. Ten ostatni w coraz większym stopniu zaznacza swój udział także w południowo-wschodniej części rozpatrywanego obszaru.

Mówiąc o uprzemysłowieniu Wschodniej Strefy Aktywności Gospodarczej trzeba także brać pod uwagę i poddać analizie występujące tutaj perspektywy dalszego rozwoju. Omawiany w pracy obszar staje się wschodnią granicą europejskich procesów integracyjnych. Od 1999 r. granica ta jest wschodnią granicą NATO, a w pierwszych latach XXI wieku stanie się granicą wschodnią jednoczącej się Europy. Powodować to będzie pojawienie się całkowicie nowych uwarunkowań na rozpatrywanym tutaj obszarze z uwagi na zmiany całej, szeroko pojmowanej sytuacji geopolitycznej. Brać także należy pod uwagę coraz większe oddziaływanie tworzących się nowych korytarzy komunikacyjnych - Via Baltica, Via Intermare, jak też przewidywany wzrost intensywności kontaktów między przestrzenią Unii Europejskiej a przestrzenią jej wschodnich sąsiadów.

Praca powinna być postrzegana w tej właśnie dynamicznej perspektywie przemian, jakie rysują się na obszarach Wschodniej Strefy Aktywności Gospodarczej. Daje ona dobrą podstawę dla szerokiej dyskusji dotyczącej perspektyw i możliwości rozwoju regionalnego tej części naszego kraju.

Warszawa, marzec 2001 r.

Marcin Rościszewski

ZMIANY STRUKTURALNE W PRZEMYSŁE WSCHODNICH OBSZARÓW PRZYGRANICZNYCH POLSKI W LATACH 1985-1997¹

WSTĘP

W drugiej połowie 1989 r. zapoczątkowana została w Polsce transformacja ustrojowa², polegająca m.in. na przejściu od centralnie sterowanej gospodarki chronicznego niedoboru do gospodarki rynkowej, która jest bardziej efektywna od gospodarki nakazowo-rozdzielczej. Rozpoczęto prace zmierzające do prywatyzacji i restrukturyzacji gospodarki. Transformacja odbywała się w zmieniających warunkach politycznych i gospodarczych. Zmiany w przemyśle - faworyzowanym w gospodarce socjalistycznej dziale gospodarki - są dotychczas relatywnie niezbyt duże i znacznie ustępują przekształceniom w innych działach (obecnie sekcjach) gospodarki. Skłania to do zainteresowania się problemem zmian strukturalnych w przemyśle polskim tym bardziej, że współpraca geografów przemysłu w ramach Komisji Organizacji Przestrzennej Przemysłu Międzynarodowej Unii Geograficznej wykazała, że w ostatnich latach XX w. transformacja przemysłu w krajach postkomunistycznych oraz lokalna restrukturyzacja przemysłu (Wieloński 1995) cieszą się szczególnym zainteresowaniem wśród reprezentantów światowej geografii przemysłu.

Restrukturyzacja przemysłu oznacza dążenie do zwiększenia jego innowacyjności, efektywności i konkurencyjności (Wieloński 1996) poprzez zmiany:

---

¹ Niniejsza praca jest kontynuacją wcześniej napisanego artykułu (Dziakowska, Osiński 1999) na temat zmian strukturalnych w przemyśle wschodnich województw przygranicznych Polski.

² W dniach 28-29 grudnia 1989 r. Sejm uchwalił 10 ustaw nazywanych „pakietem Balcerowicza” lub „reformą Balcerowicza”. Pakiet obejmował następujące ustawy: o zmianie ustawy o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych, o opodatkowaniu wzrostu wypłat wynagrodzeń, czyli tzw. popiwkowej, o zmianie ustawy Prawo bankowe i o Narodowym Banku Polskim, o uporządkowaniu stosunków kredytowych, o zatrudnieniu, o szczególnych warunkach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu, o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia na terytorium PRL działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne, o zasadach działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych, o zmianie ustawy Prawo dewizowe, prawo celne. Ustawy zaczęły obowiązywać 1 stycznia 1990 r.

- struktury własnościowej, polegające na zwiększeniu udziału sektora prywatnego, kosztem sektora państwowego (publicznego);
- struktury wielkościowej, polegające na wzroście znaczenia przemysłu małych i średnich zakładów, kosztem dużych i wielkich przedsiębiorstw;
- struktury gałęziowej, polegające na zwiększeniu udziału przemysłów zaawansowanej technologii (*high-tech industry*), kosztem tradycyjnych gałęzi przemysłu (materiało-, energo- i transportochłonnych oraz uciążliwych dla społeczeństwa i środowiska przyrodniczego).

Szczególnie istotna jest zmiana struktury własnościowej przedsiębiorstw przemysłowych, bowiem bez sprywatyzowania większości potencjału przemysłowego ustanowienie gospodarki rynkowej jest niemożliwe (Misztal 1993).

Postępujące procesy integracyjne w Europie Zachodniej oraz przemiany polityczne i gospodarcze w Europie Środkowej i Wschodniej spowodowały wzrost zainteresowania problemami rozwoju obszarów przygranicznych. W Polsce obszary przygraniczne charakteryzują się m.in. na ogół mniejszym zaludnieniem i umiastowieniem niż obszary położone centralnie oraz słabszym rozwojem gospodarczym, a zwłaszcza uprzemysłowieniem. Wśród polskich obszarów przygranicznych szczególną rolę zajmują województwa położone wzdłuż wschodniej granicy kraju, określane na ogół w literaturze pejoratywnym mianem „ściany wschodniej”. Niekiedy jednak można spotkać się z mocniejszymi, jeszcze bardziej wymownymi sformułowaniami. np. „wschodnia strefa opóźnienia cywilizacyjnego” (Mokrzyć 1998).

Zmiany polityczne i gospodarcze w Polsce, dążenie do pełnej integracji z Unią Europejską oraz liberalizacja stosunków społecznych i przepisów administracyjnych związanych z przekroczeniem granicy państwowej spowodowały wzrost mobilności ludności, masowe podróże międzypaństwowe oraz stworzyły nową szansę rozwoju obszarów przygranicznych. Uwzględniając pozytywne zmiany, dokonujące się również we wschodniej części kraju M. Rościszewski (1999) zaproponował określenie jej mianem „Wschodniej Strefy Aktywności Gospodarczej” (WSAD).³

Szansę przyśpieszonego rozwoju gospodarczego - w tym przemysłu - w wybranych wschodnich terenach przygranicznych, niektórzy autorzy upatrują w powołaniu, 1 września 1996 r. na 20. lat Suwalskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

³ Zdaniem M. Rościszewskiego „*Ta niedysiejsza polska strefa nadgraniczna, zwana niekiedy „ścianą wschodnią”, poddana procesom wyludniania i stagnacji gospodarczej, obecnie stawać się zaczyna „bramą” dla Polski i Europy na obszary Wschodu, jak też „bramą” dla krajów Wschodu w ich kontaktach z Zachodem*” (Rościszewski 1999: 59).

Rozwój obszarów przygranicznych ma wielopłaszczyznowy charakter i wyraża się m.in. udziałem niektórych społeczności lokalnych we współpracy transgranicznej, związanej z utworzeniem euroregionów: Karpaty (powołany 14 lutego 1993 r.), Bug (29 września 1995 r.), Niemen (6 czerwca 1997).

Podjęte przez autorów badania zmian strukturalnych w przemyśle wschodnich obszarów przygranicznych Polski ograniczono do siedmiu byłych województw,⁴ położonych wzdłuż wschodniej granicy Polski. Poczynając od północy były to województwa: suwalskie, białostockie, białkopodlaskie, chełmskie, zamojskie, przemyskie i krośnieńskie. Wschodnie województwa przygraniczne zajmowały obszar 46 878 km², co stanowiło 15,0% powierzchni Polski.

W latach 1985-1997 zaludnienie wschodnich województw przygranicznych zwiększyło się z 3018,4 tys. do 3164,2 tys. mieszkańców (o 4,8%, podczas gdy liczba ludności kraju o 3,5%), a udział w ludności kraju wzrósł z 8,1% do 8,2%. Wzrost liczby ludności nastąpił we wszystkich siedmiu województwach.

Średnia gęstość zaludnienia województw przygranicznych w 1997 r. wynosiła 67 mieszkańców na 1 km² i była znacznie niższa od średniej krajowej (124 osób na 1 km²). Najbardziej zaludnionymi województwami były: przemyskie (94 osoby na 1 km²) i krośnieńskie (89 osób na 1 km²), a najslabiej: suwalskie (43 osoby na 1 km²), białkopodlaskie (58 osób na 1 km²) i chełmskie (64 osoby na 1 km²).

Zakłady przemysłowe lokalizowane są głównie w miastach, przez co przemysł jest postrzegany jako „zjawisko miejskie”. W 1997 r. we wschodnich województwach przygranicznych było 78 miast⁵ (9,0% miast kraju), z których najwięcej mieszkańców miał Białystok (282,5 tys. w 1997 r.). Pozostałe miasta były znacznie mniejsze, a do największych należały na ogół miasta wojewódzkie: Chełm (70,3 tys.), Przemysł (68,6 tys.), Suwalki (67,7 tys.), Zamość (67,6 tys.), Biała Podlaska (57,6 tys.), Elk w województwie suwalskim (55,7 tys.) i Krosno (49,4 tys.).

Wschodnie województwa przygraniczne należą do najslabiej zurbanizowanych w kraju. Liczba ludności miejskiej w badanym okresie zwiększyła się z 1236,9 tys. do 1455,6 tys. (6,1% ludności miejskiej kraju), czyli o 17,7%, a stopień urbanizacji z 41,0% do 46,0%. W 1997 r. odsetek

---

⁴ Od 1 stycznia 1999 r. obowiązuje w Polsce nowy podział administracyjny kraju. Wschodnie obszary przygraniczne znalazły się głównie w granicach nowych województw: podlaskiego, lubelskiego i podkarpackiego oraz w niewielkim stopniu warmińsko-mazurskiego i mazowieckiego.

⁵ W 1997 r. w województwie białkopodlaskim było 6 miast, w białostockim - 20, w chełmskim - 4 (najmniej w kraju), w krośnieńskim - 12, w przemyskim - 11, w suwalskim - 15, a w zamojskim - 10 miast.

Tabela 1

Powierzchnia i liczba ludności wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (stan w dniu 31 XII)

Wschodnie województwa przygraniczne	Powierzchnia w km ²	Liczba ludności w 1985 r.			Liczba ludności w 1997 r.			Zmiany zaludnienia 1985-1997	
		w tys.	%	na 1 km ²	w tys.	%	na 1 km ²	w tys.	w %
Ogółem	46 878	3 018,3	100,0	64	3 164,2	100,0	67	145,9	4,8
Białkopodlaskie	5 348	297,9	9,9	56	309,0	9,8	58	11,1	3,7
Białostockie	10 055	671,6	22,3	67	701,7	22,2	70	30,1	4,5
Chełmskie	3 866	240,8	8,0	62	249,4	7,9	65	8,6	3,6
Krośnieńskie	5 702	475,2	15,7	83	509,5	16,1	89	34,3	7,2
Przemyskie	4 437	395,9	13,1	89	415,5	13,1	94	19,6	5,0
Suwalskie	10 490	449,0	14,9	43	488,5	15,4	47	39,5	8,8
Zamojskie	6 980	487,9	16,2	70	490,6	15,5	70	2,7	0,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Rocznik Demograficzny 1986. GUS, Warszawa 1986: 5.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1998. GUS, Warszawa 1998: LX-LXVII.

ludności mieszkającej w miastach był najwyższy w województwie białostockim (64,3%) i w niewielkim stopniu przekraczał średnią krajową. Stopień urbanizacji pozostałych województw - z wyjątkiem suwalskiego - był znacznie niższy i wynosił: zamojskiego - 31,7% ludności miejskiej, krośnieńskiego - 35,0%, białkopodlaskiego - 38,0%, przemyskiego - 39,4% i chełmskiego - 44,0%.

W badanym okresie liczba ludności wiejskiej zmniejszyła się z 1781,5 tys. do 1708,6 tys. mieszkańców. Zmniejszenie zaludnienia obszarów wiejskich nastąpiło w większości województw, z wyjątkiem krośnieńskiego.

Do ilościowego zobrazowania zmian strukturalnych w przemyśle w latach 1985-1997 posłużono się **wskaźnikiem stopnia przekształcenia struktury**, nazywanym również **wskaźnikiem zmienności**, który w zależności od potrzeb był odpowiednio modyfikowany. Jednocześnie - obliczając wskaźniki - świadomie zrezygnowano z podzielenia uzyskanej wartości przez 100 (sto), przez co wartość wskaźnika mogła przyjmować wartości nie od 0 (zera) do 1 (jedności), lecz od 0 (zera) do 100 (stu).

W pracy zdecydowano się zastosować następujące metody:

- do analizy zmian przestrzennych - **wskaźnik zmienności rozmieszczenia przemysłu**;
- do analizy zmian struktury własnościowej - **wskaźnik zmienności form własności przemysłu**;
- do analizy zmian struktury wielkościowej przemysłu - **wskaźnik zmienności struktury wielkościowej przemysłu**;
- do analizy zmian struktury gałęziowej przemysłu - **wskaźnik zmienności struktury gałęziowej przemysłu**, zwany również **wskaźnikiem stopnia przekształcenia struktury gałęziowej przemysłu**.

Ponadto, do badania struktury wielkościowej przemysłu i dokonujących się zmian zastosowano **metodę (sześciu) kolejnych ilorazów**.

I. POZIOM I ZMIANY UPRZEMYSŁOWIENIA WSCHODNICH OBSZARÓW PRZYGRANICZNYCH W LATACH 1985-1997

1. Zmiany zatrudnienia w przemyśle w latach 1985-1997

W 1985 r. w przemyśle wschodnich województwach przygranicznych zatrudnionych było 242,8 tys. osób, co stanowiło niespełna 5% (4,97%) pracujących w przemyśle Polski. Prawie połowa zatrudnionych badanego obszaru pracowała w przemyśle województwa białostockiego (25,6%) i krośnieńskiego (22,8%); niewielkie natomiast było zatrudnienie w przemyśle województwa białkopodlaskiego (7,0%) i chełmskiego (7,9%).

Przeważająca część zatrudnionych w przemyśle pracowała w miastach (204,0 tys. osób; 84,0%), a pozostała (38,7 tys. osób; 16,0%) - na wsi. Szczególnie duży odsetek zatrudnionych w przemyśle skupiały miasta województwa białostockiego (92,2% zatrudnionych w przemyśle), a najniższy - miasta województwa zamojskiego (68,1%) i białkopodlaskiego (78,4%).

Zakłady przemysłowe zlokalizowane w miastach wojewódzkich zatrudniały w 1985 r. 91,0 tys. pracowników, czyli 37,5% zatrudnionych w przemyśle. Szczególnie istotne znaczenie miał Białystok (36,2 tys.), skupiający 58,2% zatrudnionych w przemyśle województwa białostockiego i Krosno (17,4 tys.; 31,5% zatrudnienia w przemyśle województwa krośnieńskiego). Chełm koncentrował 49,5% zatrudnienia w przemyśle województwa, Biała Podlaska - 31,9% , Zamość - 30,5%, Przemysł - 29,2% i Suwałki - zaledwie 17,0% zatrudnionych w przemyśle województwa.

W latach 1985-1997 liczba pracujących w przemyśle Polski⁶ zmniejszyła się z 4876,5 tys.⁷ do 3740,1 tys.⁸ (o 23,3%). Podobne zjawisko, ale o nieco mniejszym natężeniu, wystąpiło we wschodnich województwach przygranicznych, gdzie zatrudnienie w przemyśle zmalało z 242,8 tys. do 188,2 tys. osób, czyli o 22,5%.

---

⁶ Przeciętne w roku.

⁷ Według klasyfikacji gospodarki narodowej obowiązującej do 31 grudnia 1985 r., w przemyśle, w roku 1985, pracowało 5000,1 tys. osób, a według klasyfikacji obowiązującej od stycznia 1986 r. - 4 876,5 tys. (Mały Rocznik Statystyczny 1988, GUS, Warszawa 1988: s. 155). W niniejszym artykule zdecydowano się przyjąć dane zgodnie z nowszą klasyfikacją.

⁸ Rocznik Statystyczny Przemysłu 1998. GUS, Warszawa 1999, s. 110.

Zmniejszenie zatrudnienia nastąpiło prawie we wszystkich województwach, z wyjątkiem przemyskiego, gdzie wzrosło o 115 osób (o 0,4%). W liczbach bezwzględnych zatrudnienie w przemyśle najbardziej zmniejszyło się w województwie krośnieńskim - o 17,9 tys. osób (o 32,3%), suwalskim - o 9,7 tys. (o 29,8%), chełmskim - o 8,2 tys. (o 42,4%), zamojskim - o 7,7 tys. (o 26,8%) i białostockim - o 7,0 tys. (o 11,3%).

W badanym okresie, zatrudnienie w zakładach przemysłowych zlokalizowanych w miastach zmniejszyło się z 204,0 tys. do 157,3 tys. osób (o 22,9%), a na wsi - z 38,7 tys. do 30,9 tys. osób (o 20,1%). Ponieważ ograniczenie zatrudnienia w przemyśle w miastach i na wsi miało podobny stopień, utrzymane zostały w 1997 r. proporcje pomiędzy zatrudnieniem pracowników przemysłowych w miastach (83,6%) i na wsi (16,4%), z niewielkim przesunięciem - o 0,4 punktu procentowego - na korzyść tych ostatnich. W poszczególnych województwach przygranicznych sytuacja w miastach i na wsi kształtowała się jednak odmiennie.

W miastach zatrudnienie w przemyśle zmniejszyło się o 47,8 tys. osób, przy czym najbardziej w województwie krośnieńskim - o 12,4 tys. osób (o 26,7%), chełmskim - o 8,4 tys. (aż o 52,2%!), suwalskim - o 8,1 tys. (o 29,0%), białostockim - o 7,6 tys. (o 13,3%) i zamojskim - o 6,1 tys. (o 31,5%). Stosunkowo w niewielkim stopniu zmniejszyło się zatrudnienie - o 409 osób (o 1,8%) w miastach województwa przemyskiego.

W latach 1985-1997 nastąpiło zmniejszenie zatrudnienia w przemyśle w miastach wojewódzkich z 91,0 tys. do 76,7 tys. osób, czyli o 15,6%. Tempo spadku zatrudnienia w największych ośrodkach miejskich było więc nieco mniejsze niż w skali badanego obszaru. Zmniejszenie zatrudnienia w przemyśle nastąpiło w Chełmie - o 4922 osoby (o 51,6%), Krośnie - o 4594 osoby (o 26,3%), Białymstoku - o 3074 osoby (o 8,5%), Zamościu - o 1655 osób (o 19,0%) i Białej Podlaskiej - o 547 osób (o 10,0%). Wzrosło natomiast zatrudnienie w przemyśle w Przemysłu - o 352 osoby (o 4,4%) i Suwałkach - o 200 osób (o 3,6%).

Na obszarach wiejskich zatrudnienie w przemyśle zmniejszyło się o 7799 osób, przy czym nastąpiło tylko w województwie krośnieńskim, suwalskim, zamojskim i białkopodlaskim. Szczególnie w dużym stopniu - aż o 61,3% - zmniejszyło się zatrudnienie w województwie krośnieńskim. W pozostałych województwach nastąpił wzrost zatrudnienia w przemyśle na wsi: w białostockim - o 559 osób (o 11,5%), w przemyskim - o 524 osoby (o 12,2%) i chełmskim - o 221 osób (o 7,0%).

Badany obszar należy do najslabiej uprzemysłowionych w Polsce. Świadczy o tym mniejszy udział w zatrudnieniu w krajowym przemyśle (5,03% w 1997 r.), w porównaniu z zajmowaną powierzchnią (15,0%) i liczbą ludności (8,2%). Potwierdzają to również podstawowe, tradycyjne mierniki

uprzemysłowienia: liczba osób zatrudnionych w przemyśle na 10 km² i liczba zatrudnionych w przemyśle na 1000 mieszkańców.

Tabela 2

Zatrudnienie w przemyśle wschodnich obszarów przygranicznych Polski w latach 1985 - 1997

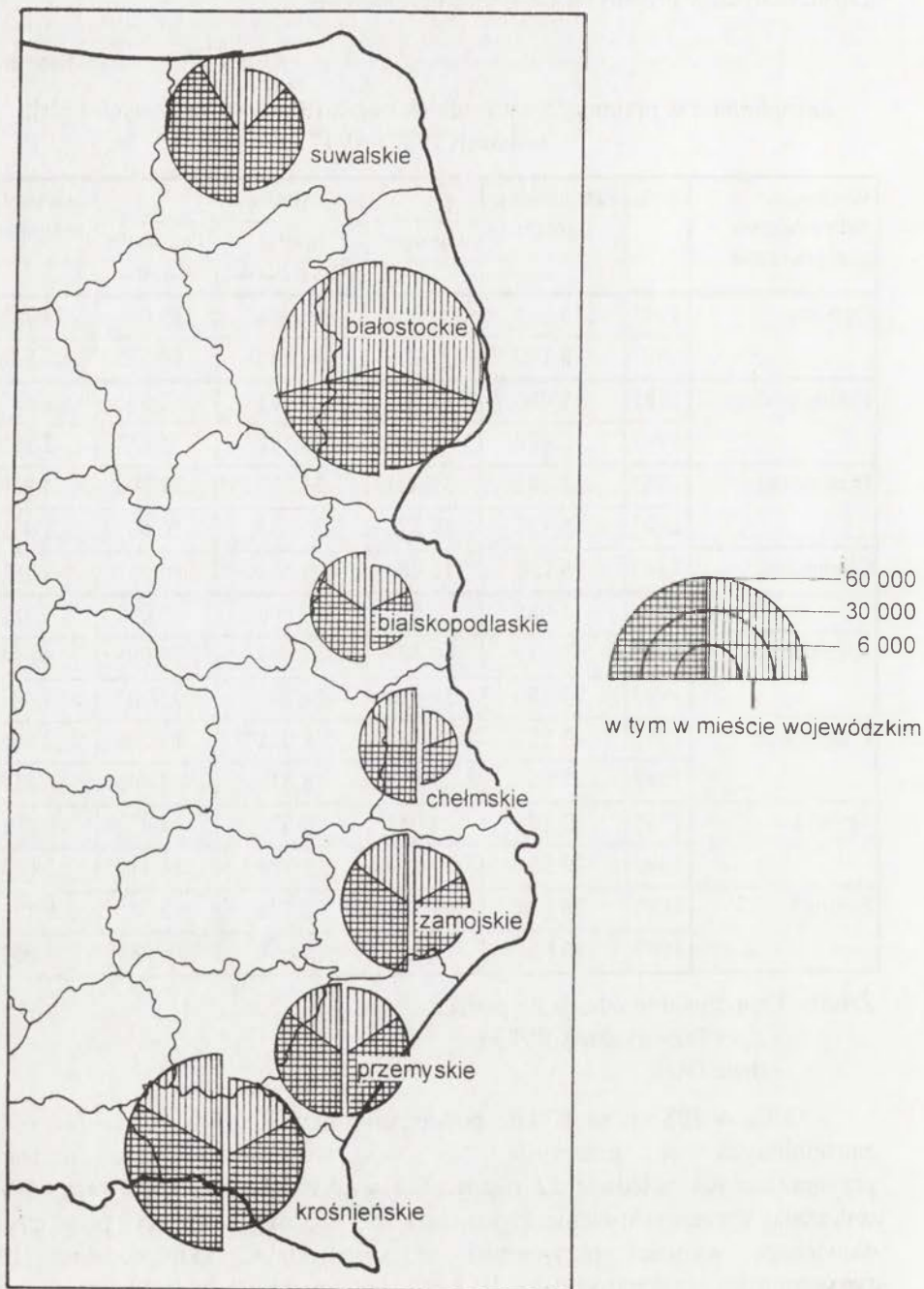
Wschodnie województwa przygraniczne	Rok	Zatrudnienie ogółem	Miasta			Gminy wiejskie
			Ogółem	Miasta wojewódzkie	Pozostałe miasta	
Ogółem	1985	242 754	204 039	90 988	113 051	38 715
	1997	188 189	157 273	76 748	80 525	30 832
Białkopodlaskie	1985	17 080	13 400	5 445	7 955	3 680
	1997	12 899	9 739	4 898	4 841	3 160
Białostockie	1985	62 181	57 321	36 213	21 108	4 860
	1997	55 139	49 720	33 139	16 581	5 419
Chełmskie	1985	19 250	16 082	9 531	6 551	3 168
	1997	11 085	7 696	4 609	3 087	3 389
Krośnieńskie	1985	55 333	46 437	17 449	28 988	8 896
	1997	37 460	34 019	12 855	21 164	3 441
Przemyskie	1985	27 552	23 264	8 058	15 206	4 288
	1997	27 667	22 855	8 410	14 445	4 812
Suwalskie	1985	32 724	28 032	5 570	22 462	4 692
	1997	22 984	19 889	5 770	14 119	3 095
Zamojskie	1985	28 634	19 503	8 722	10 781	9 131
	1997	20 955	13 355	7 067	6 288	7 600

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Spis Przemysłowy 1985 r.
- dane GUS

O ile w 1985 r. na 10 km² powierzchni przypadało w Polsce 156 osób zatrudnionych w przemyśle, to we wschodnich województwach przygranicznych zaledwie 52 osoby. We wszystkich województwach ww. wskaźnik uprzemysłowienia był niższy od średniej krajowej, przy czym największe wartości przyjmował w województwie krośnieńskim (97 zatrudnionych w przemyśle na 10 km²), przemyskim i białostockim (po 62 osoby), a najniższe - w suwalskim (31 zatrudnionych) i białkopodlaskim (32 zatrudnionych).

Ryc. 1. Zatrudnienie w przemyśle wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

W 1985 r. liczba zatrudnionych w przemyśle na 1000 mieszkańców wynosiła w Polsce 126 osób, a we wschodnich województwach przygranicznych - 80 osób. Niezbyt duże dysproporcje związane były ze słabszym zaludnieniem obszarów przygranicznych, niż średnio całego kraju. Największe zatrudnienie na 1000 mieszkańców, niewiele ustępujące średniej krajowej, było w województwie krośnieńskim (117 osób). Relatywnie wysokie zatrudnienie w przemyśle w stosunku do liczby ludności było również w województwie białostockim (93 osoby), a najniższe w województwie białkopodlaskim (57 osób) i zamojskim (59 osób na 1000 mieszkańców).

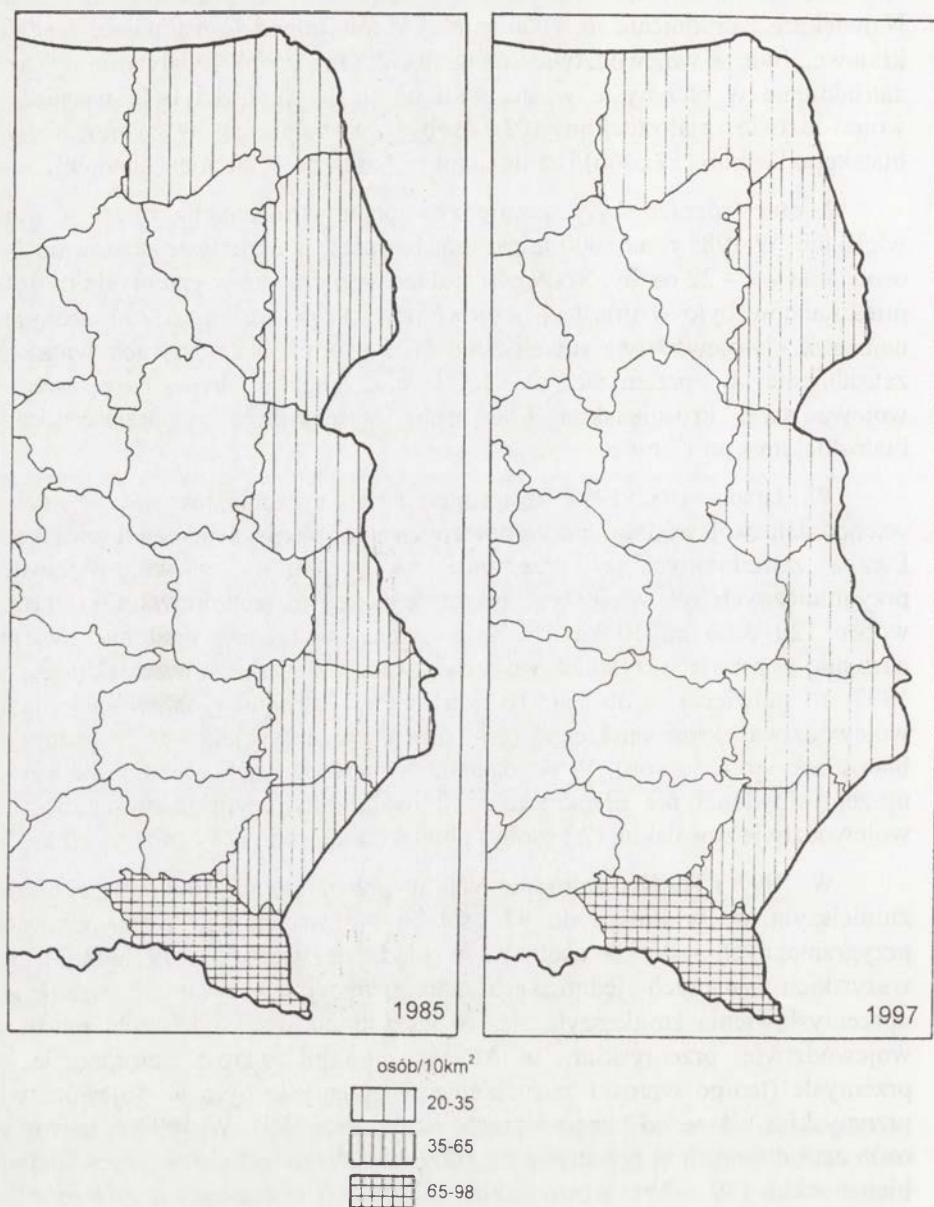
Istotne różnice były pomiędzy uprzemysłowieniem miast i gmin wiejskich. W 1985 r. na 1000 mieszkańców miast w przemyśle pracowało 165 osób, a na wsi - 22 osoby. Szczególnie duże zatrudnienie w przemyśle na 1000 mieszkańców było w miastach województwa krośnieńskiego (294 osoby), a najniższe - województwa suwalskiego (123 osoby). Na obszarach wiejskich zatrudnienie w przemyśle na 1000 mieszkańców było najwyższe w województwie krośnieńskim (28 osób), a najniższe w przemyskim i białostockim - po 17 osób.

W latach 1985-1997 dysproporcje w uprzemysłowieniu Polski i wschodnich województw przygranicznych nie uległy większym zmianom. Liczba zatrudnionych w przemyśle na 10 km² w województwach przygranicznych była w 1997 r. trzykrotnie niższa niż średnio w kraju (40 osób wobec 120 osób na 10 km²). Zmniejszenie wskaźnika uprzemysłowienia nastąpiło w prawie wszystkich województwach z wyjątkiem przemyskiego. W 1997 r. najwięcej osób na 10 km² było zatrudnionych w przemyśle województwa krośnieńskiego (66 osób), przemyskiego (62 osoby) i białostockiego (55 osób). W pozostałych województwach wartość wskaźnika uprzemysłowienia nie przekraczała 30 osób, przy czym najniższa była w województwie suwalskim (22 osoby) i białkopodlaskim (24 osoby na 10 km²).

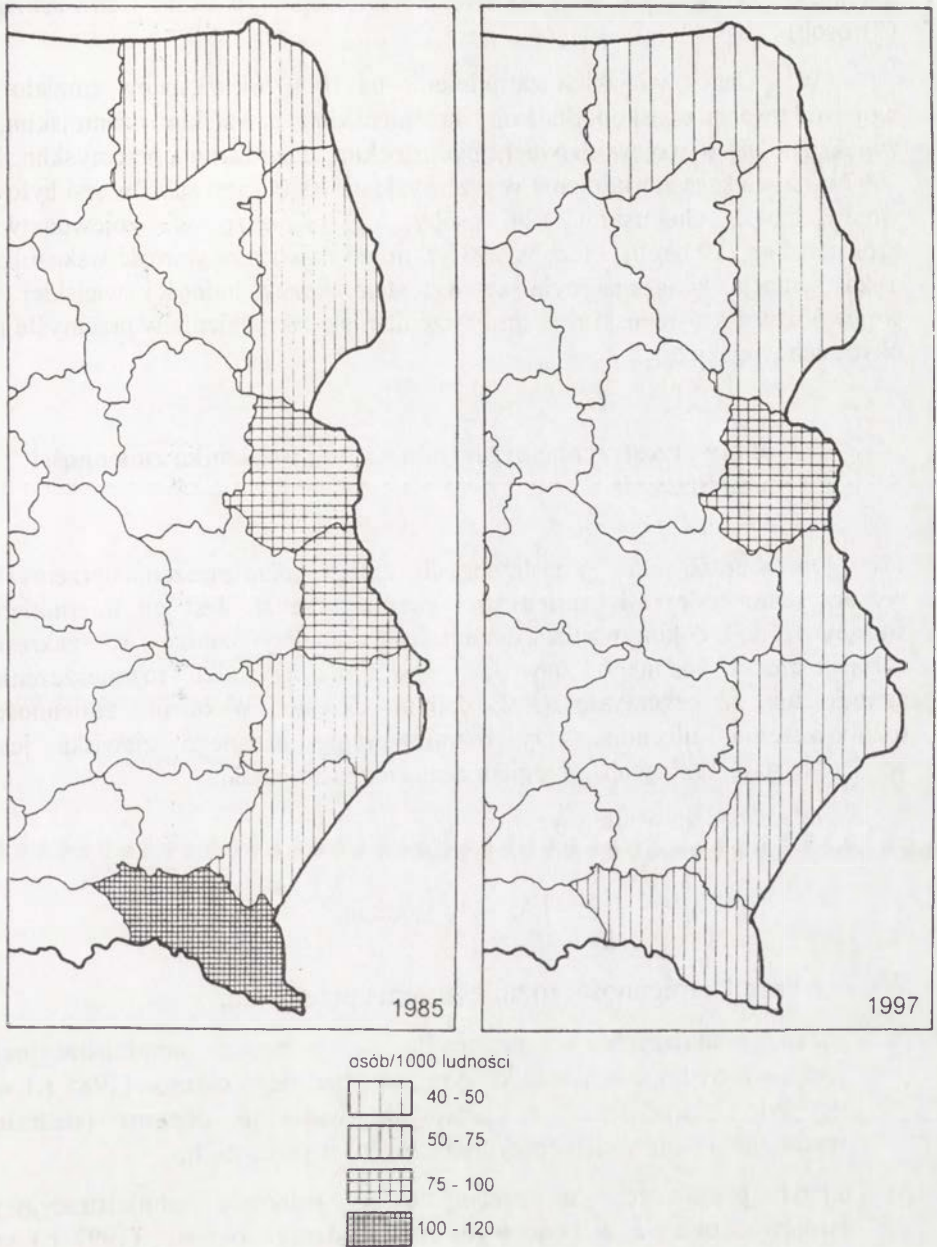
W 1997 r. liczba zatrudnionych w przemyśle na 1000 mieszkańców zmniejszyła się w Polsce do 97 osób, a we wschodnich województwach przygranicznych - do 59 osób. Ze względu na wzrost liczby ludności we wszystkich badanych jednostkach administracyjnych, wartość wskaźnika uprzemysłowienia zmniejszyła się we wszystkich województwach, nawet w województwie przemyskim, w którym nastąpił wzrost zatrudnienia w przemyśle (tempo wzrostu zatrudnienia w przemyśle było w województwie przemyskim niższe od tempa wzrostu liczby ludności). W 1997 r. najwięcej osób zatrudnionych w przemyśle na 1000 mieszkańców było w województwie białostockim (79 osób), krośnieńskim (73 osoby) i przemyskim (67 osób), a najmniej - w białkopodlaskim (42 osoby) i zamojskim (43 osoby).

W badanym okresie zatrudnienie w przemyśle w miastach na 1000 mieszkańców zmniejszyło się w województwach przygranicznych do 108 osób, a na wsi do 18 osób. Zatrudnienie na 1000 mieszkańców miast zmniejszyło się

Ryc. 2. Zatrudnieni w przemyśle wschodnich województw przygranicznych Polski na 10 km² w roku 1985 i 1997

Ryc. 3. Zatrudnieni w przemyśle wschodnich województw przygranicznych Polski na 1000 mieszkańców w roku 1985 i 1997

we wszystkich województwach, przy czym w 1997 r. największą wartość miało w województwie krośnieńskim (191 osób) i przemyskim (139 osób), a najniższą w miastach województwa chełmskiego (70 osób) i suwalskiego (71 osób).

W gminach wiejskich zatrudnienie na 1000 mieszkańców zmalało w województwach: białkopodlaskim, krośnieńskim, suwalskim i zamojskim, a zwiększyło się w województwach: białostockim, chełmskim i przemyskim. W 1997 r. największe zatrudnienie w przemyśle na 1000 mieszkańców wsi było w województwie chełmskim (24 osoby), a najniższe w województwie krośnieńskim (10 osób), które w 1985 r. miało najwyższą wartość wskaźnika. Taka sytuacja związana była ze wzrostem liczby ludności wiejskiej w województwie krośnieńskim i zmniejszeniem się zatrudnienia w przemyśle na obszarach wiejskich.

2. Zmiany przestrzenne przemysłu według wskaźnika zmienności rozmieszczenia

Do zobrazowania przestrzennych zmian rozmieszczenia przemysłu wykorzystano **wskaźnik zmienności rozmieszczenia**. Jest on miernikiem służącym do dokonywania dynamicznej analizy zmian w zakresie rozmieszczenia badanego zjawiska - w tym przypadku rozmieszczenia zatrudnienia w przemyśle - w danym okresie. Wskaźnik zmienności rozmieszczenia informuje, czy rozmieszczenie badanego zjawiska jest względnie stabilne, czy też z biegiem czasu ulega zmianom.

Oblicza się go według wzoru:

$$Wz_r = \frac{1}{2} \sum_{k=1}^n |A_k^1 - A_k^0| \text{ gdzie:}$$

Wz_r - wskaźnik zmienności rozmieszczenia przemysłu;

A_k^0 - udział pracujących w przemyśle w jednostce administracyjnej (województwie) k w początkowym roku badanego okresu (1985 r.) w ogólnym zatrudnieniu w przemyśle badanego obszaru (siedmiu wschodnich województw przygranicznych) w procentach;

A_k^1 - udział pracujących w przemyśle w jednostce administracyjnej (województwie) k w końcowym roku badanego okresu (1997 r.) w ogólnym zatrudnieniu w przemyśle badanego obszaru (siedmiu wschodnich województw przygranicznych) w procentach;

k - liczba jednostek administracyjnych (województw), 1,2, ... n.

Jeżeli rozmieszczenie zjawiska nie uległo zmianie, to wskaźnik ma wartość 0 (zero), a przy całkowitej zmianie rozmieszczenia wynosi 100 (sto). Zmiany w przedziale 0-25 można określić jako niewielkie, 25-50 - jako średnie, a powyżej 50 - jako duże.⁹

W latach 1985-1997 zmiany przestrzenne przemysłu badanego obszaru w układzie wojewódzkim nie były duże ($W_z = 7,04$), przy czym większe były w gminach wiejskich (13,96) niż w miastach (6,65). W grupie miast badanego obszaru największe zmiany przestrzenne przemysłu nastąpiły w miastach wojewódzkich (7,28). W miastach nie będących stolicami województw wskaźnik zmienności przyjął mniejszą wartość (7,05).

Traktując badany obszar jako całość stwierdzono, że w latach 1985-1997 wzrósł udział w zatrudnieniu w przemyśle tylko województwa białostockiego (o 3,68 punktu procentowego) i przemyskiego (o 3,35). Udział pozostałych pięciu województw nieznacznie zmniejszył się, przy czym największy był w województwie krośnieńskim (o 2,89 punktu procentowego) i chełmskim (o 2,04).

Tabela 3

Wartość wskaźnika zmienności rozmieszczenia przemysłu
(według grup gałęzi) wschodnich obszarów przygranicznych
w latach 1985-1997

Grupa gałęzi przemysłowych	Wartość wskaźnika (W_z)	Województwa, których udział w badanym okresie najbardziej	
		zwiększył się ^a	zmniejszył się ^a
Przemysł ogółem	7,04	Białostockie (3,68)	Krośnieńskie (2,89)
Pozostałe gałęzie	20,66	Białostockie (13,55)	Przemyskie (10,18)
Drzewno-papierniczy	15,53	Przemyskie (6,88)	Krośnieńskie (8,56)
Spożywczy	11,61	Przemyskie (6,31)	Suwalskie (4,71)
Lekki	10,97	Białostockie (6,11)	Chełmskie (6,02)
Mineralny	10,34	Krośnieńskie (10,08)	Suwalskie (4,51)
Elektromaszynowy	7,27	Przemyskie (5,46)	Zamojskie (3,98)
Chemiczny	4,05	Suwalskie (1,30)	Przemyskie (2,48)

^a - w punktach procentowych.

Źródło: Opracowanie własne.

Wskaźnik zmienności rozmieszczenia obliczono także dla wszystkich grup gałęzi przemysłu. Jednak w pracy zdecydowano się zaprezentować wskaźniki tylko dla przemysłów istotnych dla badanego obszaru, w których

⁹ W taki sam sposób należy interpretować wszystkie pozostałe wskaźniki zaprezentowane w niniejszej pracy.

zatrudnienie w 1997 r. wynosiło ponad 10 tys. osób. Okazuje się, że w latach 1985-1997 największe zmiany przestrzenne były w „pozostałych gałęziach przemysłu”¹⁰ ($Wz_r = 20,66$). Najbardziej wzrosła rola tego przemysłu w województwie białostockim (o 13,55 punktu procentowego), a najbardziej zmniejszyła się w województwie przemyskim (o 10,18). Wartości wskaźników zmienności dla innych grup przemysłów są znacznie niższe i zostały zaprezentowane w poniższej tabeli.

W przemysłach mniej kapitałochłonnych, wykorzystujących lokalną bazę surowcową, zmiany przestrzenne, tzn. „przesunięcia zatrudnienia” wewnątrz badanego obszaru były nieco większe niż w przemysłach bardziej kapitałochłonnych.

3. Wartość środków trwałych i produkcja sprzedana przemysłu w 1997 r.

A. Wartość środków trwałych w przemyśle

W 1997 r. wartość środków trwałych w przemyśle wschodnich województw przygranicznych wynosiła prawie 16,2 mld zł, w tym prawie 15,4 mld zł w przedsiębiorstwach przemysłowych, co stanowiło odpowiednio 4,3% i 4,2% środków trwałych w przemyśle Polski. Ponad połowa środków trwałych znajdowała się na terenie województwa krośnieńskiego i białostockiego.

B. Wyposażenie w środki automatyzacji

Na tle wyposażenia wschodnich województw przygranicznych w środki trwałe, względnie dobrze wyglądało wyposażenie zakładów przemysłowych w niektóre środki automatyzacji. W 1997 r. na wschodnie województwa przygraniczne przypadało 6,6% krajowych automatycznych linii produkcyjnych, 5,4% - linii produkcyjnych sterowanych komputerem i 5,4% - centrów obróbkowych. Niewielkie natomiast było wyposażenie w komputery służące do sterowania i regulacji procesami technologicznymi (3,7%), a szczególnie słabe było wyposażenie w manipulatory i roboty przemysłowe.

C. Produkcja sprzedana przemysłu

O bardzo słabym uprzemysłowieniu badanego obszaru świadczy również produkcja sprzedana przemysłu. W 1997 r. w siedmiu wschodnich województwach przygranicznych wyniosła ona 13 820,8 mln zł, co stanowiło

¹⁰ Do „pozostałych gałęzi przemysłu” - zgodnie z Klasyfikacją Gospodarki Narodowej - należały: przemysł poligraficzny, przemysł paszowy i utylizacyjny oraz pozostałe branże przemysłu.

Tabela 4

Wartość brutto środków trwałych w przemyśle i w przedsiębiorstwach przemysłowych w 1997 r.
(stan w dniu 31 XII) we wschodnich województwach przygranicznych (bieżące ceny ewidencyjne).

Wyszczególnienie	Wartość środków trwałych w przemyśle				Wartość środków trwałych w przedsiębiorstwach przemysłowych			
	Ogółem		Działalność produkcyjna		Ogółem		Działalność produkcyjna	
	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%
Polska	373990,1	100,0	189710,4	100,0	362391,1	100,0	187766,2	100,0
Wschodnie województwa przygraniczne	16192,6	4,3	8112,6	4,3	15359,5	4,2	8016,4	4,3
Białkopodlaskie	917,9	0,3	474,6	0,3	837,0	0,2	468,6	0,3
Białostockie	4007,7	1,1	1893,3	1,0	3801,5	1,1	1870,5	1,0
Chelmskie	1266,4	0,3	808,9	0,4	1166,5	0,3	806,9	0,4
Krośnieńskie	4769,6	1,3	2060,2	1,1	4684,5	1,3	2048,4	1,1
Przemyskie	1993,7	0,5	1185,6	0,6	1861,9	0,5	1169,2	0,6
Suwalskie	1692,1	0,4	872,1	0,5	1623,3	0,4	860,9	0,5
Zamojskie	1545,2	0,4	817,9	0,4	1384,8	0,4	791,9	0,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Rocznik Statystyczny Województw 1998. GUS, Warszawa 1998: 344-345 i 346-347.

Środki automatyzacji procesów produkcyjnych w przemyśle^a wschodnich województw przygranicznych w 1997 r.
(stan w dniu 31 XII).

Województwa	Linie produkcyjne				Centra obróbkowe		Roboty i manipulatory przemysłowe				Komputery do sterowania i regulacji procesami technologicznymi ^b	
	automatyczne		sterowane komputerem				razem		w tym roboty			
Polska	5 138	100,0	2 351	100,0	1 158	100,0	950	100,0	422	100,0	10 553	100,0
Wschodnie województwa przygraniczne	339	6,6	128	5,4	62	5,4	4	0,4	1	0,2	392	3,7
Białkopodlaskie	20	0,4	13	0,5	3	0,2	-	-	-	-	12	0,1
Białostockie	65	1,2	35	1,5	22	1,9	1	0,1	1	0,2	127	1,2
Chelmskie	15	0,3	14	0,6	-	-	-	-	-	-	7	0,1
Krośnieńskie	179	3,5	31	1,3	10	0,9	1	0,1	-	-	133	1,3
Przemyskie	32	0,6	19	0,8	16	1,4	2	0,2	-	-	69	0,6
Suwalskie	9	0,2	7	0,3	1	0,1	-	-	-	-	22	0,2
Zamojskie	19	0,4	9	0,4	10	0,9	-	-	-	-	22	0,2

^a - dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 50 osób, a w sekcji „Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę” - 20 osób;

^b - komputery duże, minikomputery i mikrokomputery;

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Rocznik Statystyczny Województw 1998. GUS. Warszawa 1998: 307.

zaledwie 3,8% produkcji sprzedanej przemysłu w kraju, czyli jeszcze mniej niż wynikało z zatrudnienia w przemyśle. Może to świadczyć o niezbyt dużej konkurencyjności artykułów przemysłowych produkowanych w zakładach przemysłowych zlokalizowanych we wschodnich województwach przygranicznych.

Wartość produkcji sprzedanej przemysłu na jednego mieszkańca, pomimo słabego zaludnienia badanego obszaru, wynosiła w 1997 r. tylko 4 368 zł (47,0% średniej krajowej) i należała do najniższych w kraju. We wszystkich siedmiu województwach była znacznie niższa od średniej krajowej, przy czym w czterech województwach (chełmskie, przemyskie, suwalskie, zamojskie) była ponad dwukrotnie niższa od średniej krajowej, a województwie białkopodlaskim - nawet ponad trzykrotnie niższa. Pod względem wartości produkcji sprzedanej na jednego mieszkańca, na 49 województw w kraju, województwo krośnieńskie plasowało się na 34. miejscu, białostockie - na 41 miejscu, a pozostałe pięć województw zajmowało pięć ostatnich lokat!

Tabela 6

Produkcja sprzedana przemysłu w 1997 r. we wschodnich województwach przygranicznych (ceny bieżące).

Województwa	Produkcja sprzedana przemysłu w 1997 r.			
	w mln zł	% produkcji krajowej	na 1 mieszkańca	
			w zł	lokata w kraju
Polska	358 824,3	100,0	9 284	x
Wschodnie województwa przygraniczne	13 820,8	3,8	4 368	x
Białkopodlaskie	858,2	0,2	2 776	49
Białostockie	3 569,6	1,0	5 090	41
Chełmskie	1 011,6	0,3	4 054	45
Krośnieńskie	3 137,3	0,9	6 162	34
Przemyskie	1 524,5	0,4	3 667	47
Suwalskie	1 924,3	0,5	3 942	46
Zamojskie	1 795,3	0,5	3 653	48

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Rocznik Statystyczny Województw 1998. GUS, Warszawa 1998: LIV.

D. Produkcja ważniejszych artykułów przemysłowych w 1997 r.

Udział wschodnich województw przygranicznych w krajowej produkcji przemysłowej nie jest zbyt duży, tym niemniej w produkcji kilkunastu wybranych artykułów jest znaczny. Odnosi się to głównie do produkcji artykułów przemysłu spożywczego, lekkiego, mineralnego, drzewnego, niektórych artykułów przemysłu elektromaszynowego i produkcji surowców zlokalizowanych, np. ropy naftowej i gazu ziemnego.

W 1997 r. z badanego obszaru pochodziło 46,9% krajowej produkcji autobusów, co najmniej 25,8% - gazu ziemnego, 16,4% - tkanin wełnianych i wełnopodobnych, 15,2% - ropy naftowej, 14,9% - papierosów, 13,6% - masła, 13,4% - płyt pilśniowych, 13,3% - wędlin, 12,7% - cementu.

Tabela 7

Produkcja ważniejszych wyrobów przemysłowych we wschodnich województwach przygranicznych w 1997 r.

Wyroby	Jednostka miary	Ogółem	Udział w produkcji krajowej w %
1	2	3	4
Województwo białkopodlaskie			
Maszyny i urządzenia do robót budowlanych, drogowych i melioracyjnych	t	1 597	4,1
Tkaniny wełniane i wełnopodobne (bez surowych)	tys. km	0,9	2,9
Masło	t	3483	2,5
Wędliny ^a	tys. t	15,0	1,6
Okrycia z tkanin	tys. szt.	02	1,1
Przemiał zbóż	tys. t	28,6	0,9
Tarcica iglasta	dam ³	15,5	0,5
Województwo białostockie			
Tkaniny wełniane i wełnopodobne (bez surowych)	tys. km	4,3	13,5
Masło	t	7 757	5,6
Wędliny ^a	tys. t	46,5	4,9
Tkaniny bawełniane i bawełnianopodobne (bez surowych)	tys. km	10,3	4,5
Maszyny i urządzenia do robót budowlanych, drogowych i melioracyjnych	t	1 395	3,6
Mięso i tłuszcze (ubój w działalności produkcyjnej) ^b	tys. t	32,2	3,5
Maszyny, urządzenia i narzędzia rolnicze i dla gospodarki leśnej	mln zł ^c	30,8	3,5
Tarcica iglasta	dam ³	59,5	1,9
Tarcica liściasta	dam ³	9,5	1,6

1	2	3	4
Okrycia z tkanin	tys. szt.	11,4	1,2
Maszyny i urządzenia dla przemysłu spożywczego	t	145	1,0
Województwo chełmskie			
Cement	tys. t	1 902	12,7
Cukier w przeliczeniu na cukier biały	tys. t	84,7	3,9
Okrycia z tkanin	tys. szt.	21,2	2,3
Tarcica liściasta	dam ³	13,6	2,3
Przemiał zbóż	tys. t	55,7	1,8
Masło	t	1459	1,0
Obuwie (z wyjątkiem gumowego i tekstylnogumowego)	tys. par	460	0,7
Wędliny ^a	tys. t	3,2	0,3
Piwo	tys. hl	47,8	0,2
Województwo krośnieńskie			
Autobusy	szt.	919	46,9
Ropa naftowa	tys. t	43,8	15,2
Wyroby gumowe (łącznie z obuwem gumowym i tekstylnogumowym)	tys. t	12,3	4,5
Tarcica liściasta	dam ³	18,4	3,0
Tarcica iglasta	dam ³	52,8	1,7
Wędliny ^a	tys. t	13,3	1,4
Obuwie (z wyjątkiem gumowego i tekstylnogumowego)	tys. par	296	0,4
Obrabiarki skrawające do metali	szt.	44	0,4
Przemiał zbóż	tys. t	6,4	0,2
Województwo przemyskie			
Gaz ziemny	hm ³	1 248	25,8
Płyty pilśniowe	km ²	14,4	13,4
Wędliny ^a	tys. t	22,5	2,4
Obuwie (z wyjątkiem gumowego i tekstylnogumowego)	tys. par	1636	2,4
Mięso i tłuszcze (ubój w działalności produkcyjnej) ^b	tys. t	16,5	1,8
Cukier w przeliczeniu na cukier biały	tys. t	30,6	1,4
Przemiał zbóż	tys. t	29,5	0,9
Tarcica liściasta	dam ³	5,6	0,9
Maszyny i urządzenia dla przemysłu spożywczego	t	93	0,6
Masło	t	603	0,4

1	2	3	4
Województwo suwalskie			
Papierosy	mln szt.	11 431	14,9
Tarcica iglasta	dam ³	106,7	3,4
Mięso i tłuszcze (ubój w działalności produkcyjnej) ^b	tys. t	27,6	3,0
Płyty stolarskie	dam ³	2,6	2,8
Masło	t	3 194	2,3
Wędliny ^a	tys. t	17,8	1,9
Przemiał zbóż	tys. t	28,2	0,9
Obuwie (z wyjątkiem gumowego i tekstylnogumowego)	tys. par	207	0,3
Województwo zamojskie			
Cukier w przeliczeniu na cukier biały	tys. t	137,1	6,4
Tłuszcze roślinne konsumpcyjne	tys. t	33,6	5,2
Bielizna osobista z dzianin	tys. szt.	2 085	2,9
Wyroby pończosznice	tys. par	3 330	1,9
Masło	t	2 462	1,8
Przemiał zbóż	tys. t	45,1	1,4
Mięso i tłuszcze (ubój w działalności produkcyjnej) ^b	tys. t	8,7	0,9
Wędliny ^a	tys. t	7,8	0,8
Piwo	tys. hl	74,3	0,4

^a - bez końskich, drobiowych, z dziczyzny i królików;

^b - bez uboju drobiu; w wadze poubojowej ciepłej;

^c - w cenach bieżących;

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Rocznik Statystyczny Województw 1998. GUS, Warszawa: 291-306.

II. STRUKTURA WŁASNOŚCIOWA PRZEMYSŁU

1. Prywatyzacja przemysłu - zmiany struktury własnościowej w latach 1985-1997

W latach osiemdziesiątych wyróżniano w przemyśle polskim podział na sektor uspołeczniony i nieuspołeczniony. Pierwszy z nich obejmował własność państwową, spółdzielczą oraz własność organizacji społecznych, politycznych i związków zawodowych, natomiast drugi - własność prywatną i przedsiębiorstwa zagraniczne.

10 października 1990 r. wprowadzono w Polsce nowy podział form własności, wyróżniający sektor publiczny (własność państwowa i komunalna) oraz sektor prywatny, do którego zaliczono część dotychczasowego sektora uspołecznionego, a mianowicie: własność spółdzielczą, organizacji społecznych, politycznych i związków zawodowych.

Jednym z przejawów przejścia od gospodarki nakazowo-rozdziałowej do rynkowej jest proces prywatyzacji, wyrażający się wzrostem udziału sektora prywatnego¹¹. Przez kilka dziesięcioleci gospodarki socjalistycznej, sektor prywatny miał w Polsce niewielkie znaczenie i był reprezentowany przez rzemiosło przemysłowe, głównie niewielkie zakłady zatrudniające z reguły poniżej pięciu pracowników. Do 1980 r. zakłady te były w różny sposób dyskryminowane, a ich rozwój hamowany ze względów doktrynalnych. Traktowano je bowiem jako potencjalne źródło odradzania się gospodarki kapitalistycznej (Misztal 1993).

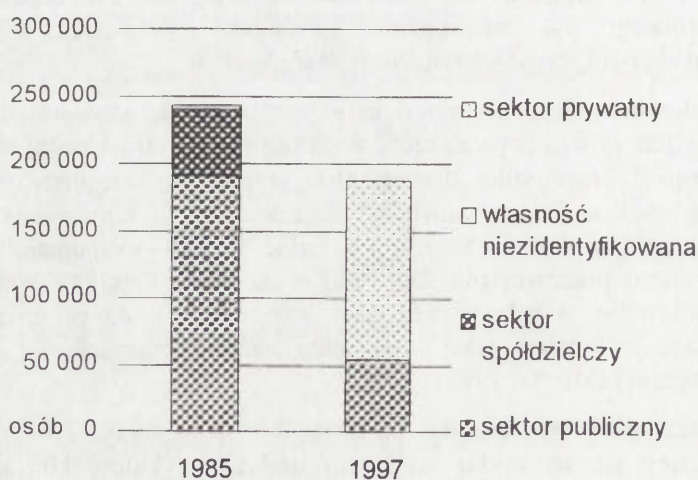
Narastający w drugiej połowie lat 70. kryzys ekonomiczny i zwiększający się na rynku krajowym deficyt artykułów konsumpcyjnych sprawił, że władze państwowe zaczęły znosić niektóre administracyjne ograniczenia rozwoju prywatnego rzemiosła. Kryzys ekonomiczny i społeczny w latach 1980-1981 zmusił władze m.in. do wydawania zezwoleń na

---

¹¹ S. Misztal (1993) wyróżnił „prywatyzację w szerokim znaczeniu” i „prywatyzację w ścisłym znaczeniu”. Przez pierwszą rozumiał proces zmiany struktury własnościowej przemysłu kraju, polegającą na zwiększaniu udziału różnymi metodami sektora prywatnego. Prywatyzacja w ścisłym znaczeniu polega na przekazywaniu przedsiębiorstw państwowych (i innych zaliczanych do sektora publicznego) lub ich części sektorowi prywatnemu na drodze przekształceń organizacyjnych i sprzedaży, wydzierżawienia albo zwrotu dawnym właścicielom lub ich spadkobiercom (reprivatyzacja).

zakładanie niewielkich zakładów prywatnych.¹² Ograniczone zmiany struktury własnościowej w przemyśle polskim wystąpiły więc już w latach 80. i były związane ze zniesieniem barier administracyjno-prawnych, polegających głównie na uproszczeniu formalności związanych z podejmowaniem działalności gospodarczej. Spowodowało to ograniczony rozwój przedsiębiorczości prywatnej (tzw. prywatyzacja oddolna), głównie prywatnego rzemiosła, które stało się w latach 80. głównym kierunkiem przekształcania struktury własnościowej przemysłu Polski (Misztal 1993). Wśród powstających zakładów prowadzonych przez osoby fizyczne tylko zaledwie co piąty zajmował się produkcją przemysłową. Na ogół dominowały zakłady, których utworzenie nie wymagało dużych nakładów finansowych i zaawansowanej technologii (Wieloński 1996), prawdopodobieństwo osiągnięcia szybkiego i dużego zysku było duże, a ryzyko niepewności - niewielkie.

Ryc. 4. Struktura własnościowa przemysłu wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

W 1985 r. struktura własnościowa zakładów przemysłowych we wschodnich województwach przygranicznych była bardzo podobna do struktury własnościowej w całym kraju. Przeważająca część pracujących w przemyśle skupiona była w zakładach państwowych (79,0%), 20,3% - w zakładach spółdzielczych, a 0,7% w zakładach o niezidentyfikowanej własności.¹³

¹² Zdaniem S. Misztala (1993) proces prywatyzacji przemysłu w szerokim znaczeniu rozpoczął się w 1981 r. Na mocy uchwały Rady Ministrów z 8 czerwca 1981 r. w sprawie rozwoju drobnej wytwórczości zniesiono dotychczasowe ograniczenia rozwojowe.

¹³ S.Misztal (1993) uważa, że udział sektora prywatnego w wartości produkcji sprzedanej całego przemysłu jest lepszym miernikiem stopnia prywatyzacji niż

Najwyższy odsetek pracujących w przemyśle państwowym był w województwach: krośnieńskim (85,9%) i białostockim (82,6%), a najniższy w województwach: suwalskim (70,7%), zamojskim (72,2%) i białkopodlaskim (73,4%). Udział sektora spółdzielczego był najwyższy w województwie suwalskim (29,3%), a najniższy - w krośnieńskim (14,1%).

Państwowe zakłady przemysłowe miały większe znaczenie w miastach, niż w gminach wiejskich (odpowiednio 80,2% i 72,4% zatrudnionych w przemyśle). Taka sytuacja była m.in. w województwach: białostockim, chełmskim, krośnieńskim i przemyskim, natomiast w województwach: białkopodlaskim, suwalskim i zamojskim własność państwowa miała relatywnie większe znaczenie na wsi niż w miastach.

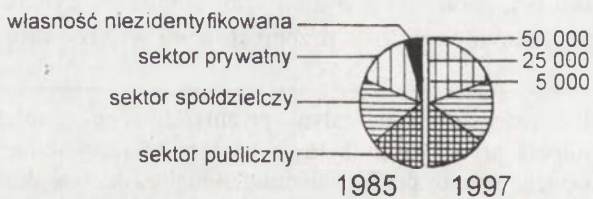
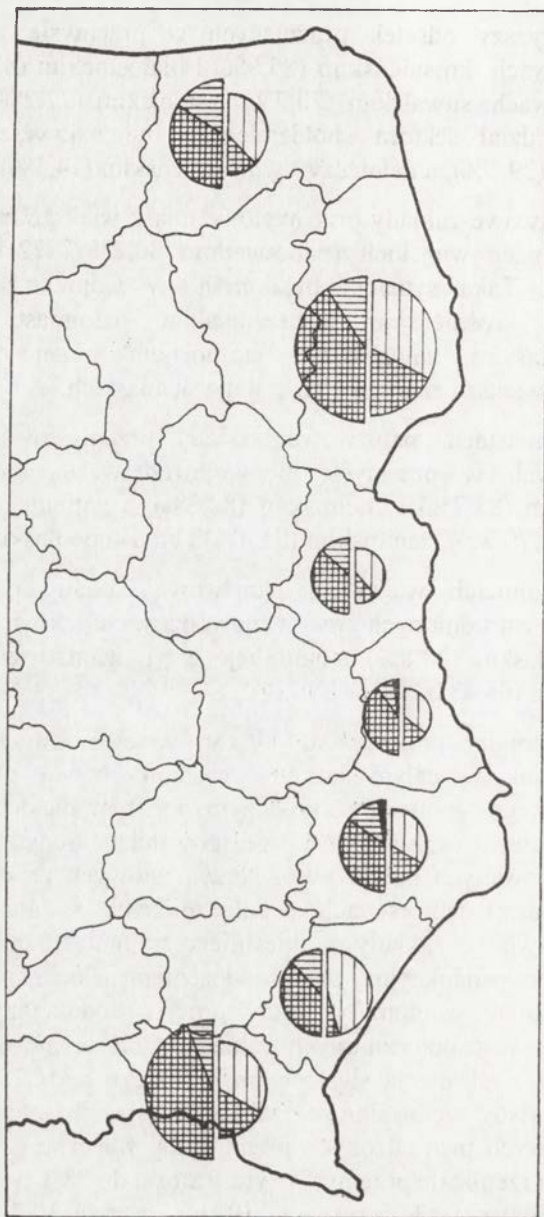
W miastach, państwowe zakłady przemysłowe skupiały najwięcej zatrudnionych w przemyśle w województwach: krośnieńskim (87,4%), białostockim (83,7%) i chełmskim (82,2%), a najmniej - w województwach: suwalskim (70,7%), zamojskim (71,4%) i białkopodlaskim (73,1%).

W gminach wiejskich, państwowe zakłady przemysłowe skupiały najwięcej zatrudnionych w województwach: krośnieńskim (77,5%) i białkopodlaskim (74,8%), a najmniej - w województwie białostockim (65,0%) i chełmskim (66,4%).

W drugiej połowie lat 80. w województwach przygranicznych - podobnie jak w całym kraju - nastąpił rozwój prywatnego rzemiosła przemysłowego, spowodowany dużym popytem na dobra konsumpcyjne na rynku krajowym oraz niskim oprocentowaniem kredytów bankowych. Wielu wykwalifikowanych pracowników przemysłowych zrezygnowało wówczas z pracy w przedsiębiorstwach uspołecznionych i założyło - dzięki tanim kredytom - własne zakłady rzemieślnicze, zajmujące się w większym stopniu działalnością produkcyjną, niż świadczeniem usług naprawczych. Niektóre z zakładów miały zautomatyzowany proces produkcyjny, a ze względu na wyższe niż w uspołecznionych zakładach płace, nie miały poważniejszych problemów z rekrutacją siły roboczej. Dlatego też GUS zamiast tradycyjnej nazwy „zakłady rzemieślnicze” zaczął określać je mianem „przedsiębiorstw przemysłowych prowadzonych przez osoby fizyczne”. Liczba pracujących w prywatnym rzemiośle przemysłowym wzrosła do 28,1 tys. osób w 1989 r., 29,7 tys. - w 1990 r. i 34,5 tys. - w 1991 r., w tym 10,3 tys. w województwie białostockim i 6,0 tys. osób - w krośnieńskim. Najniższą dynamikę przyrostu pracujących w prywatnym rzemiośle przemysłowym wykazywały bardzo

---

udział w liczbie pracujących w całym przemyśle. Jego zdaniem najlepszym wskaźnikiem stopnia prywatyzacji byłby udział sektora prywatnego w wartości produkcji netto całego przemysłu, ale miernik ten nie jest jeszcze dostępny. Dlatego też analizując regionalne zróżnicowanie stopnia prywatyzacji w Polsce przedstawił je również przy użyciu wskaźnika udziału sektora prywatnego w ogólnej liczbie pracujących w przemyśle.

Ryc. 5. Struktura własnościowa przemysłu wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

słabo uprzemysłowione województwa we wschodniej części kraju, m.in. białkopodlaskie, chełmskie i zamojskie (Misztal 1993). Udział pracujących w przedsiębiorstwach przemysłowych prowadzonych przez osoby prywatne był jednak niewielki i wynosił 1,2% przemysłowej siły roboczej w województwie białostockim, 0,7% w krośnieńskim, 0,6% w suwalskim, 0,5% w zamojskim, po 0,4% w białkopodlaskim i przemyskim oraz 0,3% w chełmskim (Misztal 1993).

Nowym kierunkiem prywatyzacji przemysłu, akceptowanym przez władze państwowe było tworzenie zagranicznych przedsiębiorstw drobnej wytwórczości które pojawiły się w Polsce w 1976 r. w postaci tzw. firm polonijnych¹⁴. Wyraźniejszy ich rozwój nastąpił na początku lat osiemdziesiątych, zwłaszcza po 1982 r., kiedy Sejm 6 lipca 1982 r. uchwalił ustawę o zasadach prowadzenia na terytorium Polski działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez osoby zagraniczne. Nazwano je polonijno-zagranicznymi, ponieważ ich właścicielami byli głównie obywatele państw obcych, ale polskiego pochodzenia. Większość tych firm to były małe jednostki zatrudniające do 5 pracowników. Nieliczne większe przedsiębiorstwa zatrudniały co najwyżej 300 pracowników. Ich cechą charakterystyczną było znaczne zróżnicowanie struktury branżowej. Często pojedyncze przedsiębiorstwo prowadziło równocześnie działalność produkcyjną, usługową i handlową. Najbardziej preferowanymi przez przedsiębiorstwa polonijno-zagraniczne gałęziami wytwarzania były przemysły: odzieżowy, chemiczny, drzewny i skórzanym. W 1985 r. funkcjonowało 700 firm polonijno-zagranicznych zatrudniających łącznie 50 tys. osób. Struktura przestrzenna firm z udziałem kapitału zagranicznego w znacznej części powieliała istniejące rozmieszczenia i koncentrację krajowych podmiotów gospodarczych. Większość z nich lokowała się w dużych aglomeracjach miejsko-przemysłowych. Były też regiony, gdzie kapitał zagraniczny w ogóle nie pojawił się lub wystąpił jedynie w postaci drobnych, pojedynczych przedsięwzięć. Dotyczyło to między innymi województw wschodniego pogranicza Polski: chełmskiego, zamojskiego, krośnieńskiego

Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych nastąpiła istotna zmiana przepisów regulujących napływ kapitału obcego do Polski. Stało się to za sprawą ustawy z dnia 23 grudnia 1988 o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych i następnej z 14 kwietnia 1991 r. o spółkach z udziałem kapitału zagranicznego. Pozwoliły one na tworzenie spółek typu *joint ventures* i gwarantowały korzystniejsze warunki napływu obcego kapitału. Jednak do 1991 r. przedsiębiorstwa typu *joint ventures*, mające na ogół charakter spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, nie odegrały poważniejszej roli w prywatyzacji polskiego przemysłu. Jeszcze mniejsza była ich rola we wschodnich województwach przygranicznych. W

¹⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z 14 maja 1976 r. oparte na ustawie z 1972 r. o wykonywaniu rzemiosła.

1990 r. najwięcej pracujących w spółkach *joint ventures* było w województwie białskopodlaskim, białostockim i suwalskim, a w krośnieńskim nie było ani jednej *joint ventures* (Misztal 1993).

Od 1988 r., równocześnie z tworzeniem spółek z udziałem kapitału zagranicznego zaczęły szybko powstawać w przemyśle Polski spółki „nomenklaturowe” i spółki pracownicze. Ich działalność regulowana była przepisami prawa handlowego¹⁵. Przemysłowe spółki krajowe prawa handlowego działały we wszystkich województwach. W 1990 r. ze wschodnich województw przygranicznych, największa liczba pracujących w krajowych spółkach przemysłowych była w województwach: białostockim, przemyskim i białskopodlaskim, a najmniejsza - w chełmskim i zamojskim (Misztal 1993).

Właściwe podstawy prawne prywatyzacji stworzone zostały dopiero w 1990 r. w związku z ustawą z 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych¹⁶ oraz utworzeniem Ministerstwa Przekształceń Własnościowych. Minister Przekształceń Własnościowych kwalifikował do prywatyzacji przemysłowe przedsiębiorstwa państwowe. Jednocześnie, w wyniku nowelizacji kodeksu cywilnego od 10 października 1990 r. przestało

---

¹⁵ Tworzenie tzw. spółek „nomenklaturowych” - głównie za rządów premiera M. Rakowskiego - opierało się na mocy ogólnikowo sformułowanych przepisów wykonawczych ustaw z 23 października 1987 r. i z 24 lutego 1989 r. (Misztal 1993).

¹⁶ Proces prywatyzacji zapoczątkowany został 1 sierpnia 1990 r. na mocy ustawy z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (wymieniona ustawa obowiązywała do 7 kwietnia 1997 r., a od 8 kwietnia 1997 r. prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych opiera się na ustawie z 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych). Istotne znaczenie miały, bądź mają również następujące akty prawne:

- ustawa z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych;
- ustawa o prawie do publicznego obrotu papierami wartościowymi (1991 r.) i ustawa o spółkach z udziałem kapitału zagranicznego;
- ustawa z 5 lutego 1993 r. o przekształceniach własnościowych niektórych przedsiębiorstw państwowych o szczególnym znaczeniu dla gospodarki państwa;
- ustawa z dnia 30 kwietnia 1993 r. o narodowych funduszach inwestycyjnych i ich prywatyzacji.

W oparciu o wymienione akty prawne stosuje się trzy zasadnicze metody postępowania z przedsiębiorstwami państwowymi:

- przekształcenie przedsiębiorstwa państwowego w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa (komercjalizacja), a następnie udostępnienie akcji lub udziałów osobom trzecim (tzw. prywatyzacja kapitałowa);
- prywatyzację bezpośrednią polegającą na rozporządzeniu przez organ założycielski wszystkimi składnikami materialnymi i niematerialnymi majątku przedsiębiorstwa. Do 7 kwietnia 1997 r. prywatyzacja bezpośrednia poprzedzona była postawieniem przedsiębiorstwa w stan likwidacji (tzw. prywatyzacja likwidacyjna);
- likwidację przedsiębiorstwa ze względów ekonomicznych (Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1998. GUS, Warszawa 1998).

funkcjonować w polskim prawie pojęcie „sektora uspołecznionego”, w rezultacie czego przedsiębiorstwa spółdzielcze i zakłady fundacji, organizacji społecznych i politycznych oraz związków zawodowych włączono do sektora prywatnego (Misztal 1993). Powyższe decyzje spowodowały istotne zmiany struktury własnościowej w przemyśle. Równocześnie proces transformacji gospodarczej wymusił na wszystkich przedsiębiorstwach racjonalizację zatrudnienia, co przyczyniło się do wzrostu bezrobocia.

W latach 90. do największych zakładów sprywatyzowanych we wschodnich województwach przygranicznych m.in. należały:

- w województwie białkopodlaskim: Zakład Wełniany ZPW „Białwena” (obecnie Zakład Włókienniczy „Białwena” S.A.), filia Białskich Fabryk Mebli (Białskie Fabryki Mebli S.A.), filia Warszawskiego Zakładu Materiałów Magnetycznych „Polfer” (Zakład Podzespołów Indukcyjnych „Polfer” spółka z o.o.);
- w województwie krośnieńskim: Krośnieńskie Huty Szkła (Krośnieńskie Huty Szkła „Krosno” S.A. w Krośnie), Sanocka Fabryka Autobusów („Autosan” S.A.), Sanockie Zakłady Przemysłu Gumowego „Stomil” (Sanockie Zakłady Przemysłu Gumowego „Stomil Sanok”);
- w województwie przemyskim: Zakłady Wyrobów Dziewiarskich „Jarlan” w Jarosławiu (Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego „Jarlan” S.A. w Jarosławiu), Huta Szkła „Jarosław” w Jarosławiu (Huta Szkła „Jarosław” S.A. w Jarosławiu), Zakłady Wyrobów Powlekanych „Sanwil” w Przemysłu (Zakłady Wyrobów Powlekanych „Sanwil” S.A. w Przemysłu), Zakłady Automatyki „Mera-Polna” w Przemysłu (Zakłady Automatyki „Polna” S.A. w Przemysłu), Zakłady Przemysłu Cukierniczego „San” w Jarosławiu (Zakłady Przemysłu Cukierniczego „San” S.A. w Jarosławiu), Zakłady Płyt Piłśniowych w Przemysłu (Zakłady Płyt Piłśniowych S.A. w Przemysłu);
- w województwie suwalskim: Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Przemysłu Mięsnego w Elku (Zakłady Mięsne „Mazury”), Przedsiębiorstwo Przemysłu Elektrometalowego „Polam-Suwałki”, Przedsiębiorstwo Przemysłu Chłodniczego w Elku, Suwalskie Fabryki Mebli w Suwałkach (Fabryki Mebli „Forte” w Suwałkach), Suwalskie Zakłady Drobiarskie w Suwałkach, Przedsiębiorstwo Produkcji Leśnej „LAS” w Olecku, Zakłady Sprzętu Oświetleniowego „Polam-Wilkasy” w Wilkasach k. Giżycka („Polam” S.C.), Przedsiębiorstwo Przemysłu Betonów PREFABET w Suwałkach;

W 1991 r. stopień prywatyzacji przemysłu *sensu largo*¹⁷ - przy średniej krajowej 35,8% - był najwyższy w województwie białkopodlaskim - 57,3%

¹⁷ S. Misztal (1993) wyróżnił stopień prywatyzacji przemysłu *sensu largo*, przez który rozumiał udział pracujących we wszystkich zakładach przemysłowych sektora

co było jednym z najwyższych wskaźników w kraju. W pozostałych województwach stopień prywatyzacji wynosił: w suwalskim 45,4%, krośnieńskim - 41,9%, białostockim - 41,1%, zamojskim - 35,0%, chełmskim - 31,8% i przemyskim - 30,6%. Stopień prywatyzacji przemysłu *sensu stricto* - przy średniej krajowej w 1991 r. 19,0% - był najwyższy w województwie białkopodlaskim - 43,9%, co było najwyższym wskaźnikiem w całym kraju. W pozostałych województwach stopień prywatyzacji również był wyższy od średniej krajowej i wynosił: w województwie suwalskim - 33,3%, krośnieńskim - 32,7%, białostockim - 26,9%, przemyskim - 21,5%, chełmskim - 20,1% i zamojskim 19,4% (Miształ 1993). Tak duża prywatyzacja była możliwa ze względu na niezbyt duże - w porównaniu z najbardziej uprzemysłowionymi rejonami kraju - rozmiary przedsiębiorstw państwowych.

W rezultacie prywatyzacji, w latach 1985-1997 struktura własnościowa zakładów przemysłowych diametralnie zmieniła się. W 1997 r. w przemyśle wschodnich województw przygranicznych dominował sektor prywatny, skupiający 71,4% zatrudnionych w przemyśle. Pozostali pracownicy przemysłowi byli zatrudnieni w zakładach państwowych (28,6%).

Sektor prywatny miał największe znaczenie w województwach: przemyskim (91,6%), suwalskim (76,9%) i białkopodlaskim (75,6%), a najmniejsze - w białostockim (63,5%), krośnieńskim (65,9%) i zamojskim (66,7%).

W województwie przemyskim, gdzie stopień prywatyzacji jest największy oprócz wcześniej wymienionych przedsiębiorstw sprywatyzowanych, do największych zakładów prywatnych należały: Zakłady Mięsne S.A. w Jarosławiu, Przedsiębiorstwo „Astra-Pollena” Sp. z o.o. oraz Furnel International Sp. z o.o. w Warszawie, Oddział w Przemysłu. To ostatnie przedsiębiorstwo utworzone zostało w 1989 r. w oparciu o dzierżawiony majątek (zakupiony w 1994 r.) Przemyskiej Fabryki Mebli w Przemysłu. Należy podkreślić, że województwo przemyskie, w którym w 1997 r. był największy stopień prywatyzacji przemysłu było jedynym, w którym w latach 1985-1997 nastąpił wzrost zatrudnienia w przemyśle.

W badanym okresie, procesy prywatyzacji z większym natężeniem przebiegały na wsi niż w miastach. W rezultacie w 1997 r. sektor prywatny skupiał na wsi 81,7% zatrudnionych w przemyśle, a w miastach - 68,3%. Jednocześnie zarysowały się istotne różnice przestrzenne w proporcjach zatrudnienia pomiędzy sektorem prywatnym i państwowym. W miastach, największy udział w zatrudnieniu w sektorze prywatnym był w województwach: przemyskim (90,2%) i suwalskim (74,2%). W pozostałych województwach odsetek zatrudnionych w zakładach sektora prywatnego nie

---

prywatnego oraz *sensu stricto* - bez uwzględniania zakładów prowadzonych przez osoby fizyczne.

Tabela 8.0

Struktura własnościowa przemysłu we wschodnich województwach przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Wschodnie województwa przygraniczne	Rok	Zatrudnienie ogółem	Forma własności							
			Sektor publiczny		Sektor spółdzielczy		Własność niezidentyfikowana		Sektor prywatny	
			osoby	%	osoby	%	osoby	%	osoby	%
Ogółem	1985	242 754	191 741	78,99	49 302	20,31	1 711	0,70	0	0,00
	1997	188 189	53 889	28,64	0	0,00	0	0,00	134 300	71,36
Białkopodlaskie	1985	17 080	12 545	73,45	4 535	26,55	0	0,00	0	0,00
	1997	12 899	3 146	24,39	0	0,00	0	0,00	9 753	75,61
Białostockie	1985	62 181	51 153	82,26	11 028	17,74	0	0,00	0	0,00
	1997	55 139	20 112	36,48	0	0,00	0	0,00	35 027	63,52
Chełmskie	1985	19 250	15 321	79,59	3 186	16,55	743	3,86	0	0,00
	1997	11 085	3 181	28,70	0	0,00	0	0,00	7 904	71,30
Krośnieńskie	1985	55 333	47 531	85,90	7 802	14,10	0	0,00	0	0,00
	1997	37 460	12 783	34,12	0	0,00	0	0,00	24 677	65,88
Przemyskie	1985	27 552	21 379	77,60	6 173	22,40	0	0,00	0	0,00
	1997	27 667	2 339	8,45	0	0,00	0	0,00	25 328	91,55
Suwalskie	1985	32 724	23 148	70,74	9 576	29,26	0	0,00	0	0,00
	1997	22 984	5 300	23,06	0	0,00	0	0,00	17 684	76,94
Zamojskie	1985	28 634	20 664	72,17	7 002	24,45	968	3,38	0	0,00
	1997	20 955	6 982	33,32	0	0,00	0	0,00	13 973	66,68

dane prezentujące strukturę własnościową w miastach i w gminach wiejskich prezentują tabele 8.1, 8.2, 8.3, 8.4, zamieszczone na końcu pracy

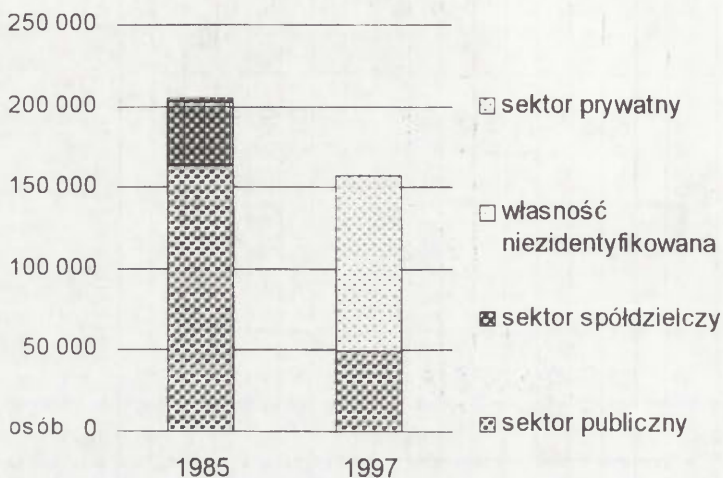
Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Spisu Przemysłowego z 1985
- danych GUS

przekraczał 70% i był najniższy w województwie białostockim (60,6%) i zamojskim (62,2%).

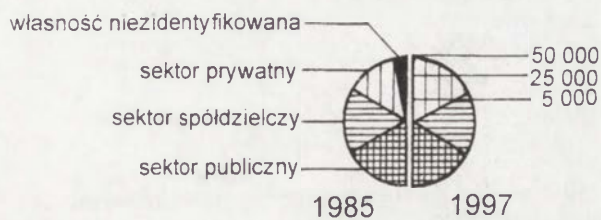
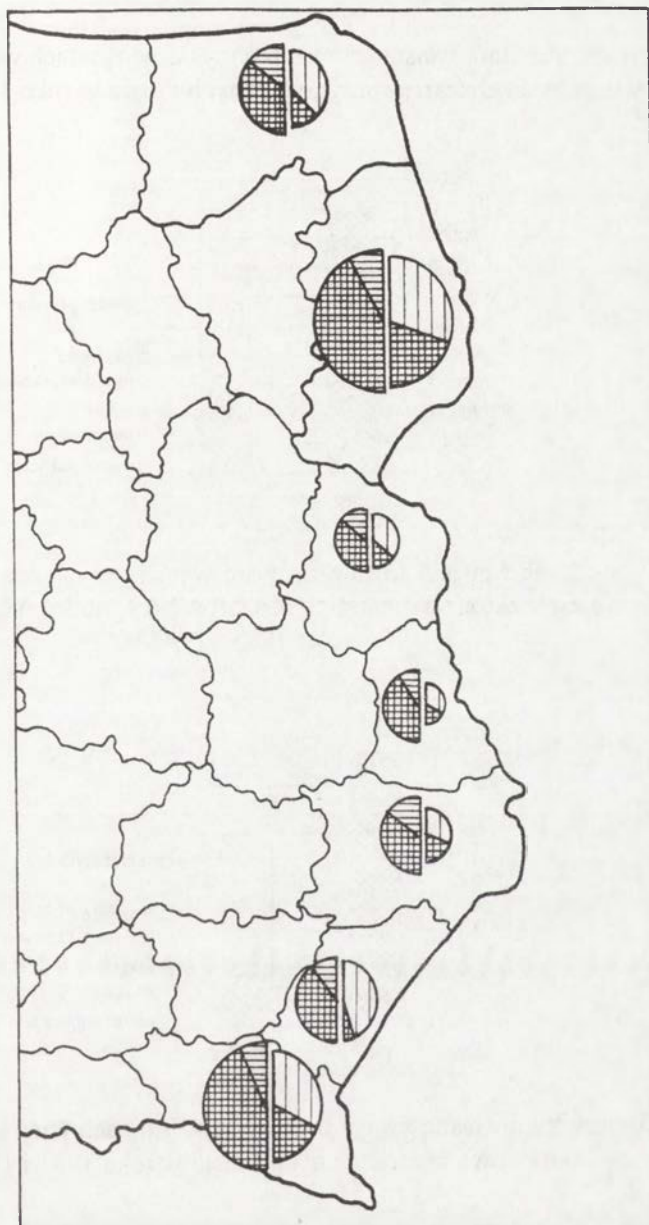
Ryc. 6. Struktura własnościowa przemysłu w miastach wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Rola własności prywatnej w gminach wiejskich była bardzo duża. Zakłady przemysłowe sektora prywatnego skupiały 98,0% zatrudnionych w województwie przemyskim, 94,6% - w suwalskim, 93,8% - w białkopodlaskim i 90,5% - w białostockim. Relatywnie najmniejsze znaczenie miały one w województwie zamojskim (74,5%).

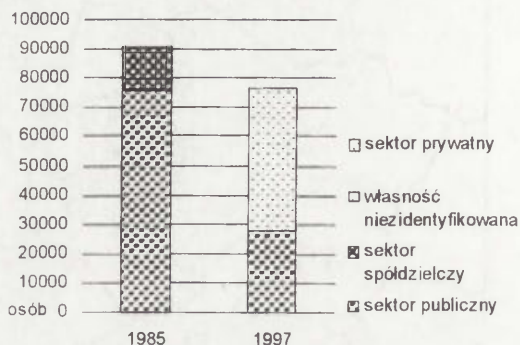
Prywatyzacja w słabiej uprzemysłowionych województwach wschodnich ma nieco inny charakter niż w obszarach bardziej uprzemysłowionych. W województwach uprzemysłowionych dominującą formą przekształceń własnościowych w przemyśle jest prywatyzacja kapitałowa, natomiast w województwach „ściany wschodniej” - likwidacja państwowych przedsiębiorstw przemysłowych (Cegielska 1998).

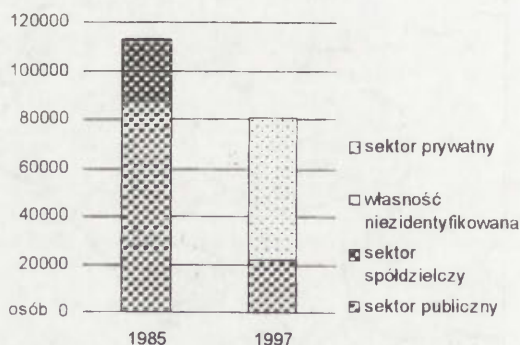

Ryc. 7. Struktura własnościowa przemysłu we wschodnich województwach przygranicznych Polski w 1985 i 1997 w miastach

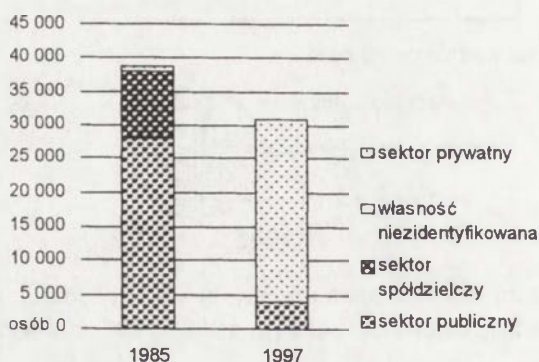
Ryc. 8. Struktura własnościowa przemysłu w miastach wojewódzkich wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

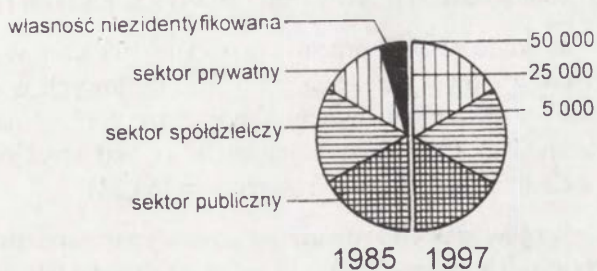
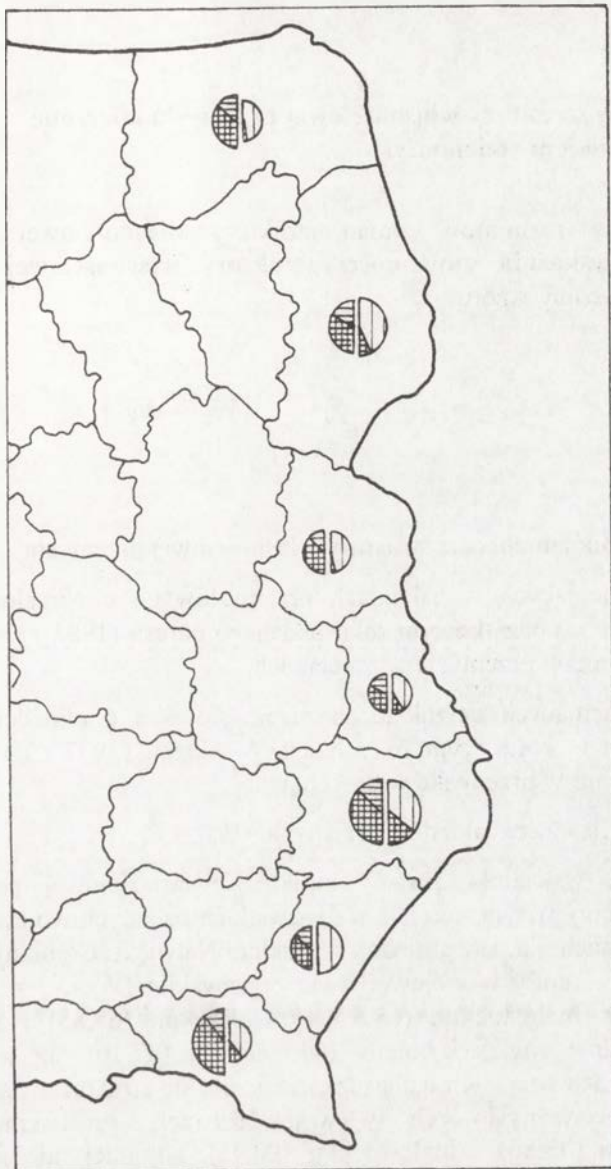

Ryc. 9. Struktura własnościowa przemysłu w pozostałych miastach (bez miast wojewódzkich) wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Ryc. 10. Struktura własnościowa przemysłu w gminach wiejskich wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Ryc. 11. Struktura własnościowa przemysłu w gminach wiejskich wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

2. Zmiany struktury własnościowej przemysłu mierzone wskaźnikiem zmienności

Do oceny rozmiarów zmian struktury własnościowej przemysłu wykorzystano **wskaźnik zmienności struktury własnościowej** ($W_{zs_{wlas}}$). Oblicza się go według wzoru:

$$W_{zs_{wlas}} = \frac{1}{2} \sum_{k=1}^n |W_k^1 - W_k^0|$$

gdzie:

$W_{zs_{wlas}}$ - wskaźnik zmienności struktury własnościowej przemysłu;

W_k^0 - udział pracujących w zakładach przemysłowych o określonej formie własności w początkowym roku badanego okresu (1985 r.) w ogólnym zatrudnieniu w przemyśle w procentach;

W_k^1 - udział pracujących w zakładach przemysłowych o określonej formie własności w końcowym roku badanego okresu (1997 r.) w ogólnym zatrudnieniu w przemyśle w procentach;

k - liczba form własności zakładów przemysłowych, 1,2, ... n.

Obliczone wskaźniki zmiany struktury własnościowej potwierdziły bardzo duże zmiany w tym zakresie we wszystkich badanych województwach, zarówno w miastach, jak i w gminach wiejskich. Największe zmiany struktury własnościowej nastąpiły w województwie przemyskim ($W_{zs_{wlas}} = 91,55$), a najmniejsze - w białostockim (63,52), krośnieńskim (65,88) i zamojskim (66,68). Generalnie większe zmiany były na wsi (87,10) niż w miastach (68,29). W gminach wiejskich najbardziej zmieniła się struktura własnościowa przedsiębiorstw przemysłowych w województwach: suwalskim (94,64), białkopodlaskim (93,83) i białostockim (90,46); najmniej, ale również w dużym stopniu - w województwie przemyskim (68,49) i zamojskim (74,46).

Ze względu na koncentrację przemysłowej siły roboczej w miastach, zmiany struktury własnościowej przedsiębiorstw przemysłowych w ośrodkach miejskich były podobne do zmian ogółem. Największe zmiany nastąpiły w województwie przemyskim (90,19), a najmniejsze w białostockim (60,59), zamojskim (62,25), chełmskim (63,29) i krośnieńskim (64,21).

W miastach wojewódzkich zmiany w pięciu województwach były mniejsze niż w pozostałych miastach. Wśród miast wojewódzkich, największe zmiany struktury własnościowej nastąpiły w Przemyśle (92,47) i Suwałkach (74,11); najmniejsze - w Białymstoku (56,08) i Zamościu (56,53).

W pozostałych ośrodkach miejskich, największe zmiany własnościowe nastąpiły w miastach województwa przemyskiego (88,87), a najmniejsze - krośnieńskiego (63,06).

Tabela 9

Zmiany struktury własnościowej przemysłu we wschodnich województwach przygranicznych Polski w latach 1985-1997 obliczone według wskaźnika zmienności struktury własnościowej (Wz_{swlas})

Wschodnie województwa przygraniczne	Województwa Ogółem	Miasta			Gminy wiejskie
		Ogółem	Miasta wojewódzkie	Pozostałe miasta	
Ogółem	71,36	68,29	63,68	72,72	87,10
Białkopodlaskie	75,61	69,70	61,09	78,41	93,83
Białostockie	63,52	60,59	56,08	69,60	90,46
Chelmskie	70,89	63,29	60,06	72,47	86,26
Krośnieńskie	65,88	64,21	66,09	63,06	82,36
Przemyskie	91,55	90,19	92,47	88,87	68,49
Suwalskie	76,94	74,19	74,11	74,22	94,64
Zamojskie	66,68	62,25	56,53	68,69	74,46

Źródło: Opracowanie własne.

3. Kilka uwag na temat prywatyzacji

Na temat zmian - w tym własnościowych - zachodzących w Polsce w ostatnich kilkunastu latach ciekawa jest opinia J.Minka i K.Szurka - socjologów i politologów francuskich polskiego pochodzenia, którzy w książce *La grande conversion, le destin des communistes en Europe de l'Est* (Wielka konwersja, dzieje komunistów w Europie Wschodniej), skoncentrowali się na przemianach dawnej nomenklatury partyjnej w kapitalistów.¹⁸ Autorzy postawili sobie pytanie, czy w byłych krajach bloku komunistycznego nastąpił proces kapitalizacji politycznej, polegający na tym, że komunistyczne elity przewidziały, czy też przeczuły koniec swojego reżimu i w drodze racjonalnego wyboru dokonały legalnego zawłaszczenia środków produkcji.

Zdaniem autorów przedsiębiorcy „nomenklaturowego pochodzenia” mieli wszelkie prerogatywy, żeby się stać kapitalistami. Przede wszystkim dysponowali kapitałem sieciowym, społecznym, polegającym na zajmowaniu

¹⁸ Opracowano na podstawie wywiadu R.Rapackiego z J.Minkiem i K.Szurkiem, pt. *Byliśmy ichtiologami*, zaprezentowanym w Gazecie Wyborczej, 4-5 grudnia 1999: 17-18.

kluczowych pozycji w systemie sieciowym, czyli w przestrzeni kontaktów międzyludzkich, związanych z przynależnością do dawnej nomenklatury.¹⁹ Jednocześnie, w okresie gospodarki socjalistycznej najczęściej pełnili funkcje, z którymi związane było „bywanie za granicą”, wymagające znajomości języków obcych. Często też zajmowali się kontaktami ze Wschodem, dzięki czemu mogli być pośrednikami w wymianie między Wschodem i Zachodem. Kiedy po upadku komunizmu, do państw Europy Środkowej zaczęli przyjeżdżać zachodni biznesmeni, trafiali głównie na ludzi „nomenklaturowego pochodzenia”, znających lokalną specyfikę i miejscowe układy. Dzięki tym kontaktom ludzie nomenklatury zakładali własne firmy.

Początkiem tzw. nomenklaturowego kapitalizmu nie była jakaś intryga, ale swego rodzaju posag, pozostawiony przez komunizm jego ludziom; poprzedni system pozostawił im swoistą „rentę sytuacyjną”.

Proces, który się dokonał autorzy nazwali konwersją ludzi nomenklatury. W jego wyniku ludzie należący do dawnych elit komunistycznych, stali się przedsiębiorcami. Proces konwersji przyniósł sukces, nie osobom zajmującym najwyższe funkcje w ówczesnym aparacie partyjnym i tzw. „betonowi partyjnemu”, ale ludziom pochodzącym ze skrzydeł reformatorskich. Motywem działania tych ludzi była w znacznie większym stopniu konieczność niż premedytacja.

Pomysł na kapitalizm zaczął się rozprzestrzeniać w Polsce od około 1986 r., gdy partia zaczęła odczuwać brak środków finansowych. Dlatego aparat partyjny musiał się niejako sprywatyzować, podjąć działalność gospodarczą, zarobkową na konto partii. Pomysł na kapitalizm, był więc swego rodzaju „sposobem na życie”. W grudniu 1988 r. nabrał podstaw prawnych w postaci ustaw i zarządzeń premiera M. Rakowskiego. Radykalnie liberalizowały one warunki powstawania i funkcjonowania prywatnych firm i umożliwiały przemieszczanie do nich dóbr, siły roboczej i zamówień z sektora państwowego. Zalegalizowane w ten sposób uwłaszczenie nomenklatury było drugim kręgiem konwersji, obejmującym głównie kadre zarządzającą przedsiębiorstwami państwowymi. W Polsce, przedsiębiorcy „postnomenklaturowi” - w porównaniu z innymi krajami Europy Środkowej i Wschodniej - stanowią jednak stosunkowo niewielki odsetek wśród ludzi interesu.

Trzecim kręgiem konwersji było masowe przechodzenie nomenklatury niższych szczebli do gospodarki prywatnej.

---

¹⁹ Jak przyznał L. Miller w rozmowie z A. Michnikiem i P. Smoleńskim w wywiadzie dla Gazety Wyborczej, w Polsce kierownicza rola partii przesądzała o systemie monopartyjnym, czyli jakiejś formie politycznej dyktatury. „Praktycznie wszystkie ważne stanowiska w Polsce były w gestii partii. Nie zawsze trzeba było być jej członkiem, ale bez akceptacji partii nie można było ich zajmować” (Gazeta Wyborcza, 15-16 stycznia 2000: 15).

Reasumując, komunizm dał członkom nomenklatury (ostatniemu pokoleniu komunistów) kapitał społeczny, czyli wspomnianą sieć kontaktów międzyludzkich, kapitał polityczny, czyli przynależność do wpływowego ugrupowania partyjnego, kapitał symboliczny, czyli związany z tą przynależnością wizerunek w kontaktach zewnętrznych oraz kapitał kulturowy, czyli dyplomy (i umiejętności), które umożliwiły inżynierom nomenklatury stanie się kapitalistami, nie tylko dlatego, że mieli większą bądź mniejszą władzę w partii, ale także dzięki przygotowaniu zawodowemu.

Kryzys gospodarczy w krajach azjatyckich pod koniec lat 90. postawił w nowym świetle kwestię wpływu struktury własnościowej na funkcjonowanie gospodarki. Zdaniem A. Wojtyny w Polsce i innych krajach postkomunistycznych kluczowe znaczenie dla powodzenia całokształtu przemian systemowych i szybkiego wzrostu gospodarczego ma prywatyzacja. Najważniejszą rolę odgrywa jednak nie sama forma własności, lecz nadzór właścicielski i związany z tym szeroko rozumiany stopień ostrości ograniczeń budżetowych w jakich działają przedsiębiorstwa. Sama prywatyzacja nie rozwiąże wszystkich problemów efektywnościowych; *„prywatyzacja nie wystarcza do stworzenia gospodarki rynkowej, ponieważ sama w sobie nie rodzi konkurencji”* (Wojtyna 1999: 3). A. Wojtyna zwrócił uwagę na konieczność analizowania przekształceń własnościowych w jeszcze większym powiązaniu z innymi częściami składowymi procesu reform.

Nie ma najmniejszej wątpliwości, że własność prywatna w warunkach wolnej konkurencji jest bardziej korzystna niż monopol publiczny. Wątpliwości i kontrowersje wśród specjalistów pojawiają się przy porównaniu monopolu prywatnego z przedsiębiorstwem publicznym działającym w konkurencyjnym otoczeniu, a nawet z monopolem publicznym. Obecnie istnieje przekonanie, że szczególne znaczenie na teraźniejszym etapie transformacji ma stabilność warunków instytucjonalnych, a podstawową barierą jej kontynuacji jest niezadowolający rozwój instytucji rynkowych (Wojtyna 1999). Inwestorzy zagraniczni dostosowują się raczej do istniejących ram instytucjonalnych niż przyczyniają się do ich powstawania lub modyfikacji.

Międzynarodowy Fundusz Walutowy w jednym z najnowszych raportów zwrócił uwagę, że w wielu krajach transformujących się państwo co prawda zbyt wolno wycofuje się ze swych funkcji alokacyjnych, ale jednocześnie wycofało się prawdopodobnie za bardzo ze swego kluczowego zadania, polegającego na zapewnieniu prawa i porządku, a także trwałych warunków pozwalających jednostkom zaangażować się w owocną działalność gospodarczą zgodnie z dokonany przez siebie wyborem (Wojtyna 1999).

Badania empiryczne wyraźnie wskazują, na zależność między tzw. indeksem jakości rozwiązań instytucjonalnych a stopą inwestycji. Na rozwój przedsiębiorstw bardzo niekorzystny wpływ mają następujące elementy

otoczenia instytucjonalnego: brak zabezpieczenia praw własności, brak zaufania do władzy sądowniczej, nieprzewidywalność przepisów administracyjnych i prowadzonej przez rząd polityki, niestabilność samego rządu oraz korupcja²⁰ (Wojtyła 1999).

Pozytywny wpływ na przebieg transformacji i procesów wzrostowych mają nie tylko instytucje formalne, ale i nieformalne. Bardzo ważnym czynnikiem różnicującym przebieg tych procesów jest kapitał społeczny odziedziczony po poprzednim systemie, np. ułatwienia w dokonywaniu transakcji, wzmacnianie zaufania do działań podejmowanych przez państwo.

Według A. Wojtyły doświadczenia z różnych regionów świata pozwalają sformułować wiele wniosków na temat prywatyzacji, które można podzielić na dwie grupy. Pierwsza z nich odnosi się do kontekstu w jakim przebiega prywatyzacja, a druga - do możliwości maksymalizowania przez rząd dochodów ze sprzedaży.

Programy prywatyzacyjne muszą być „przezroczyste” czyli muszą być oparte na jasnych ramach prawnych i dobrze zdefiniowanych procedurach sprzedaży. Nieodzowne jest poparcie polityczne dla procesu prywatyzacji i to nie tylko wysokich szczebli władzy, lecz wszystkich *stakeholders* (pracowników, ustawodawców, inwestorów zagranicznych, itd.). Konieczne jest również równoległe lub wcześniejsze wprowadzenie odpowiednich zmian przepisów prawnych. W krajach gdzie tych zmian nie wprowadzono we właściwy sposób, zmiany własnościowe zostały spowolnione lub zablokowane. Stworzony system regulacji musi godzić konkurencyjne cele, m.in. poprzez ochronę konsumentów i inwestorów, stwarzać warunki dla przyszłego rozwoju konkurencji i określać podstawowe normy w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego i stosunków pracy. Niezbędne jest również wkomponowanie prywatyzacji w całościowy kształt zmian systemowych. Proces prywatyzacji sprzyja napływowi zagranicznych inwestycji bezpośrednich i portfelowych. Sukces prywatyzacji zależy m.in. od jednakowego traktowania inwestorów krajowych i zagranicznych, stabilności przepisów podatkowych i możliwości repatriacji zysków. Ważnym posunięciem jest również zbudowanie na wczesnym etapie procesu przemian własnościowych rynku papierów wartościowych (Wojtyła 1999).

Maksymalizowanie przez rząd dochodów ze sprzedaży przedsiębiorstw może - zdaniem A. Wojtyły - nastąpić w wyniku:

---

²⁰ W opracowanym przez *Transparency International* rankingu krajów - obejmującym w sumie 99 państw - nt. poziomu panującej w nich korupcji, Polska znalazła się na 44 miejscu ze wskaźnikiem 4,2. Najlepsza sytuacja jest w krajach skandynawskich, głównie w Danii (wskaźnik 10,0), a najgorsza w Afryce (Kamerun 1,5). Polska w rankingu wyprzedza wprawdzie m.in. Białoruś (58 miejsce, wskaźnik 3,4) i Rosję (82 miejsce, wskaźnik 2,4), ale ustępuje Czechom (39 miejsce, wskaźnik 4,6) (*Polacy bardziej przekupni*. „Polityka” nr 45 (2218), 6 listopada 1999: 62.

- korzystania z doradztwa ekspertów zagranicznych;
- ograniczenia zakresu restrukturyzacji poprzedzającej prywatyzację;
- ograniczenia do niezbędnego minimum warunków, jakie muszą być spełnione przez potencjalnych nabywców;
- szerokiego rozpowszechnienia informacji na temat procesu prywatyzacji i konkretnych transakcji (Wojtyła 1999).

III. STRUKTURA WIELKOŚCIOWA PRZEMYSŁU

1. Wielkość zakładów przemysłowych

Najczęściej stosowanym kryterium określania wielkości przedsiębiorstw jest liczba zatrudnionych. Według A. Wielońskiego przedsiębiorstwa przemysłowe zatrudniające do 99 osób uważane są za małe, od 100 do 499 osób za średnie (Wieloński 1996), a co najmniej 500 osób - za duże²¹. W innej pracy A. Wieloński pisze jednak, że „*W porównaniach międzynarodowych przedsiębiorstwa zatrudniające do 49 osób zaliczane są do małych, natomiast zatrudniające od 50 do 249 osób - do średnich*” (Wieloński 1998: 22). Taki podział stosowany jest również w krajach Unii Europejskiej (Grabowiecki 1998). Małe i średnie przedsiębiorstwa tworzą tzw. przemysł drobny,²² który w

²¹ Dotychczas w polskim prawie nie było definicji małego przedsiębiorstwa. Dlatego poszczególni autorzy w dowolny i odmienny sposób określali zakłady o takiej samej liczbie zatrudnionych. W. Dziemianowicz za „jednostki duże” uznał podmioty gospodarcze, w których liczba pracujących przekracza 50 osób w sekcjach Górnictwo i kopalnictwo oraz Działalność produkcyjna i 20 osób w pozostałych sekcjach. „Jednostki średnie” to podmioty gospodarcze, w których liczba pracujących zawarta jest w przedziale od 6 do 50 osób (włącznie) w sekcjach Górnictwo i kopalnictwo oraz Działalność produkcyjna i w przedziale od 6 do 20 osób (włącznie) w pozostałych sekcjach. „Jednostki małe” są to podmioty gospodarcze, w których liczba pracujących nie przekracza 5 osób (Dziemianowicz 1997: 62). Według przygotowywanej ustawy „prawo działalności gospodarczej”, za małe przedsiębiorstwo będzie uważane takie, którego roczny przychód nie przekroczy 7 mln EURO lub wartość aktywów nie przekroczy tej sumy, a zatrudnienie jest mniejsze niż 50 pracowników („Wprost”, 19 września 1999: 44).

²² A. Wieloński na określenie małych i średnich przedsiębiorstw (*small and medium enterprises*) używa w swoich pracach określenia „przemysł drobny” (Wieloński 1996; 1998a; 1998b). Zasugerowani, użyliśmy takiego sformułowania w artykule zamieszczonym w książce: Horodeński R., Rościszewski M. (red.), 1999, *Wschodnia strefa aktywności gospodarczej*. Wydawnictwo WSE, Białystok. Wydaje się jednak, że używanie pojęcia „przemysł drobny” na określenie małych i średnich przedsiębiorstw nie jest najszcześniejszym rozwiązaniem. Według *Słownika języka polskiego* „mały” oznacza m.in. „mający niewielkie rozmiary” (Słownik... , tom II, 1979: 99), natomiast „średni” - „znajdujący się pośrodku między małym i dużym” (Słownik... , tom III, 1981: 454). Według tego samego źródła „drobny” oznacza „mały, niewielki”, np. pod względem rozmiarów. „Przemysł drobny” natomiast rozumiany jest jako „przemysł terenowy, czyli miejscowy, nie kluczowy, przeznaczony w zasadzie na potrzeby danej miejscowości lub okolicy” (Słownik... ,

Europie Zachodniej skupia 72% ogółu pracujących, a w Polsce zaledwie 30%. Przedsiębiorstwa zatrudniające do 5 osób (Grabowiecki 1998), lub do 9 osób określane są mianem mikroprzedsiębiorstw (Wieloński 1996, 1998a).

W przemyśle polskim dominują duże zakłady przemysłowe, co jest rezultatem dotychczasowej polityki przemysłowej, preferującej rozwój przemysłu środków produkcji - najczęściej surowco- i kapitałochłonnych - i opierającej się na założeniu, że tylko duże przedsiębiorstwa pozwalają szybko nadrobić opóźnienia w uprzemysłowieniu kraju. Politykę taką z niewielkimi korektami, realizowano do końca drugiej połowy lat 80. (Wieloński 1996).

W ostatnich latach, szczególnie w krajach o gospodarce wolnorynkowej, doceniono znaczenie małych i średnich przedsiębiorstw. Jak słusznie zauważył A.Wieloński - za Alvinem Tofflerem - *„Zaczynamy dziś zdawać sobie sprawę, że ani wielkie, ani małe nie jest piękne, że najpiękniejsza jest skala właściwa, jak również inteligentne połączenie wielkiego i małego”* (Wieloński 1998: 44, za Toffler 1986: 304).

Docenienie średnich, małych i mikroprzedsiębiorstw wynika z faktu, że oprócz pełnienia funkcji gospodarczych są one ważnym narzędziem rozwiązywania problemów związanych z restrukturyzacją przemysłu, aktywizacją gospodarczą obszarów opóźnionych w rozwoju, ograniczeniem rozmiarów bezrobocia i ochroną środowiska przyrodniczego, a ściślej – z mniejszym, negatywnym oddziaływaniem na środowisko przyrodnicze niż zakłady wielkie. Znaczny udział tego przemysłu sprzyja dekoncentracji produkcji przemysłowej i wzmożonej konkurencji między przedsiębiorstwami, co prowadzi do zwiększenia podaży artykułów przemysłowych, poprawy ich jakości i racjonalizacji cen. Zaletą firm zatrudniających mniej niż 100 pracowników jest również duża swoboda lokalizacji przedsiębiorstw związana z niskimi kosztami utworzenia nowych stanowisk pracy i małym zapotrzebowaniem na czynniki produkcji. Przemysł rozwijający się w mikro, małej i średniej skali może odegrać istotną rolę w aktywizacji gospodarczej małych miast i obszarów wiejskich, zmieniając charakter tych ostatnich z mono- na polifunkcyjny. W krajach rozwiniętych gospodarczo, wzrost znaczenia tych wiąże się również z rozwojem przemysłów zaawansowanej technologii. Duży udział mikro, małych i średnich firm przyczynia się do powstania klasy średniej, której istnienie jest koniecznym warunkiem stabilnej demokracji (Wieloński 1996).

Według J.Bujoka - dyrektora generalnego Krajowej Izby Gospodarczej - głównym zadaniem małych i średnich przedsiębiorstw jest działalność w dziedzinach, gdzie nie ma znaczenia decydującego efekt skali produkcji, istotny jest popyt lokalny oraz elastyczne dostosowywanie się do zmian w tym popycie, a także tworzenie miejsc pracy oraz aktywizacja społeczności

---

tom I, 1978: 454). Wydaje się, że lepiej byłoby traktować pojęcie „drobny” jako synonim „małego”.

lokalnej. Istotne jest jednak podejmowanie przez małe i średnie firmy współpracy kooperacyjnej z przedsiębiorstwami dużymi, pełnienie funkcji laboratoriów przedsiębiorczości oraz generatorów innowacyjności, czy to w technologii produkcji, czy to w tworzeniu nowych wzorów, materiałów, konstrukcji, a generalnie - nowych wyrobów (Grabowiecki 1998).

W celu ułatwienia działalności małym i średnim przedsiębiorstwom, niektóre polskie banki, m.in. Bank Gospodarstwa Krajowego udzielają poręczenia na działalność tych firm ze środków Funduszu Poręczeń Kredytowych. Z Funduszu mogą skorzystać zakłady zatrudniające do 250 osób, których roczny przychód nie przekracza 20 mln EURO (80 mln zł), a suma bilansowa - 10 mln EURO (40 mln zł). Poręczeniami mogą być objęte kredyty na finansowanie przedsięwzięć, których celem ma być produkcja eksportowa oraz kredyty na wdrożenie innowacji naukowo-technicznych, zakup mienia prywatyzowanych przedsiębiorstw, ochronę środowiska przyrodniczego i tworzenie nowych miejsc pracy.

Na temat wielkości przedsiębiorstw inną opinię reprezentuje ekonomista amerykański Lester C. Thurow - profesor Massachusetts Institute of Technology, który uważa, że nie ważna jest liczba nowych, małych przedsiębiorstw, lecz umiejętność przekształcania małych przedsiębiorstw w wielkie. Jego zdaniem, Europie - przeżywającej w ostatnich latach stagnację gospodarczą - nie są potrzebne małe przedsiębiorstwa. Nie tworzą one nowych miejsc pracy, nie prowadzą badań naukowych - bo nie mają na nie pieniędzy, nie płacą dużych podatków i nie eksportują. Małe przedsiębiorstwa powinny się możliwie najszybciej przekształcić w wielkie. Jako przykład podaje przeżywającą rozkwit gospodarkę amerykańską, w której wśród dwudziestu pięciu największych przedsiębiorstw osiem nie istniało przed 1960 r., a siedem powstało w ostatniej dekadzie. W przeciwieństwie do gospodarki amerykańskiej, najlepszej w promowaniu i wdrażaniu nowych technologii, zamykaniu starych i tworzeniu nowych przedsiębiorstw, w Europie na liście 25 największych przedsiębiorstw nie ma firmy, która nie istniałaby przed 1960 r.²³ Wśród tysiąca najbardziej wartościowych koncernów świata („Global 1000”), ustalonych przez tygodnik „Business Week” na podstawie „wartości rynkowej” przedsiębiorstw, w pierwszej setce znalazły się 62 firmy amerykańskie, a w tysiącu - 494²⁴. Reasumując można powiedzieć, że wprawdzie „małe jest piękne”, ale „duży może więcej”.

W niniejszej pracy wyróżniono pięć grup wielkościowych przedsiębiorstw przemysłowych, przy czym zakłady zatrudniające co najmniej

²³ Wildstein B., 1999, *Cywilizacja zmian*. Rozmowa z Lesterem C. Thurowem, profesorem zarządzania i ekonomii w Massachusetts Institute of Technology. „Wprost”, 18 kwietnia 1999: 19-21.

²⁴ Remisiewicz M., 1999, *Władcy świata. 1000 najwartościowszych koncernów*. „Wprost”, 18 lipca 1999: 46-47.

500 osób uważane są za duże, od 100 do 499 osób - za średnie, od 10 do 99 osób za małe, a poniżej 10 osób - za mikroprzedsiębiorstwa. Wśród tych ostatnich wyróżniono zakłady zatrudniające do czterech pracowników włącznie (będą określane jako najmniejsze mikroprzedsiębiorstwa lub przedsiębiorstwa rodzinne) i od 5 do 9 osób (większe mikroprzedsiębiorstwa).

2. Zmiany struktury wielkościowej przemysłu w latach 1985-1997

W 1985 r. we wschodnich województwach przygranicznych największe zatrudnienie - podobnie jak w całym kraju - było w dużych zakładach przemysłowych, tj. zatrudniających co najmniej 500 osób. Zatrudniały one 103,6 tys. pracowników, czyli 42,2% ogółu zatrudnionych w przemyśle. Związane to było z preferowaniem w socjalistycznej industrializacji kraju zakładów dużych, co z kolei związane było z oczekiwaniem uzyskania korzyści skali (obniżeniem jednostkowych kosztów produkcji). W miarę zmniejszania się zakładów przemysłowych ich udział w zatrudnieniu zmniejszał się. I tak w zakładach średnich pracowało 78,9 tys. osób (32,5%), a w małych - 51,1 tys. (21,0%). Marginalne znaczenie miały mikroprzedsiębiorstwa - szczególnie te najmniejsze - w których pracowało odpowiednio 5,6 tys. (2,3%) i 3,6 tys. (1,5%) osób.

Tabela 10

Zakłady przemysłowe wschodnich województw przygranicznych
zatrudniające w 1985 r. ponad 1000 osób

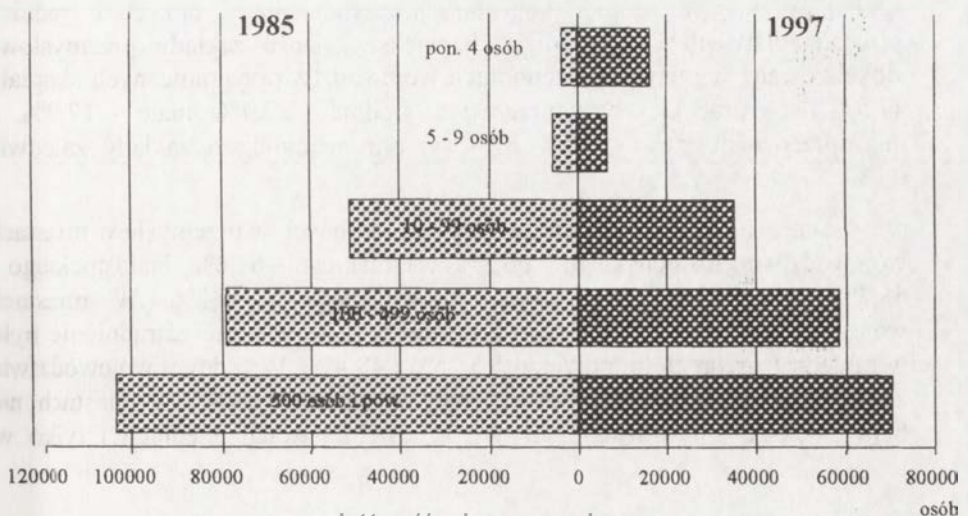
Nazwa zakładu	Miasto (wieś), województwo	Liczba zatrudnionych
1	2	3
Krośnieńskie Huty Szkła	Krosno	6062
Białostockie Zakłady Przemysłu Bawełnianego „Fasty”	Białystok	4473
Sanockie Zakłady Przemysłu Gumowego „Stomil”	Sanok, krośnieńskie	4405
Zakłady Dziewiarskie ZPD „Mewa” w Biłgoraju	Biłgoraj, zamojskie	3380
Zakłady Obuwnicze im. PKWN w Chełmie	Chełm	3282
Sanocka Fabryka Autobusów	Sanok, krośnieńskie	2884
Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego w Łapach	Łapy, białostockie	2504
Zakład Wyrobów Dziewiarskich „Jarlan” w Jarosławiu	Jarosław, przemyskie	2504
Zakłady Tworzyw Sztucznych „Gamrat Erg”	Jasło, krośnieńskie	2292
Fabryka Amortyzatorów „Polmo”	Krosno	2183
Cementownia „Chełm” w Chełmie	Chełm	2080
Białostockie Zakłady Podzespołów Telewizyjnych	Białystok	2042
Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Przemysłu Mięsnego	Elk, suwalskie	1946
Fabryka Przyrządów i Uchwyty	Białystok	1933
„AGROMET” Fabryka Maszyn Rolniczych	Białystok	1711
Wytwórnia Maszyn i Urządzeń Górniczych w Krośnie	Krosno	1652
Fabryka Obuwia Sportowego „Pol sport”	Krosno	1561
Wytwórnia Przyczep	Zagórz, krośnieńskie	1551

1	2	3
Zakłady Przemysłu Lniarskiego „Krasnolen”	Krosno	1505
Huta Szkła „Jarosław” w Jarosławiu	Jarosław, przemyskie	1502
Okręgowe Przedsiębiorstwo Przemysłu Mięsnego w Białymstoku	Białystok	1453
Zakłady Mięsne – Rzeźnia i Przetwórnia w Zamościu	Zamość	1427
Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego „PZL-Krosno”	Krosno	1279
Zamojskie Fabryki Mebli w Zamościu	Zamość	1232
Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Delia” w Zamościu	Zamość	1223
Zakłady Przemysłu Drzewnego „Ustjanowa” k. Ustrzyk Dolnych	krośnieńskie	1189
Zakład Stolarki Budowlanej „Stolbud”	Sokółka, Białostockie	1183
Fabryka Dywanów „Angella” w Białymstoku	Białystok	1171
Zakłady Przemysłu Wełnianego im. E.Plater	Wasilków, białostockie	1160
Centralna Spółdzielnia Ogr. i Pszczelarstwa „Hortex”, filia zakładów w Górze Kałwarii	Siemiatycze, białostockie	1079
Suwalskie Fabryki Mebli	Suwałki	1126
G.S. „Samopomoc Chłopska”	białkopodlaskie	1020

Źródło: Dziakowska H., Osiński S., 1999, *Zmiany strukturalne w przemyśle wschodnich województw przygranicznych Polski w latach 1985-1997* [w:] Horodeński R., Rościszewski M. (red.), *Wschodnia strefa aktywności gospodarczej*. Wydawnictwo WSE, Białystok: 168.

W porównaniu z pozostałą częścią kraju, we wschodnich województwach przygranicznych, udział przedsiębiorstw zatrudniających do 100 osób był stosunkowo duży (57,3%), co było rezultatem nie tyle doceniania roli drobnych przedsiębiorstw przemysłowych, co marginalnym znaczeniem badanego obszaru w polityce industrializacji kraju.

Ryc. 12. Struktura wielkościowa przemysłu wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

W poszczególnych województwach struktura wielkościowa przedsiębiorstw przemysłowych była zróżnicowana i odbiegała od sytuacji charakterystycznej dla całego badanego obszaru. Przedsiębiorstwa duże, zatrudniające 500 i więcej pracowników dominowały w 1985 i 1997 roku w województwach: krośnieńskim, białostockim oraz w 1985 roku w zamojskim i chełmskim. W województwach: przemyskim, suwalskim i białkopodlaskim największe zatrudnienie było w zakładach średnich, zatrudniających od 100 do 500 osób zarówno w 1995 jak i w 1997 roku.

W 1985 r. duże zakłady przemysłowe miały relatywnie największe znaczenie w województwie krośnieńskim (59,1% zatrudnionych w przemyśle województwa) i chełmskim (51,7%), a najmniejsze - w białkopodlaskim (23,2%) i suwalskim (24,7%).

Zakłady średnie największe znaczenie miały w województwie białkopodlaskim (46,7% zatrudnionych w przemyśle województwa) i suwalskim (44,5%) oraz przemyskim (36,7%) a najmniejsze - w województwie krośnieńskim (20,2%) i chełmskim (25,1%).

Rola zakładów małych we wszystkich województwach była podobna; skupiały one od 17,5% zatrudnionych w przemyśle województwa krośnieńskiego, do 26,4% w województwie przemyskim.

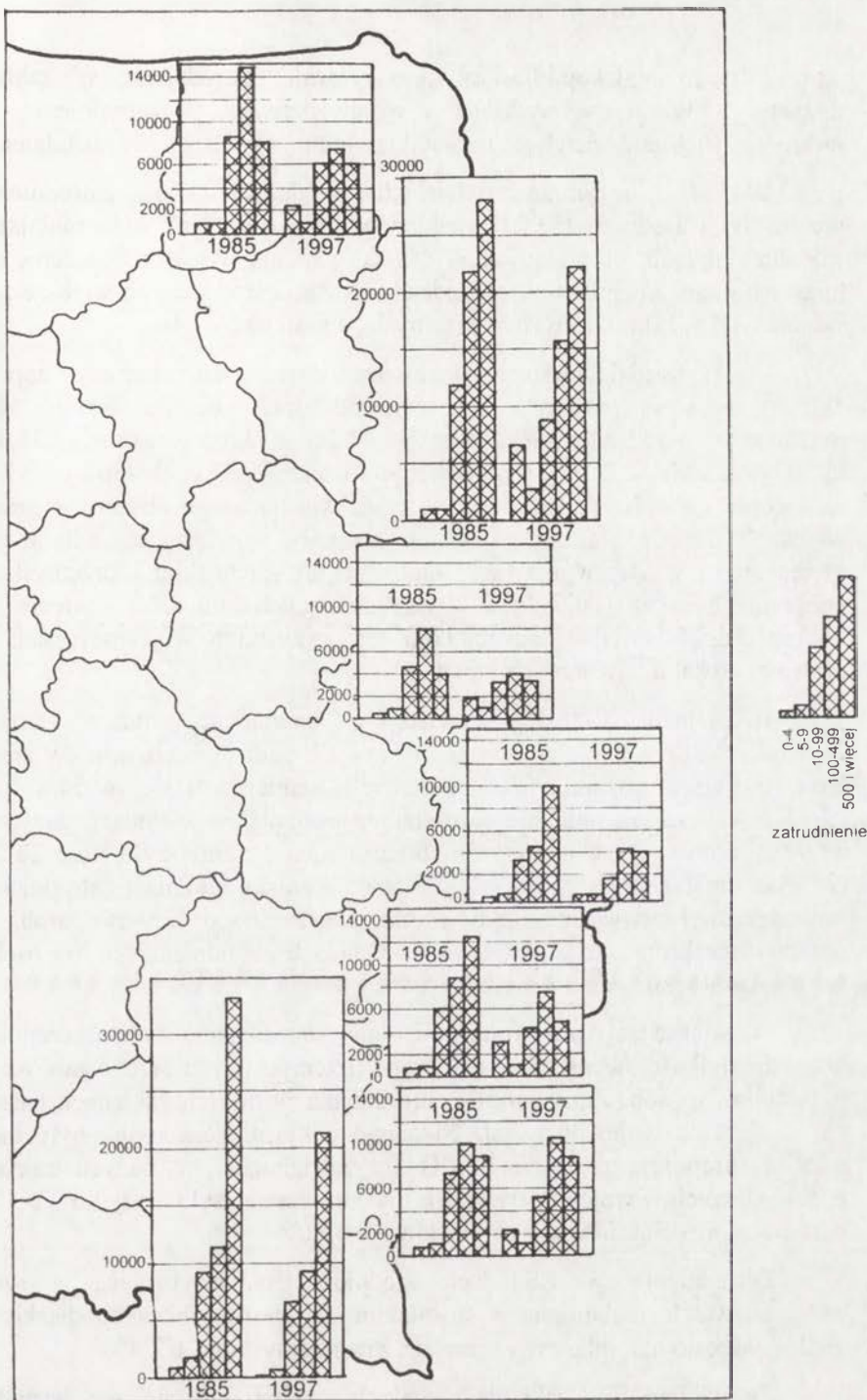
Udział większych mikroprzedsiębiorstw we wszystkich województwach był niewielki i zmieniał się od 1,3% zatrudnionych w przemyśle województwa białostockiego do 3,3% w województwie zamojskim.

Jeszcze mniejsze znaczenie miały zakłady zatrudniające poniżej pięciu osób, które skupiały od niespełna 1% (0,97%) zatrudnionych w przemyśle województwa krośnieńskiego do 2,3% w województwie zamojskim.

Struktura wielkościowa przedsiębiorstw przemysłowych w miastach i gminach wiejskich była odmienna. W miastach, skupiających większość zatrudnionych w przemyśle była ona podobna do struktury wielkościowej ogółem, przy czym stopień koncentracji zatrudnienia w dużych i średnich przedsiębiorstwach był w miastach większy. Duże zakłady przemysłowe zlokalizowane w miastach wschodnich województw przygranicznych skupiały 47,5% osób pracujących w przemyśle, średnie - 32,4%, małe - 17,9%, a mikroprzedsiębiorstwa - tylko 2,2%, w tym najmniejsze zakłady zaledwie 0,9%.

Duże zakłady skupiały najwięcej zatrudnionych w przemyśle w miastach województwa krośnieńskiego - 66,3%, chełmskiego - 61,8%, białostockiego - 48,3%, zamojskiego - 48,3% i przemyskiego - 38,2%. W miastach województwa białkopodlaskiego i suwalskiego największe zatrudnienie było w zakładach średnich (odpowiednio 51,5% i 48,4%). W żadnym województwie zatrudnienie w przedsiębiorstwach małych zlokalizowanych w miastach nie było większe od zatrudnienia w przedsiębiorstwach średnich i tylko w

Ryc. 13. Struktura wielkościowa przemysłu wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

województwie białkopodlaskim przewyższało zatrudnienie w zakładach dużych. We wszystkich województwach zatrudnienie w mikroprzedsiębiorstwach było niewielkie i nie przekraczało 3% zatrudnienia.

W 1985 r. w gminach wiejskich rola dużych (17,1% zatrudnienia w przemyśle) i średnich (33,2%) zakładów przemysłowych była mniejsza od zakładów małych, skupiających 37,8% zatrudnienia. Większe znaczenie niż w miastach miały również mikroprzedsiębiorstwa, wśród których większe z nich skupiały 7,5% zatrudnionych w przemyśle, a mniejsze - 4,4%.

Małe przedsiębiorstwa zlokalizowane na wsi skupiały najwięcej zatrudnionych w przemyśle w województwach: białostockim - 54,0%, przemyskim - 52,5%, suwalskim - 41,2%, krośnieńskim - 38,0% i białkopodlaskim - 32,5%, a przedsiębiorstwa średnie - w chełmskim - 52,8% i zamojskim - 33,7%. W żadnym województwie badanego obszaru w gminach wiejskich duże przedsiębiorstwa nie skupiały najwięcej zatrudnionych w przemyśle, a w województwach: białostockim, chełmskim i przemyskim w ogóle nie było na wsi zakładów zatrudniających 500 osób i więcej. Rola mikroprzedsiębiorstw w zatrudnieniu we wszystkich województwach była mniejsza od zakładów małych i średnich.

W latach 1985-1997 nastąpiły znamienne zmiany struktury wielkościowej przedsiębiorstw przemysłowych badanego obszaru. W siedmiu województwach zatrudnienie w przemyśle zmniejszyło się (o 54,6 tys., o 22,5%). Największa redukcja zatrudnienia nastąpiła w zakładach dużych - o 32,9 tys. osób (o 31,8%), w średnich zatrudnienie zmniejszyło się o 20,2 tys. (25,7%) i małych - o 15,6 tys. (o 30,5%). Wzrosło natomiast zatrudnienie w mikroprzedsiębiorstwach, w tym w najmniejszych - o 12,9 tys. osób, czyli prawie czterokrotnie (o 360,2%), a w zakładach zatrudniających 5-9 osób - o 1,3 tys. (o 24,0%).

W większości województw zmiany zatrudnienia w poszczególnych grupach wielkościowych przedsiębiorstw przemysłowych przebiegały na ogół w podobny sposób. Zmniejszenie zatrudnienia w dużych zakładach nastąpiło we wszystkich województwach badanego obszaru, aczkolwiek były bardzo duże dysproporcje przestrzenne. O ile zatrudnienie w dużych zakładach przemysłowych w województwie przemyskim zmniejszyło się tylko o 0,3%, to w zamojskim - o 60,6%, a w chełmskim - o 59,0%.

Zatrudnienie w zakładach średnich zmniejszyło się w sześciu województwach; najbardziej w suwalskim - o 50,0% i białkopodlaskim - o 49,2%, wzrosło natomiast w województwie przemyskim - o 2,4%.

Zatrudnienie w zakładach małych zmniejszyło się we wszystkich województwach, przy czym w najmniejszym stopniu - o 26,6% w suwalskim i 26,7% w białostockim, a najbardziej - o 48,2% w chełmskim.

Tabela 11

Struktura wielkościowa przemysłu wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Wschodnie województwa przygraniczne	Rok	Zatrudnienie ogółem	Liczba osób zatrudnionych w zakładach przemysłowych									
			pon. 4		5 - 9		10 - 99		100 - 499		500 i pow.	
			osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%
Ogółem	1985	242 754	3 577	1,47	5 565	2,29	51 099	21,05	78 900	32,50	103 613	42,68
	1997	188 189	16 461	8,75	6 902	3,67	3 5493	18,86	58 649	31,16	70 684	37,56
Białkopodlaskie	1985	17 080	232	1,36	512	3,00	4401	25,77	7 976	46,70	3 959	23,18
	1997	12 899	1 738	13,47	540	4,19	3069	23,79	4 048	31,38	3 504	27,16
Białostockie	1985	62 181	635	1,02	805	1,29	1 1547	18,57	21 378	34,38	27 816	44,73
	1997	55 139	6 515	11,82	2 529	4,59	8468	15,36	15 513	28,13	22 114	40,11
Chełmskie	1985	19 250	244	1,27	514	2,67	3718	19,31	4 828	25,08	9 946	51,67
	1997	11 085	510	4,60	269	2,43	1925	17,37	4 298	38,77	4 083	36,83
Krośnieńskie	1985	55 333	538	0,97	1 258	2,27	9671	17,48	11 183	20,21	32 683	59,07
	1997	37 460	63	0,17	706	1,88	6336	16,91	9 234	24,65	21 121	56,38
Przemyskie	1985	27 552	551	2,00	702	2,55	7287	26,45	10 119	36,73	8 893	32,28
	1997	27 667	2 225	8,04	1 014	3,67	5200	18,79	10 362	37,45	8 866	32,05
Suwalskie	1985	32 724	711	2,17	830	2,54	8401	25,67	14 710	44,95	8 072	24,67
	1997	22 984	2 433	10,59	861	3,75	6170	26,84	7 347	31,97	6 173	26,86
Zamojskie	1985	28 634	666	2,33	944	3,30	6074	21,21	8 706	30,40	12 244	42,76
	1997	20 955	2 977	14,21	983	4,69	4325	20,64	7 847	37,45	4 823	23,02

Dane prezentujące strukturę wielkościową przemysłu w miastach i w gminach wiejskich prezentują tabele 11.1., 11.2., 11.3., 11.4. zamieszczone na końcu pracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Spis Przemysłowy 1985 r.
- dane GUS

Zatrudnienie w mikroprzedsiębiorstwach zwiększyło się w sześciu województwach, z wyjątkiem krośnieńskiego. W województwach: białkopodlaskim, białostockim, przemyskim, suwalskim i zamojskim zatrudnienie wzrosło zarówno w mikroprzedsiębiorstwach najmniejszych, jak i tych zatrudniających 5-9 osób. W województwie chełmskim natomiast, wzrost zatrudnienia w najmniejszych mikroprzedsiębiorstwach był minimalnie wyższy od ubytku zatrudnienia w mikroprzedsiębiorstwach większych. W poszczególnych województwach tempo wzrostu zatrudnienia w mikroprzedsiębiorstwach było bardzo zróżnicowane. Wśród zakładów zatrudniających 5-9 osób najbardziej wzrosło zatrudnienie w województwie białostockim - o 212,2% i przemyskim - o 44,4%. Jeszcze większe dysproporcje przestrzenne były w kategorii najmniejszych mikroprzedsiębiorstw. W województwie białostockim zatrudnienie w nich zwiększyło się o 926,0%, w białkopodlaskim - o 649,1%, w zamojskim - o 347,0%, przemyskim - o 303,8%, suwalskim - o 242,2%, chełmskim - o 109,0%, a w krośnieńskim - zmniejszyło się o 88,3%.

W latach 1985-1997 zmiany zatrudnienia w zakładach przemysłowych poszczególnych grup wielkościowych przedsiębiorstw w miastach i na wsi miały podobny kierunek. W miastach - podobnie jak w skali całego obszaru - nastąpiło zmniejszenie zatrudnienia w przedsiębiorstwach dużych - o 29,8%, średnich - o 25,3% i małych - o 32,2%, wzrosło natomiast zatrudnienie w obu grupach mikroprzedsiębiorstw: w najmniejszych - o 466,9%, a w zatrudniających 5-9 osób - o 68,8%. Na wsi natomiast zmniejszyło się zatrudnienie w zakładach przemysłowych wszystkich grup wielkościowych, z wyjątkiem najmniejszych mikroprzedsiębiorstw, w których zatrudnienie wzrosło o 244,5%. Godne podkreślenia jest również największe zmniejszenie zatrudnienia w przedsiębiorstwach dużych - o 61,5%.²⁵

Konsekwencją wzrostu, bądź spadku zatrudnienia w przedsiębiorstwach przemysłowych poszczególnych grup wielkościowych były pozytywne zmiany struktury wielkościowej przedsiębiorstw, aczkolwiek sytuacja pod tym względem nadal nie jest zadowalająca. W 1997 r. nadal największe zatrudnienie było w dużych przedsiębiorstwach - 37,6%, nieco mniejsze w

---

²⁵ W niniejszej pracy nie zdecydowano się zaprezentować analizy przestrzennych zmian zatrudnienia w miastach i na wsi według grup wielkościowych przedsiębiorstw. Wynikało to z faktu, że zmiany zachodzące w miastach miały decydujący wpływ na sytuację ogólną (zaprezentowano ją), natomiast zmiany na wsi, przy niewielkim stosunkowo zatrudnieniu w przemyśle w gminach wiejskich, nie upoważniały do wyciągania zbyt daleko idących wniosków. Likwidacja, bądź powstanie nawet jednego zakładu przemysłowego, szczególnie dużego mogło bowiem spowodować istotne zmiany.

Strukturę wielkościową zakładów przemysłowych w miastach - w tym w miastach wojewódzkich i pozostałych - oraz w gminach wiejskich zaprezentowano na wykresach (Ryc. 14, 15, 16, 17) i w tabelach (11.1, 11.2, 11.3, 11.4).

średnich - 31,2%, jeszcze mniejsze w przedsiębiorstwach małych - 18,9%, i najmniejsze w mikroprzedsiębiorstwach - 12,4%. W porównaniu z 1985 r. istotnie wzrósł udział najmniejszych mikroprzedsiębiorstw (do 8,7%), a w mniejszym stopniu zakładów zatrudniających 5-9 osób (do 3,7%). Zmniejszył się natomiast udział przedsiębiorstw pozostałych grup wielkościowych.

Ponieważ tempo zmniejszania zatrudnienia w dużych zakładach przemysłowych oraz wzrostu zatrudnienia w mikroprzedsiębiorstwach było zróżnicowane przestrzennie, należało oczekiwać istotnych zmian struktury wielkościowej przedsiębiorstw przemysłowych w poszczególnych województwach. W 1997 r. duże przedsiębiorstwa skupiały najwięcej zatrudnionych w przemyśle tylko w województwie krośnieńskim - 56,4% i białostockim - 40,1%. W pozostałych województwach największe zatrudnienie było w zakładach średnich i wynosiło: w chełmskim - 38,8%, przemyskim i zamojskim - po 37,4%, suwalskim 32,0% i białkopodlaskim - 31,4%. W żadnym z siedmiu województw zatrudnienie w przedsiębiorstwach małych nie było jednak większe od zatrudnienia w zakładach dużych i średnich. Z kolei zatrudnienie w mikroprzedsiębiorstwach tylko w województwie białostockim było minimalnie większe od zatrudnienia w przedsiębiorstwach małych (16,4% wobec 15,4%). Wśród mikroprzedsiębiorstw, we wszystkich województwach z wyjątkiem krośnieńskiego, zakłady najmniejsze zatrudniały łącznie więcej osób niż mikroprzedsiębiorstwa większe. Szczególnie znaczny udział w zatrudnieniu miały najmniejsze mikroprzedsiębiorstwa w województwach: zamojskim - 14,2% zatrudnionych w przemyśle województwa, białkopodlaskim - 13,5%, białostockim - 11,8% i suwalskim - 10,6%. W województwie krośnieńskim najmniejsze mikroprzedsiębiorstwa zatrudniały zaledwie 63 osoby, czyli 0,2% zatrudnionych w przemyśle województwa.

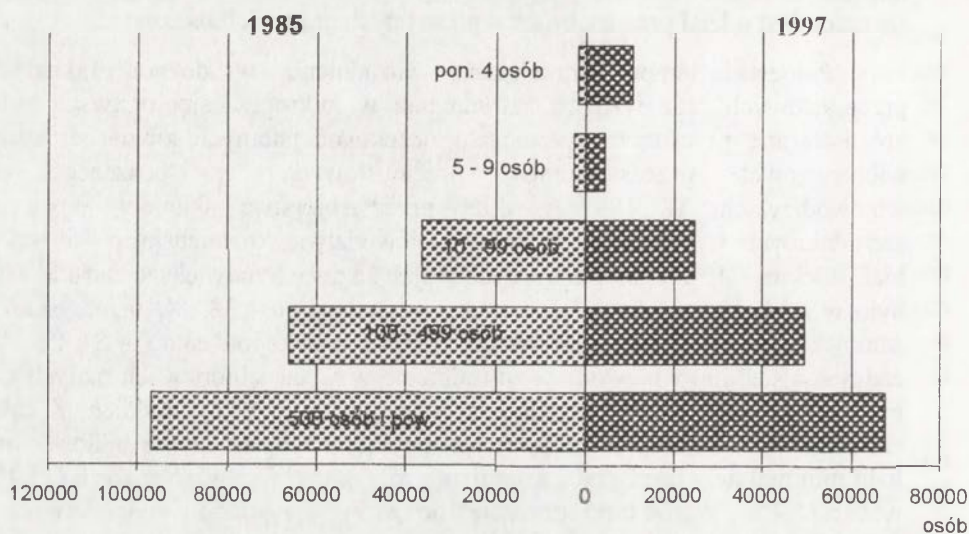
Zmiany struktury wielkościowej przedsiębiorstw w latach 1985-1997 wydają się być bardziej pozytywne na wsi niż w mieście, co związane jest z tym, że pozycja „wyjściowa” w obu przypadkach była nieco odmienna. Niestety, zatrudnienie w przemyśle na wsi nie było i nie jest zbyt duże i pozytywne zmiany nie mają istotnego wpływu na sytuację ogólną.

W 1997 r. w miastach nadal największe zatrudnienie było w zakładach dużych - 43,3%, średnich - 31,4% i małych - 15,7%, a najmniejsze w mikroprzedsiębiorstwach - 9,6%.

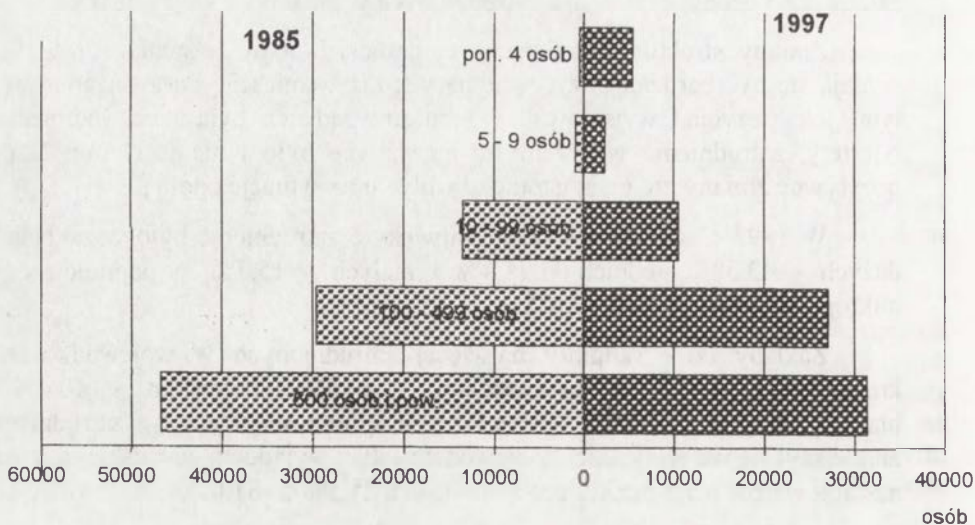
Zakłady duże skupiały najwięcej zatrudnionych w województwach: krośnieńskim - 62,1%, białostockim - 44,5%, chełmskim - 40,4% i białkopodlaskim - 36,0%. Udział przedsiębiorstw dużych w zatrudnieniu zmniejszył się we wszystkich województwach, z wyjątkiem suwalskiego, gdzie nastąpił wzrost o 5,5 punktu procentowego z 25,5% do 31,0%.

Przedsiębiorstwa średnie zatrudniały najwięcej przemysłowej siły roboczej w miastach województwa przemyskiego - 43,1%, zamojskiego - 33,0% i suwalskiego - 32,4%.

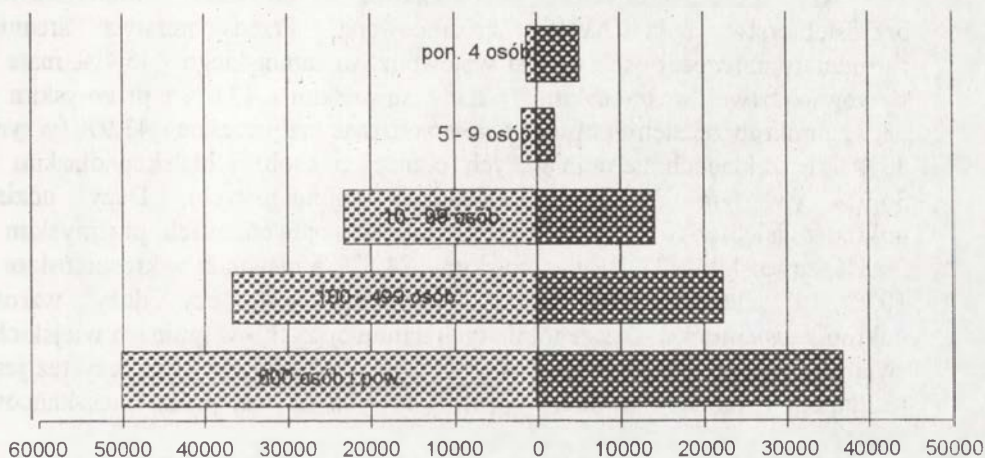
Ryc. 14. Struktura wielkościowa przemysłu w miastach wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

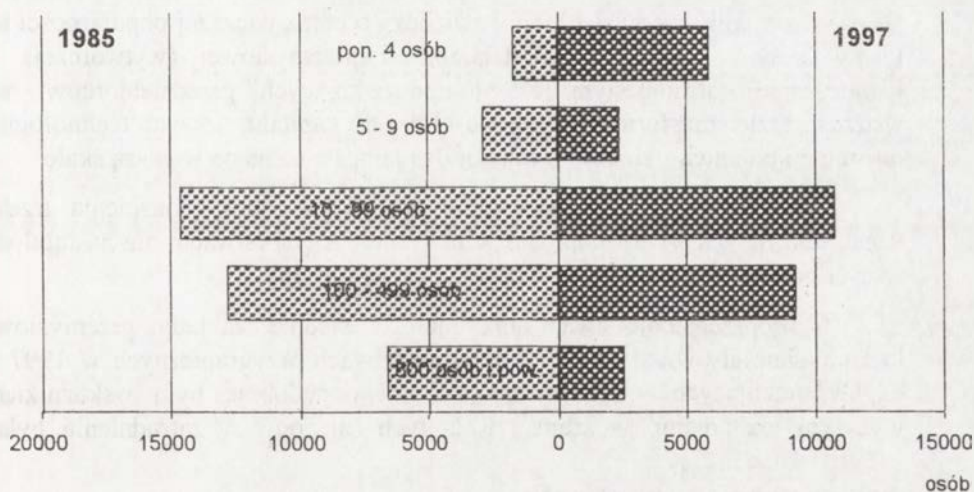
Ryc. 15. Struktura wielkościowa przemysłu w miastach wojewódzkich wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Ryc. 16. Struktura wielkościowa przemysłu w pozostałych miastach (bez miast wojewódzkich) wschodnich obszarach przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Ryc. 17. Struktura wielkościowa przemysłu w gminach wiejskich wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

We wszystkich województwach udział przedsiębiorstw małych w zatrudnieniu był nadal mniejszy niż przedsiębiorstw dużych i średnich. Z kolei udział mikroprzedsiębiorstw tylko w województwie białostockim był większy niż przedsiębiorstw małych.

W gminach wiejskich nastąpiły interesujące zmiany struktury wielkościowej zakładów przemysłowych. W 1997 r. nadal największe zatrudnienie miały zakłady małe - 34,9%, a następnie średnie - 30,0%, ale aż

zatrudnienia przypadają na zakłady najmniejsze). Udział przedsiębiorstw dużych zmniejszył się do 8,2%.

W poszczególnych województwach struktura wielkościowa przedsiębiorstw była bardzo zróżnicowana. Przedsiębiorstwa średnie zatrudniały najwięcej osób na wsi województwa zamojskiego - 45,4%, małe - w województwie krośnieńskim - 62,1%, suwalskim - 43,6% i przemyskim - 38,0, a mikroprzedsiębiorstwa - w województwie białostockim - 43,9% (w tym 33,4% w zakładach zatrudniających poniżej 5 osób) i białkopodlaskim - 36,9% (w tym 28,5% w zakładach najmniejszych). Duży udział mikroprzedsiębiorstw był w 1997 r. również w województwach: przemyskim - 30,3%, suwalskim - 27,1% i zamojskim - 24,8%, a niewielki w krośnieńskim - 10,2% i chełmskim - 7,1%. Interesujące jest, czy duży wzrost mikroprzedsiębiorstw - szczególnie tych najmniejszych - w gminach wiejskich, związany jest ze wzrostem przedsiębiorczości ludności wiejskiej, czy też jest rezultatem lokalizacji zakładów przemysłowych na wsi przez mieszkańców miast?

Istotny wzrost zatrudnienia w przedsiębiorstwach najmniejszych - zarówno w miastach jak i gminach wiejskich - związany był z prywatyzacją założycielską, tzw. oddolną, polegającą na tworzeniu nowych firm od podstaw. Często są to nowe firmy rodzinne produkujące odzież, meble czy obuwie. Duży wzrost mikroprzedsiębiorstw świadczy o coraz większej popularności tej formy kreacji nowych form działalności przemysłowej (wytwórczej), a jednocześnie o utrudnionym dostępie „początkujących” przedsiębiorców - we wstępnej fazie transformacji gospodarczej - do kapitału, nowych technologii i informacji co uniemożliwia im rozwój działalności na nieco większą skalę.

Za niepokojący a jednocześnie interesujący i godny wyjaśnienia, trzeba uznać fakt, iż wzrost zatrudnienia w mikroprzedsiębiorstwach, nie nastąpił we wszystkich wschodnich województwach przygranicznych.

Mikroprzedsiębiorstwa, oraz małe i średnie zakłady przemysłowe łącznie, skupiały we wschodnich województwach przygranicznych w 1997 r. 62,4% pracujących w przemyśle, co prawdopodobnie było wskaźnikiem wyższym niż średnio w kraju²⁶. Rola tych zakładów w zatrudnieniu była

---

²⁶ Porównanie badanego obszaru z ogólną sytuacją w kraju jest trudne, ponieważ *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1998*, prezentując dane na temat struktury wielkościowej zakładów przemysłowych w Polsce w 1997 r. nie uwzględnił zakładów zatrudniających poniżej 50 osób. Przy takim podejściu, w 1997 r. było w Polsce 3 934 (43,7%) zakładów przemysłowych zatrudniających 99 i mniej pracowników oraz 4 069 (45,2%) zakładów średnich. Tak więc małe i średnie przedsiębiorstwa stanowiły 88,9% zakładów przemysłowych. Zakłady małe zatrudniały 249,8 tys. pracowników (9,3% pracujących w przemyśle), a średnie - 860,9 tys. (32,1%). W sumie w zakładach obu grup wielkościowych pracowało 41,4% osób zatrudnionych w przemyśle.

Tabela 12.

Największe przedsiębiorstwa wschodnich obszarów przygranicznych Polski w 1998 r. (z listy 500 największych przedsiębiorstw w Polsce)

Lp.	Pozycja w roku		Nazwa przedsiębiorstwa	Forma własności	Przychody z całokształtu działalności (w tys. zł)	Przychody ze sprzedaży (w tys. zł)	Zatrudnienie (etaty)	Nakłady inwestycyjne (w tys. zł)	Wskaźnik inwestowania (w proc.)
	1998	1997							
1	52	56	Polmos PPS, Białystok	200	1 237 774	1 230 198	422	b.d.	b.d.
2	60	52	BAT Polska S.A., Augustów	510	1 133 073	1 109 657	992	37 378	3,37
3	131	118	Zak. Energ. Białystok S.A., Białystok	100	546 709	510 626	1 909	52 238	10,28
4	171	-	Rafineria Jasło S.A., Jasło	100	427 208	420 815	b.d.	1 480	0,47
5	184	154	Zak. Energetyczny S.A., Zamość	100	381 709	369 312	1 597	31 624	8,63
6	192	138	Okręgowe Przeds. Przem. Mięsn., Białystok	200	352 047	338 056	2 258	7 774	2,37
7	214	-	BOS S.A., Białystok	400	307 141	306 344	394	749	0,84
8	244	238	Społem PPS, Białystok	400	266 504	264 634	2 134	4 108	1,55
9	252	325	Zakłady Mięsne Mazury S.A., Ełk	410	259 408	257 085	1 419	52 266	20,39
10	259	265	KHS Krosno-S.A., Krosno	450	253 602	247 710	4 676	9 117	3,83
11	296	285	Cementownia Chełm S.A., Chełm	514	222 474	214 653	999	b.d.	b.d.
12	355	305	Beef-San Zakłady Mięsne S.A., Sanok	400	186 042	185 849	910	3 013	1,80
13	365	321	Stomil Sanok S.A., Sanok	540	181 866	173 626	1 999	18 531	10,68
14	373	284	Jarosław Zak. Mięś. S.A., Jarosław	451	175 482	172 947	975	13 699	8,03
15	376	240	Autosan S.A., Sanok	410	174 070	171 945	2 126	3 584	2,12
16	388	344	Cefarm. Przeds. Zaop. Farm., Białystok	200	170 948	169 571	578	1 238	1,10
17	405	-	Unibud S.A., Bielsk Podlaski	400	162 568	156 605	855	4 596	2,97
18	408	-	Browar Dojlidy sp.z o.o., Białystok	540	158 126	154 596	327	64 973	42,03
19	424	-	Zak. Tworzyw Sztucznych S.A., Jasło	100	151 042	144 648	1 725	4 549	3,16
20	449	-	Elektrociepłownia Białystok S.A., Białystok	100	140 433	135 048	453	23 627	17,50

Forma własności - oznaczenie trzycyfrowe, gdzie każda cyfra oznacza: 1 - własność państwową skarbu państwa, 2 - własność państwową lub państwowych osób prawnych, 3 - własność komunalną, 4 - własność prywatną, 5 - własność zagraniczną

Źródło: Opracowanie własne:

- Lista 500, Rzeczpospolita, 6 maja 1999 r.

największa w województwie zamojskim (77,0%), suwalskim (73,1%) i białkopodlaskim (72,8%), a najmniejsza - w krcńieńskim (43,6%).

Największe przedsiębiorstwa wschodnich obszarów przygranicznych według przychodów w roku 1997 i 1998 - z listy 500 największych przedsiębiorstw w Polsce - prezentuje powyższa tabela.

Wśród stu największych pod względem przychodów przedsiębiorstw w Polsce znalazły się jedynie dwa zakłady przemysłowe wschodnich obszarów przygranicznych, z przychodami powyżej 1 mld zł. Nie były to zakłady przemysłu kluczowego - elektromaszynowego, czy chemicznego - lecz zakłady przemysłu rolno-spożywczego, zajmujące się niestety produkcją alkoholu i papierosów.

Za najbardziej znamienne cechy przekształceń w przemyśle w latach 1985 - 1997 trzeba uznać wzrost o prawie 13 tys. osób (12 884) zatrudnienia w grupie najmniejszych mikroprzedsiębiorstw, zwanych też przedsiębiorstwami rodzinnymi, zatrudniających do 4 pracowników. W miastach zatrudnienie w tej grupie przedsiębiorstw wzrosło o ponad 8,6 tys. (z 0,9% w 1985 r. do 6,71% w 1997 r.) a w gminach wiejskich o 4,1 tys. (z 4,4% do 19,1%). W 1997 r. najwięcej zatrudnionych było w mniejszych mikroprzedsiębiorstwach w województwie białostockim - ponad 6,5 tys. osób, w tym w Białymstoku 3 tys. osób (9,1%) a w gminach wiejskich - 1,8 tys. (33,4%). Spadek zatrudnienia nastąpił głównie w sektorze największych przedsiębiorstw zatrudniających pow. 500 osób - zatrudnienie zmniejszyło się o 32,9 tys. osób. W miastach 28,9 tys. a na wsi o 4,1 tys. Największy spadek zatrudnienia nastąpił w województwie krcńieńskim - o 11,5 tys. osób (w miastach 9,6 tys. i likwidacja tej grupy przedsiębiorstw na wsi) i województwie zamojskim o 7,4 tys. osób (w tym w miastach 5,2 tys.).

3. Zmiany struktury wielkościowej przemysłu mierzone wskaźnikiem zmienności

Ilościowe zmiany struktury wielkościowej przemysłu oceniono przy pomocy wskaźnika zmienności struktury wielkościowej ($W_{zs_{wiel}}$). Oblicza się go według wzoru:

$$W_{zs_{wiel}} = \frac{1}{2} \sum_{k=1}^n |P_k^1 - P_k^0| \quad \text{gdzie:}$$

$W_{zs_{wiel}}$ - wskaźnik zmienności struktury wielkościowej przemysłu;

P_k^0 - udział pracujących w zakładach przemysłowych o określonej wielkości (zatrudnieniu) w początkowym roku badanego okresu (1985 r.) w ogólnym zatrudnieniu w przemyśle w procentach;

P_k^1 - udział pracujących w zakładach przemysłowych o określonej wielkości (zatrudnieniu) w końcowym roku badanego okresu (1997 r.) w ogólnym zatrudnieniu w przemyśle w procentach;

k - liczba przedziałów wielkościowych zakładów przemysłowych, 1,2, ... n.

Jeżeli struktura wielkościowa zakładów przemysłowych (struktura zatrudnienia) nie uległa zmianie, to wskaźnik ma wartość 0 (zero), a przy całkowitej zmianie struktury wynosi 100 (sto).

Z pobieżnej analizy udziałów procentowych poszczególnych grup wielkościowych zakładów przemysłowych w zatrudnieniu w roku 1985 i 1997 można odnieść wrażenie, że we wschodnich województwach przygranicznych nastąpiły istotne zmiany strukturalne. Po bardziej wnikliwym zaznajomieniu się z zagadnieniem okazuje się, że zmiany struktury wielkościowej w badanym okresie wprawdzie nastąpiły, ale nie były one aż tak duże, jakby się wydawało. Powyższe spostrzeżenie potwierdzają m.in. obliczone wskaźniki zmienności struktury wielkościowej przemysłu oraz typologia dokonana przy pomocy metody (sześciu) kolejnych ilorazów.

Wskaźnik zmienności struktury wielkościowej przemysłu obliczony dla lat 1985-1997 wyniósł dla całego badanego obszaru tylko 8,65. Największe zmiany struktury wielkościowej, ale również niezbyt duże były w województwach: zamojskim ($W_{zs_{wiel}} = 20,31$), białkopodlaskim (17,30) i chełmskim (17,02); najmniejsze - w krośnieńskim (4,44) i przemyskim (7,88).

Większe zmiany struktury wielkościowej przedsiębiorstw były w gminach wiejskich (14,96), niż w miastach (7,35).

W większości województw, zmiany struktury wielkościowej na obszarach wiejskich były jednak znaczne (średniej wielkości), ale „przebiegały w różnych kierunkach” co sprawiło, że w skali całego badanego obszaru niejako się niwelowały (znosiły). Największe zmiany struktury wielkościowej zakładów przemysłowych na wsi były w województwach: przemyskim (37,62), białostockim (33,53), chełmskim (28,65), białkopodlaskim (28,00), zamojskim (26,34) i krośnieńskim (25,78). Zmiany te na ogół można uznać za pozytywne.

W miastach, największe zmiany struktury wielkościowej zakładów przemysłowych były w województwie białkopodlaskim (22,80) i chełmskim (21,42); najmniejsze - w krośnieńskim (6,00).

Większe zmiany struktury wielkościowej zakładów były w miastach wojewódzkich (11,40), niż w pozostałych miastach (7,68).

W poszczególnych miastach wojewódzkich zmiany strukturalne były większe, niż w skali całego badanego obszaru. W Chełmie wskaźnik zmienności struktury wielkościowej osiągnął wartość 38,94, w Przemysłu - 21,33, a w Białej Podlaskiej - 20,46. Najmniejsze zmiany struktury

wielkościowej były w Suwałkach (10,44), Białymstoku (11,80) i Zamościu (12,62).

W pozostałych miastach zmiany struktury wielkościowej przemysłu były w poszczególnych województwach bardziej zróżnicowane niż w miastach wojewódzkich. Największe zmiany struktury wielkościowej przemysłu nastąpiły w pozostałych miastach województw: zamojskiego (39,22), suwalskiego (23,78) i białkopodlaskiego (23,52); najmniejsze - w województwach: przemyskim (5,86), chełmskim (8,64) i krośnieńskim (9,16).

Tabela 13

Zmiany struktury wielkościowej przemysłu we wschodnich województwach przygranicznych Polski w latach 1985-1997 obliczone według wskaźnika zmienności struktury wielkościowej (Wz_{swiel})

Wschodnie województwa przygraniczne	Województwa ogółem	Miasta			Gminy wiejskie
		Ogółem	Miasta wojewódzkie	Pozostałe miasta	
Ogółem	8,65	7,35	11,40	7,68	14,96
Białkopodlaskie	17,30	22,80	20,46	23,52	28,00
Białostockie	14,08	11,77	11,80	11,82	33,53
Chełmskie	17,02	21,42	38,94	8,64	28,65
Krośnieńskie	4,44	6,00	16,80	9,16	25,78
Przemyskie	7,88	10,78	21,33	5,86	37,62
Suwalskie	12,98	16,00	10,44	23,78	19,86
Zamojskie	20,31	16,69	12,62	39,22	26,34

Źródło: Opracowanie własne.

4. Struktura wielkościowa przemysłu mierzona metodą kolejnych ilorazów

Określenia struktury wielkościowej przemysłu - oprócz analizowania udziałów procentowych w zatrudnieniu zakładów poszczególnych grup wielkościowych - dokonano także za pomocą metody (sześciu) kolejnych ilorazów. Metoda ta rozpowszechniona jest w geografii rolnictwa, głównie do badania struktury użytkowania ziemi, struktury zasiewów, kierunków produkcji rolniczej, etc. Pozwala ona wyróżnić nie tylko elementy wiodące w strukturze, lecz również relacje pomiędzy nimi.

Dla zakładów przemysłowych zróżnicowanych według wielkości zatrudnienia przyjęto następujące określenia i symbole (oznaczenia literowe):

- 0-4 osoby - mniejsze mikroprzedsiębiorstwa (przedsiębiorstwa rodzinne) (R);
- 5-9 osób - większe mikroprzedsiębiorstwa (MP);
- 10-99 - przedsiębiorstwa małe (M);
- 100- 499 - przedsiębiorstwa średnie (Ś);
- 500 osób i więcej - przedsiębiorstwa duże (D)

W zależności od liczby ilorazów, jakie przypadły poszczególnym grupom wielkościowym przedsiębiorstw zdecydowano się zastosować następujące określenia:

- 6 ilorazów - zdecydowana dominacja;
- 5 ilorazów - duża dominacja;
- 4 ilorazy - średnia dominacja;
- 3 ilorazy - dominacja;
- 2 ilorazy - duży udział;
- 1 iloraz - liczący się udział.²⁷

W 1985 r. strukturę wielkościową zakładów przemysłowych wschodnich województw przygranicznych, wyrażoną metodą (sześciu) kolejnych ilorazów reprezentował model (typ) $M\dot{S}_2D_3$, czyli dominacja dużych przedsiębiorstw, z dużym udziałem przedsiębiorstw średnich i liczącym się udziałem przedsiębiorstw małych. Mikroprzedsiębiorstwa obu grup nie odgrywały większej roli. Większa, bądź mniejsza dominacja dużych przedsiębiorstw była charakterystyczna w większości województw, z wyjątkiem: białkopodlaskiego, suwalskiego i przemyskiego.

²⁷ W związku z powyższym uzyskane wyniki należy interpretować następująco:

D_6 - zdecydowana dominacja dużych przedsiębiorstw;

$\dot{S}_1D_3$ - duża dominacja dużych przedsiębiorstw z liczącym się udziałem przedsiębiorstw średnich;

$\dot{S}_2D_4$ - średnia dominacja dużych przedsiębiorstw z dużym udziałem przedsiębiorstw średnich;

$M_1 \dot{S}_1D_4$ - średnia dominacja dużych przedsiębiorstw z liczącym się udziałem przedsiębiorstw średnich i małych;

$\dot{S}_3D_3$ - dominacja przedsiębiorstw dużych i średnich;

$M_1 \dot{S}_2D_3$ - dominacja dużych przedsiębiorstw z dużym udziałem przedsiębiorstw średnich i liczącym się udziałem przedsiębiorstw małych;

$D_3\dot{S}_1M_1MP_1$ - dominacja dużych przedsiębiorstw z liczącym się udziałem przedsiębiorstw średnich, małych i większych mikroprzedsiębiorstw;

$D_2\dot{S}_2M_2$ - duży udział przedsiębiorstw dużych, średnich i małych.

Ponieważ zdecydowana większość pracujących w przemyśle była skoncentrowana w miastach (84,0%), model MS_2D_3 był charakterystyczny również dla miast ogółem badanego obszaru, zarówno dla miast wojewódzkich, jak i pozostałych miast. Odmienna sytuacja była na obszarach wiejskich, gdzie dominowały małe przedsiębiorstwa przemysłowe, z dużym udziałem przedsiębiorstw średnich i liczącym się udziałem przedsiębiorstw dużych (M_3S_2D).

W latach 1985-1997 nastąpiły pewne przesunięcia w zatrudnieniu pomiędzy zakładami przemysłowymi o różnej wielkości, ale pomimo tych przesunięć nie nastąpiła zmiana modelu. W 1997 r. we wschodnich województwach przygranicznych, pomimo - wydawać by się mogło - istotnych zmian struktury wielkościowej zakładów, nadal występował model MS_2D_3 , a więc dominacja dużych przedsiębiorstw przemysłowych. Taka sytuacja wynikała głównie z faktu, że nie nastąpiły istotne zmiany struktury wielkościowej w miastach, skupiających większość zatrudnionych w przemyśle. Powyższa uwaga odnosi się zarówno do miast wojewódzkich, jak i pozostałych ośrodków miejskich. Widoczna zmiana struktury wielkości zakładów przemysłowych nastąpiła jedynie na obszarach wiejskich, gdzie w 1997 r. charakterystyczna była dominacja małych przedsiębiorstw, z dużym udziałem przedsiębiorstw średnich i liczącym się udziałem mikroprzedsiębiorstw rodzinnych (RM_3S_2).

Rola mikroprzedsiębiorstw rodzinnych była istotna jedynie w województwie białkopodlaskim i zamojskim, a na obszarach wiejskich - we wszystkich województwach z wyjątkiem chełmskiego i krośnieńskiego. Znamienne jest, że w żadnym województwie, ani w miastach, ani na terenach wiejskich nie odgrywały istotnej roli większe mikroprzedsiębiorstwa, tj. zatrudniające 5-9 osób. Duża stosunkowo liczba małych przedsiębiorstw rodzinnych przy niewielkiej większych mikroprzedsiębiorstw może świadczyć o występowaniu w społeczeństwie wschodnich obszarów przygranicznych „ducha przedsiębiorczości”, polegającego na zakładaniu nowych zakładów. Z różnych jednak względów, zakłady te nie mogą przekształcić się w większe przedsiębiorstwa, oferujące więcej miejsc pracy.

Przestrzenne zróżnicowanie typu struktury wielkościowej przedsiębiorstw przemysłowych, z uwzględnieniem podziału na gminy wiejskie i miasta, a w tym ostatnim przypadku - z podziałem na miasta wojewódzkie i pozostałe miasta - prezentuje poniższa tabela (tab. 14).

W poszczególnych województwach wystąpiły różne tendencje zmian struktury wielkościowej przedsiębiorstw przemysłowych, zarówno w odniesieniu do kierunku zmian, jak i ich skali. Generalnie - jeżeli chodzi o kierunek zmian - można wyróżnić cztery podstawowe sytuacje: wzrost znaczenia mniejszych przedsiębiorstw przemysłowych, wzrost znaczenia przedsiębiorstw większych, wzrost znaczenia zarówno przedsiębiorstw

mniejszych jak i większych oraz brak istotnych zmian strukturalnych, tzn. takich, których nie wykazuje zastosowana metoda badawcza. W latach 1985-1997 w województwach chełmskim i zamojskim nastąpił wzrost znaczenia mniejszych przedsiębiorstw, w przemyskim i suwalskim - wzrosło znaczenie większych przedsiębiorstw, w białskopodlaskim wystąpiły tendencje polaryzacyjne, tzn. wzrosło znaczenie mniejszych i większych przedsiębiorstw, a w województwie białostockim i krośnieńskim nie nastąpiły żadne istotne zmiany.

Tabela 14

Struktura wielkościowa przemysłu (zakładów przemysłowych)
we wschodnich województwach przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
określona metodą sześciu kolejnych ilorazów.

Wschodnie województwa przygraniczne	Rok	Województwa ogółem	Miasta			Gminy wiejskie
			Ogółem	Miasta wojewódzkie	Pozostałe miasta	
Ogółem	1985	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₂ D ₃	M ₃ Ś ₂ D
	1997	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₂ D ₃	R M ₃ Ś ₂
Białskopodlaskie	1985	M ₂ Ś ₃ D	M Ś ₄ D	M Ś ₂ D ₃	M ₂ Ś ₄	M ₂ Ś ₂ D ₂
	1997	R M Ś ₂ D ₂	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₄ D ₄	M Ś ₃ D ₂	R ₂ M ₁ Ś ₂
Białostockie	1985	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₂ D ₃	M ₄ Ś ₂
	1997	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₂ D ₃	R ₂ M ₃ Ś
Chełmskie	1985	M Ś ₄ D ₄	M Ś ₄ D ₄	M Ś ₄ D ₄	M Ś ₄ D ₄	M ₂ Ś ₄
	1997	M Ś ₃ D ₂	M Ś ₂ D ₃	M ₂ Ś ₃ D	Ś ₄ D ₅	M Ś ₃ D ₂
Krosnienskie	1985	M Ś ₄ D ₄	M Ś ₄ D ₄	D ₆	M Ś ₄ D ₄	M ₃ Ś ₂ D
	1997	M Ś ₄ D ₄	Ś ₄ D ₅	Ś ₂ D ₄	M Ś ₄ D ₄	M ₄ Ś ₂
Przemyskie	1985	M ₂ Ś ₂ D ₂	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₃ D ₂	M Ś ₂ D ₃	M ₄ Ś ₂
	1997	M Ś ₃ D ₂	M Ś ₃ D ₂	M Ś ₄ D	M Ś ₂ D ₃	R M ₃ Ś ₄ D
Suwalskie	1985	M ₂ Ś ₃ D	M Ś ₃ D ₂	M Ś ₄ D	M Ś ₃ D ₂	M ₃ Ś ₂ D
	1997	M ₂ Ś ₂ D ₂	M ₂ Ś ₂ D ₂	M Ś ₃	M ₂ Ś ₃ D ₃	R M ₃ Ś ₂
Zamojskie	1985	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₂ D ₃	M Ś ₄ D ₄	M ₂ Ś ₂ D ₂
	1997	R M Ś ₃ D	R M Ś ₂ D ₂	Ś ₂ D ₄	R M ₂ Ś ₃	R M Ś ₄

- R - mikroprzedsiębiorstwa rodzinne (0 - 4 osoby zatrudnione);
 MP - mikroprzedsiębiorstwa większe (5 - 9 osób zatrudnionych);
 M - małe zakłady przemysłowe (10 - 99 osób zatrudnionych);
 Ś - średnie zakłady przemysłowe (100 - 499 osób zatrudnionych);
 D - duże zakłady przemysłowe (500 i więcej osób zatrudnionych).

Źródło: Opracowanie własne.

Po bardziej wnikliwej analizie okazuje się, że sytuacja w zakresie zmian struktury wielkościowej przedsiębiorstw była jednak bardziej zróżnicowana, co pozwoliło wyróżnić w siedmiu badanych województwach aż sześć różnych

kierunków zmian. W województwie zamojskim nastąpił wzrost znaczenia mikroprzedsiębiorstw rodzinnych i przedsiębiorstw średnich kosztem przedsiębiorstw dużych. W województwie chełmskim nastąpił wzrost znaczenia przedsiębiorstw średnich kosztem przedsiębiorstw dużych. Wzrost znaczenia przedsiębiorstw średnich wystąpił również w województwie przemyskim, ale odbył się on kosztem ...przedsiębiorstw małych. W województwie suwalskim nastąpił wzrost znaczenia przedsiębiorstw dużych kosztem przedsiębiorstw średnich. W województwie białkopodlaskim wystąpiły wspomniane już tendencje polaryzacyjne, wyrażające się wzrostem mikroprzedsiębiorstw rodzinnych i przedsiębiorstw dużych, kosztem przedsiębiorstw małych i średnich. W województwach białostockim i krośnieńskim, skupiających najwięcej pracujących w przemyśle, podobnie jak na całym badanym obszarze, nie nastąpiły żadne istotne zmiany struktury wielkościowej przedsiębiorstw przemysłowych.

Tabela 15

Kierunek i natężenie zmian struktury wielkościowej przedsiębiorstw przemysłowych we wschodnich województwach przygranicznych Polski wynikające z metody sześciu kolejnych ilorazów

Wschodnie województwa przygraniczne	Województwa ogółem	Miasta			Gminy wiejskie
		ogółem	województwa ogółem	pozostałe miasta	
Ogółem	SQA	SQA	SQA	SQA	$\frac{R}{D}$
Białkopodlaskie	$\frac{RD}{M\dot{S}}$	$\frac{D_2}{\dot{S}_2}$	$\frac{D}{\dot{S}}$	$\frac{D_2}{M\dot{S}}$	$\frac{R_2}{D_2}$ $\frac{D_2}{D_2}$
Białostockie	SQA	SQA	SQA	SQA	$\frac{R_2}{M\dot{S}}$
Chełmskie	$\frac{\dot{S}_2}{D_2}$	$\frac{\dot{S}}{D}$	$\frac{M\dot{S}_2}{D_3}$	$\frac{D}{M}$	$\frac{D_2}{M\dot{S}}$
Krośnieńskie	SQA	$\frac{D}{M}$	$\frac{\dot{S}_2}{D_2}$	SQA	$\frac{M}{D}$
Przemyskie	$\frac{\dot{S}}{M}$	$\frac{\dot{S}}{D}$	$\frac{\dot{S}}{D}$	SQA	$\frac{RD}{M\dot{S}}$
Suwalskie	$\frac{D}{\dot{S}}$	$\frac{M}{\dot{S}}$	$\frac{\dot{S}}{D}$	$\frac{MD}{\dot{S}_2}$	$\frac{R}{D}$
Zamojskie	$\frac{R\dot{S}}{D_2}$	$\frac{R}{D}$	$\frac{D}{M}$	$\frac{RM\dot{S}_2}{D_4}$	$\frac{R \dot{S}_2}{M D_2}$

SQA - „status quo ante” (łac.) - „stan taki jaki był poprzednio”, tzn. struktura wielkościowa przedsiębiorstw przemysłowych, określona metodą sześciu kolejnych ilorazów, była w 1985 r. i w 1997 r. taka sama;

Źródło: Opracowanie własne.

Po uwzględnieniu podziału badanego obszaru na miasta wojewódzkie i pozostałe miasta oraz gminy wiejskie, liczba kierunków zmian struktury wielkościowej zakładów przemysłowych jeszcze bardziej zwiększyła się. Kierunek i natężenie zmian struktury wielkościowej przedsiębiorstw prezentuje tabela 15. Litera w liczniku wskazuje grupy wielkościowe przedsiębiorstw przemysłowych, których udział - określony metodą sześciu kolejnych ilorazów - zwiększył się, a w mianowniku, których zmniejszył się. Liczba przy literze w mianowniku lub liczniku informuje o ile ilorazów zwiększył się lub zmniejszył udział danej grupy wielkościowej przedsiębiorstw.

Z zaprezentowanych danych wynika, że najmniejsze zmiany struktury wielkościowej przedsiębiorstw przemysłowych nastąpiły na terenach najbardziej uprzemysłowionych, a więc w województwie białostockim i w miastach.

IV. STRUKTURA GAŁĘZIOWA PRZEMYSŁU

Współczesny przemysł w krajach rozwiniętych gospodarczo charakteryzują zmiany strukturalne polegające na odchodzeniu od gałęzi o charakterze kapitałowo-intensywnym do gałęzi intelektualnie intensywnych, tzn. o dużej zawartości wiedzy. Maleje więc rola przemysłów tradycyjnych na rzecz przemysłów nowoczesnych, tzn. przemysłów wysokiej techniki. Są one - w odróżnieniu od przemysłów tradycyjnych - mniej materiałochłonne i energochłonne oraz mniej uciążliwe dla środowiska przyrodniczego (Wieloński 1993).

Realizowana w Polsce polityka uprzemysłowienia kraju nie sprzyjała unowocześnieniu struktury przemysłu. Główny nacisk położono na produkcję środków produkcji. W wielu gałęziach preferowano wykorzystanie tradycyjnych czynników produkcji: niewykwalifikowaną siłę roboczą i urządzenia o niskim standardzie technicznym. Umożliwiało to wprowadzić masową produkcję, ale tylko wyrobów o przestarzałych konstrukcjach. Między przemysłem Polski a przemysłem krajów wysoko uprzemysłowionych pogłębiała się luka technologiczna. Zapoczątkowana w 1982 r. reforma gospodarcza - a właściwie próba fragmentarycznych reform (Osiński) - stworzyła nowe warunki funkcjonowania przedsiębiorstw przemysłowych, które stały się jednostkami gospodarczymi: samodzielnymi, samorządnymi i samofinansującymi się, ale nie doprowadziła do zmian w strukturze gałęziowej (Wieloński 1993).

Pewne trudności w dokonaniu analizy zmian struktury gałęziowej przemysłu w latach 1985-1997 sprawiła zmiana opracowywania przemysłowych danych statystycznych przez GUS.²⁸

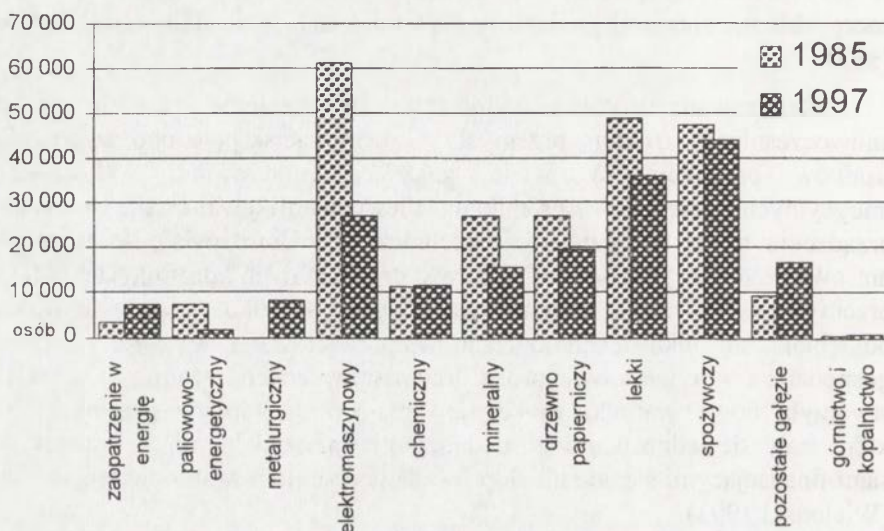
²⁸ Do końca 1990 r. obowiązywała Klasyfikacja Gospodarki Narodowej (KGN), według której dział „przemysł” podzielony był na 23 gałęzie (pogrupowane w 9 grup gałęzi), następnie branże i rodzaje przemysłu. Od 1 stycznia 1991 r. dane statystyczne prezentowane są w układzie Europejskiej Klasyfikacji Działalności (EKD), opracowanej na podstawie wydawnictw Biura Statystycznego Wspólnot Europejskich EUROSTAT, według której „przemysł” dzieli się na 3 sekcje: „Górnictwo i kopalnictwo”, „Działalność produkcyjna” oraz „Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę”, a następnie na działy (Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1998. GUS, Warszawa 1998).

W niniejszej pracy analizy struktury gałęziowej przemysłu badanego obszaru dokonano według obowiązującej w przeszłości Klasyfikacji Gospodarki Narodowej.

1. Zmiany struktury gałęziowej przemysłu w latach 1985-1997

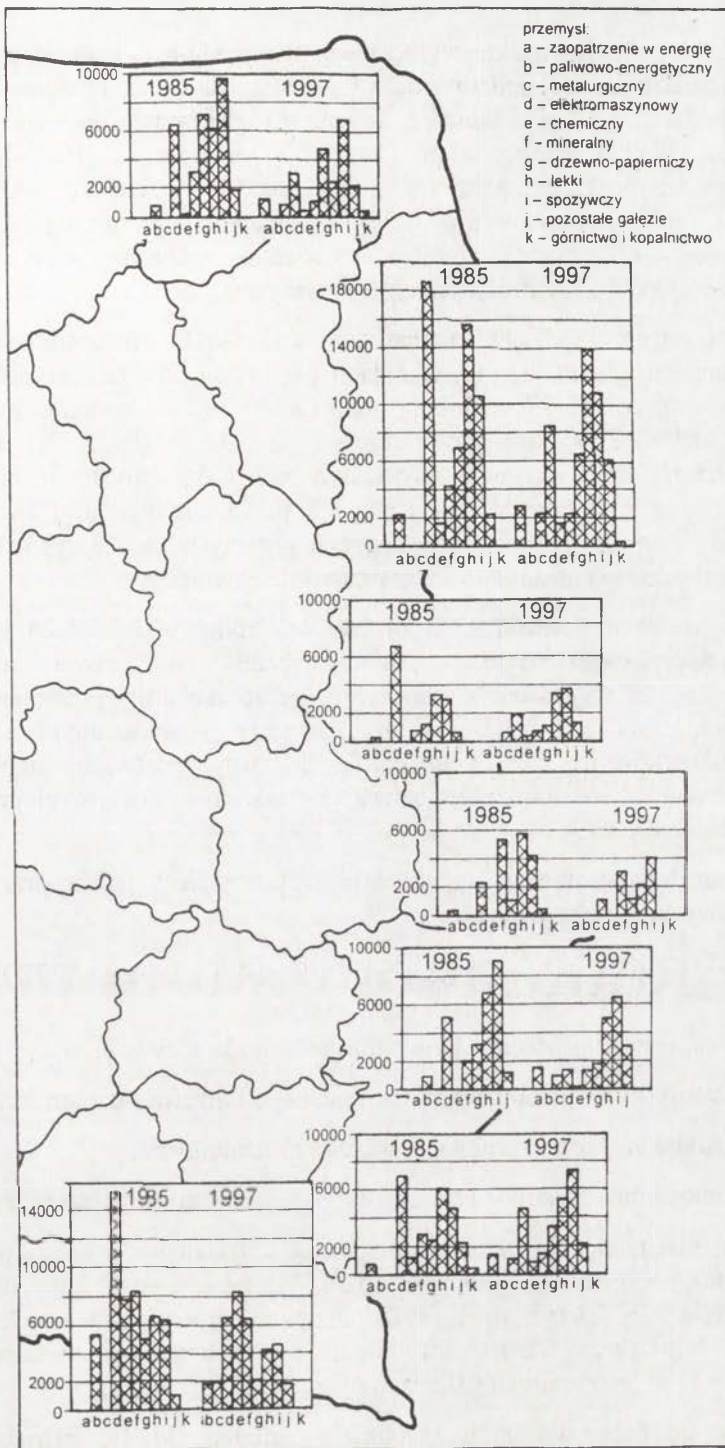
W 1985 r. najwięcej osób zatrudnionych było w zakładach przemysłu elektromaszynowego (25,2%), będącego synonimem nowoczesności. Duże zatrudnienie było również w zakładach przemysłu lekkiego (20,1%) i spożywczego (19,6%). Istotne znaczenie miały również zakłady przemysłu mineralnego (11,1%) i drzewno-papierniczego (11,0%). Na badanym obszarze nie było natomiast zakładów przemysłu metalurgicznego.

Ryc. 18. Struktura gałęziowa przemysłu wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

W poszczególnych województwach struktura gałęziowa przemysłu kształtowała się odmiennie. Przemysł elektromaszynowy miał relatywnie największe znaczenie w czterech województwach: białkopodlaskim (38,4% zatrudnionych w przemyśle województwa), białostockim (29,7%), krośnieńskim (26,8%) i przemyskim (25,6%). W województwie chełmskim większe zatrudnienie niż w przemyśle elektromaszynowym (12,3%) było w przemyśle lekkim (30,0%), mineralnym (28,5%) i spożywczym (21,6%). W województwie suwalskim przemysł elektromaszynowy (19,6% zatrudnionych w przemyśle województwa) „ustępował” przemysłowi spożywczemu (29,4%) i drzewno-papierniczemu (21,0%), a w województwie zamojskim, większe zatrudnienie niż w przemyśle elektromaszynowym (18,6%) było w przemyśle spożywczym (32,1%) i lekkim (23,6%).

Ryc. 19. Struktura gałęziowa przemysłu wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Istotna różnica struktury gałęziowej przemysłu była w miastach i na wsi. W miastach była ona podobna do struktury zatrudnienia ogółem. Najwięcej zatrudnionych było w zakładach przemysłu elektromaszynowego (25,6%), lekkiego (22,5%), spożywczego (18,6%) i mineralnego (10,0%). Na wsi natomiast największe znaczenie miały zakłady przemysłu spożywczego (25,3%), elektromaszynowego (22,9%), drzewno-papierniczego (17,6%) i mineralnego (16,9%). Względnie niewielkie znaczenie miał natomiast przemysł lekki (7,1% zatrudnionych w przemyśle).

W latach 1985-1997 najbardziej zmniejszyło się zatrudnienie - w liczbach bezwzględnych - w zakładach przemysłu elektromaszynowego - o 34,3 tys. osób (o 56,1%), lekkiego - 12,7 tys. (o 26,1%), mineralnego - o 11,3 tys. (o 41,9%) i drzewno-papierniczego - o 6,9 tys. (o 25,7%), a więc w przemysłach, które odgrywały największą rolę w uprzemysłowieniu obszaru. Największy wzrost zatrudnienia nastąpił w przemyśle metalurgicznym (o 8,0 tys. osób) i tzw. „pozostałych gałęziach przemysłu” (o 7,3 tys.). Niewielki wzrost zatrudnienia nastąpił m.in. w przemyśle chemicznym.

Zmniejszenie zatrudnienia przede wszystkim w zakładach przemysłu elektromaszynowego było charakterystyczne dla prawie wszystkich województw, z wyjątkiem chełmskiego, gdzie najbardziej zmniejszyło się zatrudnienie w przemyśle lekkim, następnie - mineralnym i dopiero elektromaszynowym. W poszczególnych województwach największym wzrostem zatrudnienia charakteryzowały się zakłady następujących grup gałęzi przemysłowych:

- w białkopodlaskim i białostockim - „pozostałych gałęzi przemysłu” i przemysłu metalurgicznego;
- w chełmskim - przemysłu paliwowo-energetycznego, spożywczego i drzewno-papierniczego;
- w krośnieńskim - przemysłu metalurgicznego i spożywczego;
- w przemyskim - przemysłu metalurgicznego i drzewno-papierniczego;
- w suwalskim - przemysłu spożywczego i metalurgicznego;
- w zamojskim - przemysłu spożywczego i „pozostałych gałęzi przemysłu”.

W miastach największe zmniejszenie zatrudnienia było w przemyśle elektromaszynowym - 28,5 tys. osób (o 54,7%), lekkim - o 12,3 tys. (o 26,8%), mineralnym - o 7,3 tys. (o 35,7%) i drzewno-papierniczym - o 7,2 tys. (o 36,2%). Największy wzrost zatrudnienia był w przemyśle metalurgicznym (o 6,7 tys.) i w „pozostałych gałęziach przemysłu” (o 5,9 tys.).

W gminach wiejskich najbardziej zmniejszyło się zatrudnienie w przemyśle elektromaszynowym - o 5,7 tys. osób (o 64,5%) i mineralnym - o 4,0 tys. (o 61,2%), a wzrosło w „pozostałych gałęziach przemysłu” - o 1,4 tys. osób (o 83,6%) i metalurgicznym - o 1,3 tys. osób.

Struktura gałęziowa przemysłu wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Wschodnie województwa przygraniczne	Rok	Zatrudnienie ogółem	Gałęzie przemysłu																					
			zaopatrzenie w energię		paliwowo-energetyczny		metalurgiczny		elektro-maszynowy		chemiczny		mineralny		drzewno-papierniczy		lekki		spozycywy		pozostałe gałęzie		Gornictwo i kopalnictwo	
			osob	%	osob	%	osob	%	osob	%	osob	%	osob	%	osob	%	osob	%	osob	%	osob	%	Osob	%
Ogółem	1985	242 754	3 083	1,27	7 368	3,04	0	0,00	61 066	25,16	11 099	4,57	27 049	11,14	26 759	11,02	48 701	20,06	4 7644	19,63	9 402	3,87	583	0,24
	1997	188 189	7 134	3,79	1 801	0,96	8 023	4,26	26 815	14,25	11 740	6,24	15 695	8,34	19 848	10,55	35 998	19,13	4 3733	23,24	16 701	8,87	701	0,37
Białkopodlaskie	1985	17 080	0	0,00	283	1,66	0	0,00	6 554	38,37	53	0,31	985	5,77	1 560	9,13	3 560	20,84	3511	20,56	574	3,36	0	0,00
	1997	12 899	0	0,00	0	0,00	564	4,37	1 996	15,47	191	1,48	485	3,76	1 029	7,98	3 385	26,24	3806	29,51	1 386	10,75	57	0,44
Białostockie	1985	62 181	2 143	3,45	0	0,00	0	0,00	18 487	29,73	1 819	2,93	4 132	6,65	7 146	11,49	15 857	25,50	1 0345	16,64	2 177	3,50	75	0,12
	1997	55 139	2 629	4,77	0	0,00	2 254	4,09	8 250	14,96	1 839	3,34	2 131	3,86	6 643	12,05	13 917	25,24	11 142	20,21	6 130	11,12	204	0,37
Chełmskie	1985	19 250	300	1,56	0	0,00	0	0,00	2 365	12,29	22	0,11	5 490	28,52	809	4,20	5 783	30,04	4155	21,58	326	1,69	0	0,00
	1997	11 085	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1 106	9,98	168	1,52	2 765	24,94	983	8,87	2 107	19,01	3901	35,19	55	0,50	0	0,00
Krośnieńskie	1985	55 333	0	0,00	5 497	9,93	0	0,00	14 859	26,85	7 754	14,01	8 437	15,25	4 813	8,70	6 621	11,97	6147	11,11	1 205	2,18	0	0,00
	1997	37 460	0	0,00	1 801	4,81	2 072	5,53	6 550	17,49	8 105	21,64	6 471	17,27	1 850	4,94	4 132	11,03	4645	12,40	1 834	4,90	0	0,00
Przemyskie	1985	27 552	640	2,32	0	0,00	0	0,00	7 054	25,60	1 228	4,46	2 872	10,42	2 388	8,67	5 996	21,76	4679	16,98	2 187	7,94	508	1,84
	1997	27 667	1 557	5,63	0	0,00	1 198	4,33	4 563	16,49	1 006	3,64	1 530	5,53	3 141	11,35	5 425	19,61	7054	25,50	2 184	7,89	9	0,03
Suwalskie	1985	32 724	0	0,00	681	2,08	0	0,00	6 413	19,60	158	0,48	3 092	9,45	6 868	20,99	4 135	12,64	9623	29,41	1 754	5,36	0	0,00
	1997	22 984	1 253	5,45	0	0,00	986	4,29	3 075	13,38	319	1,39	1 087	4,73	4 515	19,64	2 355	10,25	6772	29,46	2 196	9,55	426	1,85
Zamojskie	1985	28 634	0	0,00	907	3,17	0	0,00	5 334	18,63	65	0,23	2 041	7,13	3 175	11,09	6 749	23,57	9184	32,07	1 179	4,12	0	0,00
	1997	20 955	1 695	8,09	0	0,00	949	4,53	1 275	6,08	112	0,53	1 226	5,85	1 687	8,05	4 677	22,32	6413	30,60	2 916	13,92	5	0,02

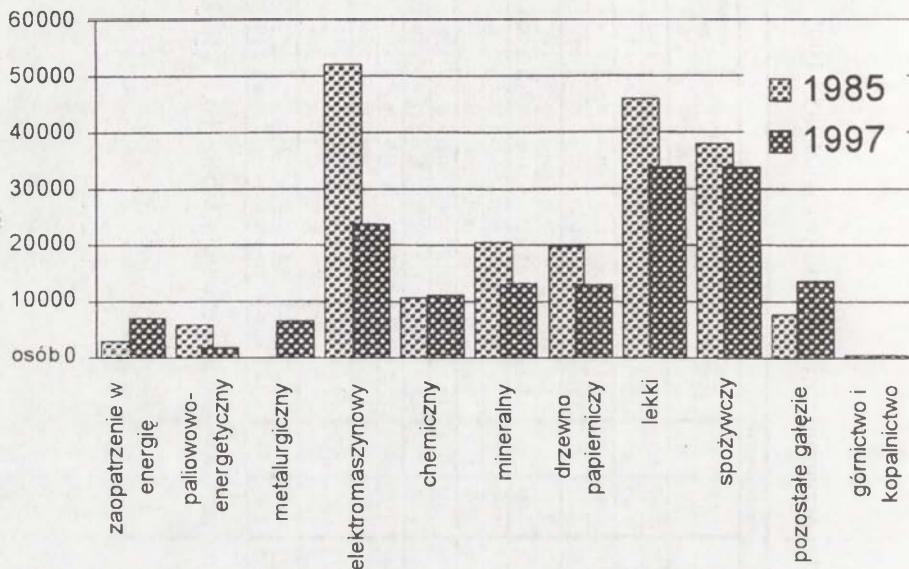
dane prezentujące strukturę gałęziową przemysłu w miastach i w gminach wiejskich prezentują tabele 16.1., 16.2., 16.3., 16.4. zamieszczone na końcu pracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

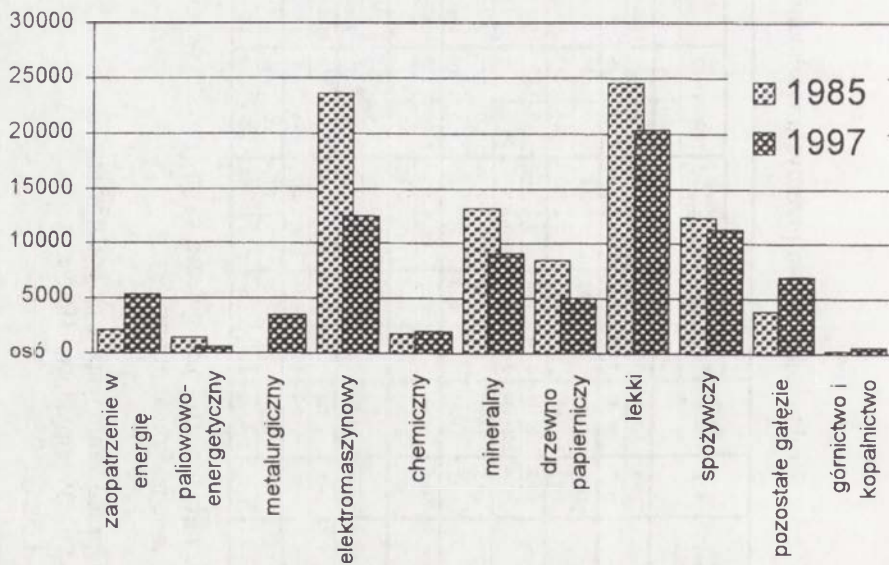
- Spis Przemysłowy 1985 r.
- dane GUS

Ryc. 20. Struktura gałęziowa przemysłu w miastach wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

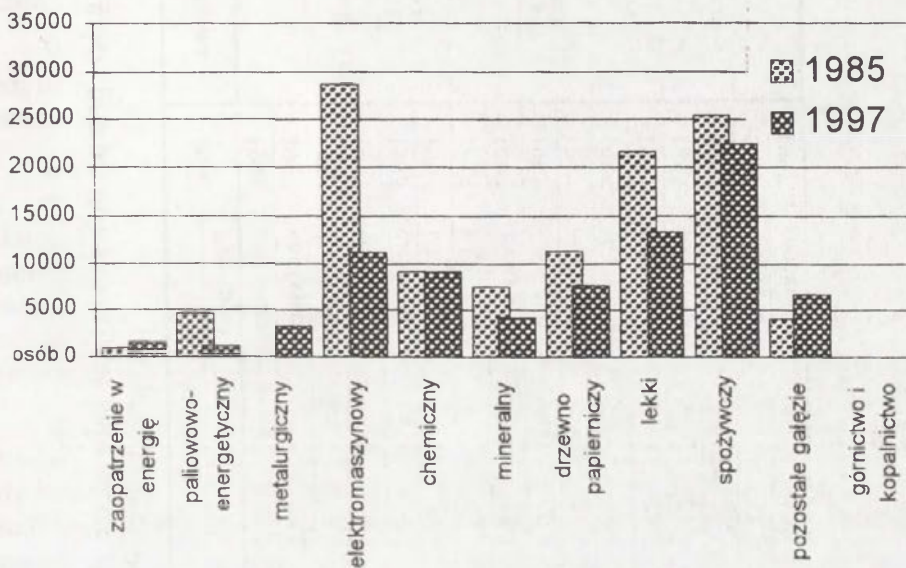

Ryc. 21. Struktura gałęziowa przemysłu w miastach wojewódzkich wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Ryc. 22. Struktura gałęziowa przemysłu w pozostałych miastach (bez miast wojewódzkich) wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Ryc. 23. Struktura gałęziowa przemysłu w gminach wiejskich wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

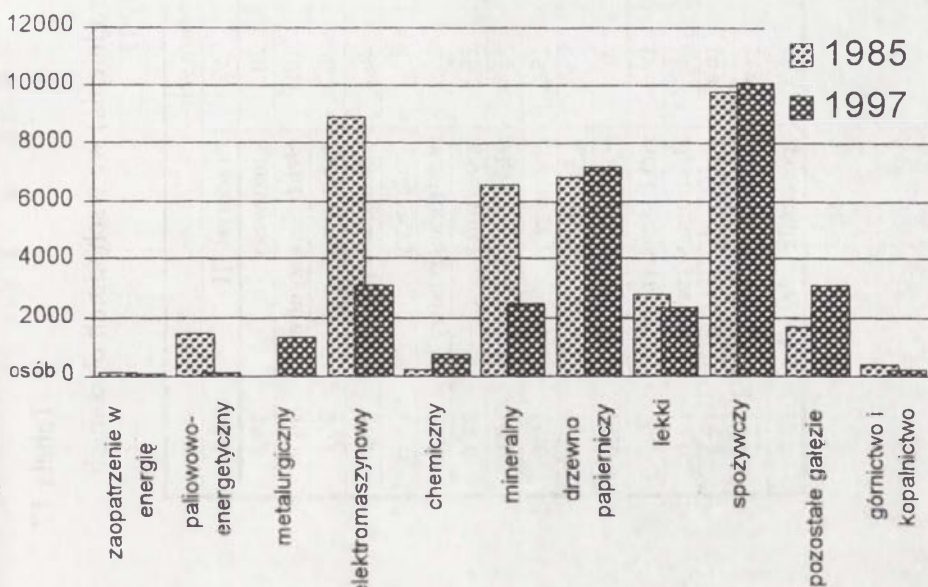

Tabela 17

Grupy gałęzi przemysłowych mające największe znaczenie (według zatrudnienia) we wschodnich obszarach przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997.

Województwa	Rok	Grupy gałęzi przemysłowych					
		Przemysł I	%	Przemysł II	%	Przemysł III	%
Ogółem	1985	elektromaszynowy	25,2	lekki	20,1	spożywczy	19,6
	1997	spożywczy	23,2	lekki	19,1	elektromaszynowy	14,2
Białkopodlaskie	1985	elektromaszynowy	38,4	lekki	20,8	spożywczy	20,6
	1997	spożywczy	29,5	lekki	26,2	elektromaszynowy	15,5
Białostockie	1985	elektromaszynowy	29,7	lekki	25,5	spożywczy	16,6
	1997	lekki	25,5	spożywczy	20,2	elektromaszynowy	15,0
Chełmskie	1985	lekki	30,0	mineralny	28,5	spożywczy	21,6
	1997	spożywczy	35,2	mineralny	24,9	lekki	19,0
Krośnieńskie	1985	elektromaszynowy	26,8	mineralny	15,2	chemiczny	14,0
	1997	chemiczny	21,6	elektromaszynowy	17,5	mineralny	17,3
Przemyskie	1985	elektromaszynowy	25,6	lekki	21,8	spożywczy	17,0
	1997	spożywczy	25,5	lekki	19,6	elektromaszynowy	16,5
Suwalskie	1985	spożywczy	29,4	drzewno-papierniczy	21,0	elektromaszynowy	19,6
	1997	spożywczy	29,5	drzewno-papierniczy	19,6	elektromaszynowy	13,4
Zamojskie	1985	spożywczy	32,1	lekki	23,6	elektromaszynowy	18,6
	1997	spożywczy	30,6	lekki	22,3	„pozostałe gałęzie”	13,9

Źródło: Opracowanie własne.

W latach 1985-1997 nastąpiły - wydawać by się mogło - duże zmiany struktury gałęziowej przemysłu, spowodowane na ogół większą, bądź mniejszą redukcją zatrudnienia w zakładach poszczególnych grup gałęziowych przemysłu.

W 1997 r. największe zatrudnienie było w zakładach przemysłu spożywczego (23,2%), lekkiego (19,1%), elektromaszynowego (14,2%) i drzewno-papierniczego (10,6%).

Istotne zmiany struktury gałęziowej przemysłu były charakterystyczne dla wszystkich województw. W żadnym województwie przemysł elektromaszynowy nie pozostał najważniejszą gałęzią przemysłu. W pięciu województwach: białkopodlaskim, chełmskim, przemyskim, suwalskim i zamojskim, największe zatrudnienie w 1997 r. było w zakładach przemysłu spożywczego, w województwie białostockim - w przemyśle lekkim, a w województwie krośnieńskim - w przemyśle chemicznym.

Zmniejszenie się udziału przemysłu elektromaszynowego w zatrudnieniu wynika z likwidacji wielu zakładów, bądź redukcji zatrudnienia. Były to na ogół duże zakłady filialne przedsiębiorstw przemysłowych z dużych ośrodków przemysłowych, które produkowały na rynki RWPG. Do nowej sytuacji lepiej dostosowały się przemysły tradycyjne, wykorzystujące miejscowy potencjał produkcyjny i lokalne rynki zbytu, np. przemysł spożywczy. Zakłady te, na ogół niezbyt duże, były bardziej elastyczne w dostosowaniu profilu produkcji do nowej sytuacji ekonomicznej.

2. Zmiany struktury gałęziowej przemysłu mierzone wskaźnikiem zmienności

Ilościowej oceny zmian struktury gałęziowej przemysłu dokonano przy pomocy wskaźnika zmienności struktury gałęziowej, zwanego również wskaźnikiem stopnia przekształcenia struktury gałęziowej przemysłu. Oblicza się go według wzoru:

$$Wz_{sg} = \frac{1}{2} \sum_{k=1}^n |C_k^1 - C_k^0| \quad \text{gdzie:}$$

Wz_{sg} - wskaźnik zmienności struktury gałęziowej przemysłu (wskaźnik stopnia przekształcenia struktury przemysłu);

C_k^0 - udział pracujących w zakładach przemysłowych gałęzi k w początkowym roku badanego okresu (1985 r.) w ogólnym zatrudnieniu w przemyśle w procentach

C_k^1 - udział pracujących w zakładach przemysłowych gałęzi k w końcowym roku badanego okresu (1997 r.) w ogólnym zatrudnieniu w przemyśle w procentach;

k - liczba gałęzi przemysłowych, 1,2, ... n.

Jeżeli struktura zatrudnienia nie uległa zmianie, to wskaźnik ma wartość 0 (zero), a przy całkowitej zmianie struktury wynosi 100 (sto).

W latach 1985-1997 zmiany struktury gałęziowej przemysłu we wschodnich województwach przygranicznych nie były zbyt duże. Wskaźnik zmienności struktury gałęziowej wyniósł tylko 17,18. Największe zmiany struktury gałęziowej przemysłu były w województwach: białkopodlaskim (27,92), zamojskim (22,75), chełmskim (19,68) i krośnieńskim (19,15), a najmniejsze - w województwie suwalskim (16,75).

Większe zmiany struktury gałęziowej przemysłu wystąpiły w gminach wiejskich (25,24), niż w miastach (16,89). Największe zmiany nastąpiły na wsi w województwach: białkopodlaskim (58,60), chełmskim (45,62), białostockim (33,90), suwalskim (32,95) i krośnieńskim (31,54); najmniejsze - w województwie zamojskim (21,36) i przemyskim (22,72).

W miastach, struktura gałęziowa przemysłu najbardziej zmieniła się w województwach zamojskim (26,77) i białkopodlaskim (24,74), a najmniej - w chełmskim (16,68) i krośnieńskim (16,76). Mniejsze zmiany struktury gałęziowej przemysłu wystąpiły w miastach wojewódzkich (16,36), niż w pozostałych miastach (18,44). Biorąc pod uwagę miasta wojewódzkie, największe zmiany struktury gałęziowej przemysłu miały miejsce w Zamościu (42,79), Suwałkach (40,62), Białej Podlaskiej (31,22) i Przemysłu (25,16). Najmniejsze zmiany struktury gałęziowej wystąpiły w największym ośrodku przemysłowym badanego obszaru - Białymstoku (16,28). W pozostałych miastach największe zmiany struktury gałęziowej były w województwie białostockim (31,92) i zamojskim (26,28).

Generalnie największe zmiany struktury gałęziowej przemysłu nastąpiły na obszarach najslabiej uprzemysłowionych, np. w województwach najmniej zindustrializowanych, na wsi, w tzw. pozostałych miastach oraz w mniejszych miastach wojewódzkich.

Abstrahując od kierunku i oceny zmian, tzn. nie wnikając czy zmiany struktury gałęziowej przemysłu były pozytywne, czy negatywne można stwierdzić, że na niezbyt duże zmiany złożyło się kilka przyczyn. Po pierwsze badany okres nie był zbyt długi (12 lat). Ponadto, druga połowa lat 80., a więc prawie połowa badanego okresu, była właściwie kontynuacją polityki przemysłowej realizowanej w okresie gospodarki socjalistycznej i w tym okresie nie nastąpiły żadne istotne zmiany struktury gałęziowej przemysłu. Początek lat 90. był jednak bardzo trudnym okresem dla przedsiębiorstw przemysłowych i całej gospodarki kraju. Pierwsze pozytywne, zauważalne

zmiany w gospodarce polskiej wystąpiły w 1992 r., kiedy to PKB wzrósł o 2,6%, a produkcja sprzedana przemysłu - o 2,8%.²⁹ Zmiany struktury gałęziowej przemysłu były jednak nie tyle efektem realizowanej strategii uprzemysłowienia, bo o takiej trudno mówić nawet obecnie, ile efektem dostosowywania się - niekiedy rozpaczliwego - przedsiębiorstw przemysłowych do zmieniających się warunków.

Tabela 18.

Zmiany struktury gałęziowej przemysłu we wschodnich województwach przygranicznych Polski w latach 1985-1997 obliczone według wskaźnika zmienności struktury gałęziowej (Wz_g).

Wschodnie województwa przygraniczne	Województwa Ogółem	Miasta			Gminy wiejskie
		Ogółem	Miasta wojewódzkie	Pozostałe miasta	
Ogółem	17,18	16,89	16,36	18,44	25,24
Białkopodlaskie	27,72	24,74	31,22	18,04	58,60
Białostockie	17,82	19,06	16,28	31,92	33,90
Chelmskie	19,68	16,68	21,29	18,69	45,62
Krośnieńskie	19,15	16,76	19,73	19,92	31,54
Przemyskie	18,82	18,89	25,16	22,41	22,72
Suwalskie	16,75	18,12	40,62	10,94	32,95
Zamojskie	22,75	26,77	42,79	26,28	21,36

Źródło: Opracowanie własne.

Struktura gałęziowa, a w szczególności kierunek jej zmian nie sprzyjają rozwojowi przemysłu wschodnich obszarów przygranicznych. Dominacja przemysłów tradycyjnych (spożywczy, lekki), wprawdzie w dużym stopniu sprywatyzowanych, ale niezbyt rentownych nie może zainteresować dużych inwestorów. Sytuację przedsiębiorstw znacznie pogorszył kryzys gospodarczy w Rosji, który odbił się negatywnie na obu gałęziach przemysłowych. Kryzys gospodarczy za wschodnią granicą, ale również wprowadzenie przez Polskę od 1 stycznia 1998 r. ustawy o cudzoziemcach, znacznie ograniczyło wymianę przygraniczną, co najbardziej dotknęło małe i średnie przedsiębiorstwa.

Szczególnie trudna sytuacja jest w przemyśle lekkim, głównie włókienniczym i skórzanym. Zysk przedsiębiorstw przemysłu lekkiego w przypadku najlepszych polskich firm wynosi kilka procent, a w krajach o dobrej kondycji tej gałęzi dochodzi do 5%. Polskie zakłady natrafiają na dużą

²⁹ W 1990 r. PKB Polski zmniejszył się o 11,6%, a produkcja sprzedana przemysłu - o 24,2%. W 1991 r. wymienione mierniki wzrostu gospodarczego zmniejszyły się odpowiednio o 7,0% i 8,0% (wszystkie wartości w cenach stałych w stosunku do roku poprzedniego).

konkurencję ze strony oficjalnego importu tanich artykułów z Dalekiego Wschodu, kontrabandy - również z państw azjatyckich, rodzimej produkcji „szarej strefy” (sektora nieformalnego) oraz importu odzieży używanej (na wagę) z Zachodu. Rosnąca konkurencja sprawia, że maleją zyski - o ile jeszcze są - przedsiębiorstw przemysłu lekkiego i w związku z tym bakuje środków na inwestycje. A są one niezbędne. Zakłady dotknięte są postępującą dekapitalizacją majątku, tzn. wysokim stopniem zużycia środków trwałych, znacznie wyższym niż w przemyśle polskim ogółem. Konieczne jest unowocześnienie produkcji, w celu zwiększenia wydajności i konkurencyjności. W związku z poważnymi kłopotami polskich przedsiębiorstw przemysłu lekkiego od 1997 r., można spotkać się z opinią, że producenci są zbyt bierni i słabo przygotowani do funkcjonowania na otwartym rynku globalnym. Spotyka się jednak również opinie, że polski przemysł lekki, został szeroko otwarty nie na wolną, ale na dziką konkurencję³⁰.

---

³⁰ Balicka M., 1999, *Nielecko. Jeszcze jedna branża zagrożona upadkiem*. „Polityka” nr 40 (2213), 2 października 1999: 60-61; Boruc R., Leśniewska Z., 1999, *Rok czyścica*. „Wprost”, 14 marca 1999: 46-47.

V. ROLA BEZPOŚREDNICH INWESTYCJI ZAGRANICZNYCH I SUWALSKIEJ SPECJALNEJ STREFY EKONOMICZNEJ W ROZWOJU WSCHODNICH OBSZARÓW PRZYGRANICZNYCH.

Rozwój przemysłu wschodnich obszarów przygranicznych w przyszłości zależy będzie m.in. od polityki przemysłowej państwa, polityki regionalnej, atrakcyjności inwestycyjnej badanego terenu, własnych możliwości inwestycyjnych, napływu obcego kapitału, etc.

W niniejszej pracy zdecydowano się pominąć zagadnienie inwestycji rodzinnych, ze względu na niewielkie możliwości inwestycyjne społeczeństwa polskiego (brak kapitału) i zaprezentować zagadnienia związane z bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi oraz przybliżyć funkcjonowanie Suwalskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

1. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne

Szansa na trwałą, zrównoważony wzrost gospodarczy Polski i stymulowanie restrukturyzacji gospodarki - w tym przemysłu – związana jest z napływem kapitału zagranicznego³¹, a przede wszystkim zagranicznych inwestycji bezpośrednich (*Foreign Direct Investment, FDI*), które są ważnym źródłem zewnętrznego finansowania gospodarek wielu krajów. Warunki prawne działalności inwestorów zagranicznych w Polsce omówili m.in. J.Stypa (1995) i A.Papliński (1999). Z napływem kapitału obcego wiązana jest nadzieja na zmianę struktury gałęziowej przemysłu w Polsce, w tym na przyspieszony rozwój i modernizację gospodarki wschodnich obszarów przygranicznych. Przy zadłużeniu państwa, zacofaniu technologicznym i organizacyjnym polskich przedsiębiorstw, najszybszym i najbardziej skutecznym sposobem zwiększenia konkurencyjności polskich wyrobów są bezpośrednie inwestycje zagraniczne.

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne obejmują zagraniczne lokaty kapitału długookresowego w celu uruchomienia od podstaw (*greenfield investment*) określonych przedsiębiorstw lub też zakupu części albo całości przedsiębiorstw już istniejących. Zaletą tej formy napływu kapitału jest fakt, że nie powiększa ono zadłużenia kraju, a ewentualne ryzyko niepowodzenia ponosi inwestor zagraniczny i współpracujący z nim partner krajowy (Cetnarska, Dziakowska 1996).

³¹ Kapitał zagraniczny może napływać w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych, inwestycji portfelowych i kredytów finansowych.

W Polsce, od czasu wejścia w życie Układu Europejskiego (1994 r.) i uzyskania przez Polskę statusu członka Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju - OECD (1996 r.) tworzone są coraz lepsze warunki dla swobodnej wymiany kapitałów z zagranicą. Skłania to korporacje transnarodowe do coraz szerszego angażowania się, zwłaszcza w formie zagranicznych inwestycji bezpośrednich, w tworzenie filii oraz mieszanych spółek z udziałem kapitału zagranicznego (Zorska 1999).

Napływ obcego kapitału do Polski, w tym do wschodnich obszarów przygranicznych nie jest efektem sentymentu, jaki żywią do Polski i jej mieszkańców korporacje transnarodowe, lecz efektem możliwości uzyskania w Polsce licznych korzyści, określanych w literaturze jako przewagi przedsiębiorstw podejmujących zagraniczne inwestycje.

Powstawanie zagranicznych inwestycji wyjaśniają bardziej lub mniej kompleksowo liczne teorie cząstkowe, np. teoria cyklu życia produktu R.Vernona, teorie lokalizacji, teoria obszarów walutowych R.Z.Alibera, teoria wymiany pogródek E.M.Grahama, teoria naśladownictwa F.T.Knickerbockera, zwana też teorią oligopolistycznej reakcji, tj. wzajemnego oddziaływania na siebie rywalizujących firm, teoria zawłaszczalności S.P.Magee, teoria przewag własnościowych przedsiębiorstwa S.Hymera, zwana też teorią przewag monopolistycznych Ch.P.Kindleberger'a³², teoria transakcji wewnętrznych, zwana teorią internalizacji³³ oraz eklektyczna teoria międzynarodowej produkcji J.H.Dunninga, nazywana także teorią zagranicznych inwestycji bezpośrednich³⁴ (Dziemianowicz 1997; Przybylska 1999a; Przybylska 1999b).

Przemieszczaniu się kapitału między krajami towarzyszy przenikanie innych czynników wytwórczych, wśród których wiedza technologiczna, menedżerska i marketingowa odgrywają decydującą rolę (Przybylska 1999a).

Korporacje transnarodowe, dokonujące zagranicznych inwestycji bezpośrednich uzyskują nad lokalnymi firmami następujące rodzaje przewag:

³² Teoria monopolistycznych przewag przedsiębiorstw wyjaśnia przyczyny powstawania korporacji transnarodowych oraz podejmowanych przez nie zagranicznych inwestycji bezpośrednich. Wyjaśnia dlaczego krajowe przedsiębiorstwa przekształciły się w korporacje transnarodowe i dlaczego są one w stanie konkurować z przedsiębiorstwami lokalnymi. Teoria nie wyjaśnia natomiast co determinuje geograficzną (przestrzenną) strukturę zagranicznych inwestycji bezpośrednich, czyli jakie czynniki lokalizacyjne decydują o wyborze kraju goszczącego (Przybylska 1999a).

³³ Teoria internalizacji zakłada, że rynek zewnętrzny nie stanowi najbardziej efektywnej formy realizacji transakcji dokonywanych przez przedsiębiorstwo. Dlatego należy zastąpić go rynkiem utworzonym w ramach międzynarodowej struktury korporacji (Przybylska 1999b).

³⁴ Teoria ta jest syntezą trzech wcześniej powstałych cząstkowych teorii, a mianowicie: teorii przewag monopolistycznych, teorii internalizacji i teorii czynników lokalizacyjnych (teorii lokalizacji) (Przybylska 199b).

finansową, technologiczną, menedżerską i marketingową. Wymienione powyżej cztery przewagi umożliwiają osiągnięcie jeszcze jednej, najważniejszej przewagi - przewagi konkurencyjnej, zarówno nad lokalnymi, jak i zagranicznymi firmami w kraju goszczącym (Przybylska 1999a).³⁵

Zagraniczne inwestycje bezpośrednie, mogą być:

- zorientowane kosztowo, tzn. poszukiwać tanich czynników wytwórczych;
- zorientowane na rynek kraju goszczącego;
- zorientowane na eksport (Przybylska 1999b).

O wyborze konkretnego kraju goszczącego i regionu jako miejsca realizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych decydują przewagi lokalizacyjne. Zależą one od szerokiej gamy czynników, występujących na poziomie kraju, branży i przedsiębiorstwa.

Zdaniem W. Dziemianowicza (1997), inwestycje zagraniczne w krajach Europy Środkowo-Wschodniej napotykać na ogólne zacofanie gospodarcze. Dlatego inwestorzy zagraniczni angażują niewielkie nakłady i stosują nie najnowocześniejsze technologie, które wystarczają do wytworzenia przewagi własnościowej nad przedsiębiorstwami kraju goszczącego. Oceny warunków inwestycyjnych w poszczególnych krajach Europy Środkowo-Wschodniej dokonano na początku lat 90. Pod uwagę brane były następujące kryteria: system prawny, prawa własności, reguły konkurencyjności, wolność rynku, wskaźniki makroekonomiczne i otwarcie się na współpracę z zagranicą (Dziemianowicz 1997). Polska pod względem atrakcyjności inwestycyjnej znalazła się na drugim miejscu w regionie za Węgrami. Polska jest zaliczana do krajów o średnim ryzyku inwestycyjnym. Wyższe ryzyko inwestycyjne nie powoduje zmniejszenia napływu kapitału zagranicznego do Polski (Dziemianowicz 1997).

Realizowana transformacja gospodarcza oraz wysokie tempo wzrostu PKB od 1993 r.³⁶ sprawiły, że Polska zaliczona została do wielkich wylaniających się rynków (*Big Emerging Markets*).³⁷ W czerwcu 1995 r.

³⁵ Więcej na temat przewagi konkurencyjnej w: Przybylska K., 1999a, *Monopolistyczne przewagi przedsiębiorstw podejmujących zagraniczne inwestycje bezpośrednie*. Gospodarka Narodowa Nr 4 1999: 50-54.

³⁶ Tempo wzrostu PKB w Polsce wyniosło: w 1993 r. - 3,8%, 1994 r. - 5,2%, 1995 r. - 7,0%, 1996 r. - 6,1%, 1997 r. 6,9%, 1998 r. - 4,8% (<http://www.paiz.gov.pl/facts0.htm>).

³⁷ Koncepcję *Big Emerging Markets* stworzył Departament Handlu Stanów Zjednoczonych, przewidując trudności ze zwiększeniem obrotów handlowych z Unią Europejską i Japonią. Amerykanie przewidują, że w przyszłości wielkie wylaniające się rynki będą głównym partnerem handlowym Stanów Zjednoczonych. Liczba państw zaliczanych do *Big Emerging Markets*, początkowo obejmująca dziesięć krajów (Argentyna, Brazylia, Chiny, Indie, Indonezja, Korea Południowa,

Polska po raz pierwszy otrzymała swój *rating*, czyli ocenę wiarygodności kredytowej, przygotowaną przez dwie firmy amerykańskie i angielską. Według opinii ekspertów Polska uznana została za kraj mogący spłacać kredyty, w którym można inwestować, aczkolwiek jest to ryzykowne. Pozytywne oceny były wynikiem nie tylko korzystnych zmian w polskiej gospodarce, ale przede wszystkim konsekwencją porozumienia zawartego przez Polskę 14 września 1994 r. z Klubem Londyńskim. Dzięki porozumieniu Polska uzyskała możliwość kredytowania zagranicznych przedsięwzięć i transakcji przez banki komercyjne. Pozytywne zmiany zachodzące w polskiej gospodarce zachodni finansiści uznali za trwałe, co sprawiło, że Polska stała się terenem atrakcyjnym dla obcego kapitału.

Z punktu widzenia kraju goszczącego zagranicznych inwestorów, szczególnie korzystne są bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Do połowy 1999 r. wartość bezpośrednich zagranicznych inwestycji w Polsce wyniosła 35,5 mld USD. Spośród 750 inwestorów, którzy zainwestowali przynajmniej 1 mln USD, najwięcej pochodzi z Niemiec (171) i Stanów Zjednoczonych (119). Państwa te przodują również pod względem zainwestowanego kapitału (*Capital invested*) - odpowiednio 6073,9 mln USD i 5006,9 mln USD.

Kapitał zagraniczny w Polsce największą rolę odgrywa w przemyśle. W 1995 r. na 10235 przedsiębiorstwach z udziałem kapitału zagranicznego aż 3749 (36,6%) funkcjonowało w przemyśle (w 1994 r. na 8775 firm 3243, tj. 37,0% działało w przemyśle) (Dziemianowicz 1997)..

Również liczba zatrudnionych w przedsiębiorstwach z udziałem kapitału zagranicznego była w zakładach przemysłowych najwyższa (w 1994 r. 276647 osób z 373852, tj. 74,0%; w 1995 r. 367668 osób z 495322, tj. 74,2%) (Dziemianowicz 1997)..

Do końca 1995 r. również najwięcej kapitału zagranicznego zainwestowano w przemysł. Wartość kapitału zakładowego w przemyśle wynosiła 4308,0 mln zł (z 5891,8 mln zł, tj. 73,1%), a w 1995 r. - 6713,1 mln zł (z 9836,5 mln zł, tj. 68,2%), przy czym najwyższa była w działalności produkcyjnej, głównie w przemyśle spożywczym i elektromaszynowym (Dziemianowicz 1997).

Kapitał wniesiony przez inwestorów zagranicznych był również największy w przemyśle i wynosił: w 1994 r. - 2588,6 mln USD z 4320,8 mln USD ogółem (59,9%) i 4325,6 mln USD z 6832,2 mln USD ogółem (63,3%) w 1995 r. (Dziemianowicz 1997). Do połowy 1999 r. w przemysł zostało zainwestowane 16419,3 mln USD (inwestycje powyżej 1 mln USD) z 31988,7 mln USD ogółem, tj. 51,3%.³⁸

Meksyk, Polska, Republika Południowej Afryki, Turcja), została rozszerzona do szesnastu (dodatkowo: Brunei, Filipiny, Malesja, Singapur, Tajlandia, Wietnam).

³⁸ <http://www.paiz.gov.pl/invest0699pr.htm>

Napływ inwestycji zagranicznych zależy w znacznym stopniu od postępów prywatyzacji. Polska dotychczas jest krytykowana za powolną prywatyzację wielkich przedsiębiorstw państwowych, jednak taka sytuacja stwarza na przyszłość szansę na wzrost dynamiki bezpośrednich inwestycji zagranicznych (Swianiewicz, Dziemianowicz 1999). Z drugiej strony kapitał zagraniczny jest bardzo ważnym uczestnikiem prywatyzacji (Dziemianowicz 1997).

Ponieważ Polska należy do krajów o wysokiej atrakcyjności i średnim ryzyku inwestycyjnym, należy liczyć się ze wzrostem napływu inwestycji zagranicznych do Polski (Swianiewicz, Dziemianowicz 1999). Napływ inwestycji zagranicznych do Polski powinien się zwiększać w miarę zbliżania się pełnej integracji z Unią Europejską (Dziemianowicz 1997).

Przeprowadzony wśród inwestorów zagranicznych sondaż opinii na temat czynników, którymi kierowali się decydując o wyborze miejsca działalności wykazał, że do najważniejszych czynników lokalizacji firmy zaliczyli: związek partnera polskiego z danym regionem oraz korzystne położenie i połączenia komunikacyjne. Rządziej za najważniejsze uważali dużą podaż i niską cenę siły roboczej oraz możliwość przejęcia wolnych obiektów produkcyjnych magazynowych i biurowych. Czynniki nieważnymi są niskie ceny surowców w regionie oraz pozytywne doświadczenia innych spółek z udziałem kapitału zagranicznego w regionie (Dziemianowicz 1997).

Za główne przeszkody w lokowaniu inwestycji badani inwestorzy uznali przede wszystkim (w kolejności): słabość infrastruktury rynkowej (banki, łączność), ograniczoną siłę nabywczą ludności, ograniczony rynek wewnętrzny, brak fachowej siły roboczej, niechęć władz lokalnych wobec inwestorów oraz nieprzychylnie nastawienie ludności wobec inwestorów (Dziemianowicz 1997).

Aktywność kapitału zagranicznego jest zróżnicowana przestrzennie na terenie Polski. W. Dziemianowicz (1997) wskazał na trzy grupy obszarów najbardziej atrakcyjnych:

- aglomeracje i ośrodki wojewódzkie oraz duże miasta;
- regiony o historycznie uwarunkowanym bogactwie gospodarczym;
- regiony położone w pobliżu kraju pochodzenia inwestora (Dziemianowicz 1997).

Następne badania prowadzone nad przestrzennym zróżnicowaniem aktywności kapitału zagranicznego pozwoliły wyłonić obszary szczególnego zainteresowania inwestorów. Należą do nich:

- Duże miasta - przede wszystkim wojewódzkie - oraz obszary aglomeracji i tereny położone w pobliżu. Dla inwestorów szczególnie istotna jest podaż wykwalifikowanej siły roboczej, podaż biur, powierzchni magazynowych i

produkcyjnych, dostępność komunikacyjna, chłonność rynku lokalnego oraz infrastruktura otoczenia biznesu. Ważne są również możliwości wypoczynku.

- Tereny położone w pobliżu kraju pochodzenia inwestora. Niemcy najchętniej inwestują w zachodniej Polsce, Skandynawowie - w północnej części kraju, a Austriacy - na południu.
- Miejsca, w których zlokalizowane są atrakcyjne dla kapitału zagranicznego polskie zakłady. Ten ostatni czynnik tłumaczy - zdaniem Swianiewicza i Dziemianowicza - lokowanie inwestycji kapitału zagranicznego w regionach i miejscach mniej dla niego atrakcyjnych, np. w Polsce wschodniej (Swianiewicz, Dziemianowicz 1999).

Obraz nakreślony przez Swianiewicza i Dziemianowicza nie jest zbyt optymistyczny. Na terenie wschodnich obszarów przygranicznych było w przeszłości siedem miast wojewódzkich, a obecnie ich liczba ograniczona została do jednego (Białystok).

Analiza przestrzenna lokalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce wykazuje, że wschodnie województwa przygraniczne należą do najmniej atrakcyjnych w kraju. Dotyczy to zarówno liczby przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego, zatrudnienia, zagranicznego kapitału zakładowego i nakładów inwestycyjnych.

W 1995 r. pod względem liczby przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym, terytorium Polski podzielono na sześć klas. Województwa białostockie i suwalskie znalazły się wśród szesnastu województw klasy piątej, tj. przedostatniej (31-90 przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym), a pięć pozostałych województw - wśród dziesięciu województw klasy najniższej (10-30 przedsiębiorstw) (Dziemianowicz 1997).

Pod względem liczby pracujących w przedsiębiorstwach z kapitałem zagranicznym wyróżniono w Polsce pięć klas. Województwo krośnieńskie znalazło się wśród 23 województw klasy trzeciej (4001-14000 zatrudnionych w przedsiębiorstwach z kapitałem zagranicznym), suwalskie, białostockie i przemyskie - wśród trzynastu województw klasy przedostatniej (2001- 4000 zatrudnionych), a białkopodlaskie, chełmskie i zamojskie - wśród pięciu województw klasy ostatniej (zatrudnienie poniżej 2000 osób) (Dziemianowicz 1997).

Zróznicowanie rozmiarów zagranicznego kapitału zakładowego pozwoliło podzielić Polskę również na pięć klas. Województwa białostockie i przemyskie znalazły się wśród 23 województw w klasie przedostatniej (21-110 mln zł), a pozostałe pięć województw - znalazło się wśród dziewięciu województw klasy najniższej (0-20 mln zł) (Dziemianowicz 1997).

Także pod względem nakładów inwestycyjnych poniesionych przez przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym wschodnie obszary przygraniczne

nie wyróżniają się pozytywnie. Na pięć klas, województwo przemyskie znalazło się wśród dwunastu województw klasy trzeciej (51-150 mln zł), białostockie - wśród ośmiu województw klasy przedostatniej (21-50 mln zł), a pozostałe województwa - wśród szesnastu województw klasy najniższej (0-20 mln zł) (Dziemianowicz 1997).

Tabela 19

Wykaz ważniejszych inwestycji zagranicznych w przemyśle wschodnich obszarów przygranicznych Polski (koniec 1997 r.) z listy Państwowej Agencji Inwestycji Zagranicznych.

Inwestor	Pochodzenie kapitału	Przemysł	Zakład, miasto, udziały
EBRD	międzynarodowy	cementowy	Cementownia Chelm
Polish-American Enterprise Fund	Stany Zjednoczone	gumowy	Stomil Sanok
Pepsico	Stany Zjednoczone	napoje	Rozlewnia w Białymstoku
British American Tobacco Industries Plc	kapitał międzynarodowy	tytoniowy	ZPT Augustów SA (33%)
Fortrade Financing	Włochy	mięsny	PFM Małaszewicze
Provimi Holding B.V. (Central Soya Overseans)	Holandia	pasze	Jarosław
UNP Holdings Ltd.	Kanada	elektryczny	Biawar Białystok
Rugby Group	Wielka Brytania	cementowy	Cementownia Chelm S.A. (34,3%)
Owens-Illinois Inc.	Stany Zjednoczone	szklarski	Huta Szkła w Jarosławiu (36%)
Mc Vitie's Group (United Biscuits)	Wielka Brytania	cukierniczy	Zakłady Przemysłu Cukierniczego San SA w Jarosławiu (99,7%)
Binding Brauerei	Niemcy	piwowarski	Doilidy Brewery w Białymstoku (49%)
Budzinsky + Hor GmbH + Co	Niemcy	wielniany	POLPLED Sp. z o.o. w Białymstoku (85%)
Coltec Aerospace Canada Ltd	Kanada	lotniczy	Menasco Krosno Sp. z o.o.
Polish Cheese	Stany Zjednoczone	mleczarski	Spółdzielnia Mleczarska w Siemiatyczach
Jockenhoefer Verwaltung GmbH	Niemcy	meblarski	Jobon Sp. z o.o. w Zwierzyńcu
Litra S.A.R.L.	Francja	elektryczny	Polam Suwałki Sp. z o.o.

W tabeli zrezygnowano z zaprezentowania wartości zainwestowanego kapitału, ponieważ dane odnoszą się do inwestora ogółem, a niektórzy inwestorzy zaangażowali się w kilku rejonach Polski.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: - List of Major Foreign Investors in Poland, <http://www.paiz.gov.pl/list1297.htm>

Zróznicowanie procesów inwestycyjnych na poziomie regionalnym (wojewódzkim), pozwoliło wyróżnić na terenie Polski w 1993 r. sześć klas aktywności inwestorów zagranicznych. Poszczególne klasy obejmowały województwa o znacznym podobieństwie aktywności kapitału zagranicznego.

Wszystkie wschodnie województwa przygraniczne znalazły się wśród 25 województw klasy szóstej (ostatniej). W 1995 r. sytuacja niektórych województw poprawiła się. Województwa przemyskie i krośnieńskie znalazły się wśród piętnastu województw klasy piątej (przedostatniej), a pozostałe pięć - wśród szesnastu województw klasy ostatniej (Dziemianowicz 1997).

Udział zagranicznych inwestycji we wschodnich obszarach Polski jest mniejszy niż w pozostałych regionach kraju. Najważniejsze inwestycje dotyczą przemysłu rolno-spożywczego i mineralnego. Największą firmą z udziałem kapitału zagranicznego we wschodnich województwach przygranicznych jest British American Tobacco Polska S.A. z Augustowa, która zajmowała w 1997 r. piętnaste miejsce w Polsce - wśród firm z kapitałem zagranicznym - i 67 na liście „500 największych”. W 1998 r. osiągając przychody w wysokości 1.133.073 tys. zł firma zajęła odpowiednio 19. i 60. miejsce³⁹. Można oczywiście dyskutować, czy produkcja tego zakładu jest najbardziej potrzebna w regionie, czy z jego prężnego rozwoju należy cieszyć się czy martwić?

W. Dziemianowicz (1997) zwrócił uwagę, że przestrzenny układ lokalizacji inwestycji zagranicznych w Polsce utrwała się⁴⁰. *„Obszary wiejskie oraz generalnie cała Polska wschodnia i środkowa słabiej przyciągają inwestorów ze względu na zacofanie infrastrukturalne, większą odległość od głównych partnerów gospodarczych Polski, a także ze względu na stosunkowo mniejsze bogactwo gospodarcze”* (Dziemianowicz 1997: 101). W. Dziemianowicz słusznie stwierdził, że *„kapitał zagraniczny przyczynia się do utrwalenia polaryzacji regionalnej w Polsce”*, ale jednocześnie zauważył - co może być szansą dla wschodnich obszarów przygranicznych - że *„niewielka aktywność kapitału zagranicznego w województwie słabo rozwiniętym, może mieć większy wpływ na jego rozwój, niż duża aktywność kapitału zagranicznego w województwie wysoko rozwiniętym”* (Dziemianowicz 1997: 101).

Niekorzystną sytuację wschodnich obszarów przygranicznych pod względem lokalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych nie zmieniła reforma administracyjna kraju⁴¹.

³⁹ Lista 500. „Rzeczpospolita”, 6 maja '99, dodatek bezpłatny.

⁴⁰ W. Dziemianowicz stwierdził: *„Mapa lokalizacji tego kapitału wyraźnie przez minione lata utrwała się”* (1997: 97)

⁴¹ Biorąc pod uwagę nowy podział administracyjny kraju, inwestorzy zagraniczni lokalizowali swoją działalność gospodarczą głównie na terenie województwa mazowieckiego (461 lokalizacji), śląskiego (264) i wielkopolskiego (227). Województwa położone wzdłuż wschodniej granicy miały następującą liczbę lokalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych: lubelskie - 52 (10. miejsce w kraju), podkarpackie - 49 (11. miejsce), warmińsko-mazurskie - 45 (13. miejsce), podlaskie - 31 (16. miejsce) (<http://www.paiz.gov.pl/invest0699pr.htm>).

Aktywność i napływ kapitału zagranicznego w znacznej mierze zależy od polityki państwa. Wspieranie regionów szczególnie dotkniętych trudnościami wynikającymi z transformacji ma się odbywać również dzięki aktywności inwestorów zagranicznych. Ustawa o spółkach z kapitałem zagranicznym przewiduje zwolnienia podatkowe dla tych inwestorów, którzy podejmują działalność inwestycyjną w gminach szczególnie zagrożonych bezrobociem. Głównym programem, przy pomocy którego realizowano wspieranie wybranych regionów jest program PHARE-STRUDER, który ze wschodnich województw przygranicznych objął tylko województwo suwalskie. Zadaniem programu jest wspieranie dotacjami małych i średnich przedsiębiorstw, udzielanie pożyczek i gwarancji, a także uczestniczenie w powiększaniu zasobów małych i średnich przedsiębiorstw (Dziemianowicz 1997).

Wschodnie województwa przygraniczne są niedostatecznie wspierane instrumentami polityki regionalnej. Oprócz wspomnianego programu STRUDER, niektóre gminy województwa suwalskiego i krośnieńskiego uznane zostały za obszary zagrożone szczególnie wysokim bezrobociem strukturalnym (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 stycznia 1995 r.), w zachodniej części województwa suwalskiego udzielane są dotacje budżetu państwa na dofinansowanie regionalnych programów restrukturyzacyjnych, a w krośnieńskim i zamojskim - realizowany jest Program Inicjatyw Lokalnych (PIL) (Dziemianowicz 1997).

Porównanie dotychczasowej lokalizacji głównych programów wspierania regionów z rozmieszczeniem aktywności kapitału zagranicznego skłania do wyrażenia opinii o niskiej skuteczności polityki regionalnej. Inaczej mówiąc, instrumenty polityki regionalnej nie są najistotniejsze przy wyborze lokalizacji. Inwestorzy zagraniczni dążą wprawdzie do obniżenia kosztów produkcji, ale jest to tylko jeden z głównych czynników lokalizacji działalności w Polsce. Najbardziej wykorzystanym rodzajem ulgi przez inwestorów zagranicznych jest zwolnienie z podatku dochodowego na podstawie przepisów ustawy o spółkach z udziałem zagranicznym z 1991 r., z którego korzysta 8,2% firm. Większość przedsiębiorstw zagranicznych, bo aż 69,6% firm nie korzysta w Polsce z żadnych ulg i zwolnień! Tak więc ulgi i zwolnienia podatkowe oraz inne lokalne zachęty inwestycyjne mają dotychczas niewielką siłę przyciągania kapitału zagranicznego.

2. Suwalska specjalna strefa ekonomiczna

Nową formą aktywizacji gospodarczej wybranych obszarów Polski w ostatnim dziesięcioleciu stały się Specjalne Strefy Ekonomiczne (SSE). Pierwsza strefa powstała w Mielcu (SSE Euro-Park Mielec) w 1995 r. W latach 1995-1997 powstało w Polsce 17 SSE, z których dwie określane są jako technoparki. Specjalne strefy ekonomiczne miały być czynnikiem

przyspieszającym rozwój gospodarczy wybranych obszarów. Jedną z pierwszych SSE powołanych w Polsce była Suwalska Specjalna Strefa Ekonomiczna.

Suwalska Specjalna Strefa Ekonomiczna powstała 1 września 1996 r. Powołano ją na 20 lat, tj. do 2016 r. Stanowi ona wydzielony obszar, na którym może być prowadzona działalność gospodarcza na preferencyjnych warunkach. Celem głównym utworzenia Strefy jest przyspieszenie rozwoju gospodarczego w północno-wschodnim regionie Polski w oparciu o istniejące tam zasoby oraz inicjatywę inwestorów, którzy podejmą działalność gospodarczą na terenie Strefy.⁴²

Działalność Suwalskiej SSE regulują następujące akty prawne:

- Ustawa z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych (Dz. U. Nr 123, poz. 600);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 1996 r. w sprawie ustanowienia specjalnej strefy ekonomicznej w województwie suwalskim (Dz. U. Nr 93, poz. 421, z 1997 r. Dz. U. Nr 28, poz. 156);
- Zarządzenie Ministra Gospodarki z dnia 6 maja 1997 r. w sprawie powierzenia zarządu Strefą firmie Suwalska Specjalna Strefa Ekonomiczna Spółka Akcyjna w Suwałkach (SSSE S. A.), którą upoważniono do udzielania zezwoleń na prowadzenie działalności gospodarczej i wykonywanie bieżącej kontroli działalności podmiotów gospodarczych na terenie Suwalskiej SSE oraz ustalenie zakresu tej kontroli (M. P. Nr 30, poz. 286);
- Zarządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 14 sierpnia 1996 r. w sprawie sposobu przeprowadzenia, zasad i warunków przetargów lub rokowań oraz kryteriów oceny zamierzeń co do przedsięwzięć gospodarczych, które mają być podjęte przez podmioty gospodarcze na terenie Suwalskiej SSE (M. P. Nr 53, poz. 493);
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 14 lutego 1997 r. w sprawie ustalenia planu rozwoju Suwalskiej SSE (Dz. U. Nr 17, poz. 92).⁴³

Suwalska SSE obejmuje obszar o powierzchni 432 ha i składa się z trzech podstref: Podstrefy Suwałki (231 ha), Podstrefy Elk (107 ha) i Podstrefy Gołdap (64 ha). Strefą zarządza spółka Suwalska Strefa Ekonomiczna S.A. Akcjonariuszami Strefy są: Skarb Państwa, Gmina miasta Suwałki, Gmina Miasta Elk, Miasto i Gmina Gołdap oraz Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa. Warunkiem uzyskania zezwolenia na działalność w strefie jest

---

⁴² <http://www.elk.pl/miastoelk/strona5.htm>

⁴³ <http://www.ssse.com.pl/zaproszenie.html>

zobowiązanie inwestora do zainwestowania co najmniej 350 tys. EURO lub stworzenia 40 stanowisk pracy.⁴⁴

Za główne atuty Suwalskiej SSE uważa się:

- całkowite uzbrojenie terenu (100%): woda, kanalizacja, energia, linie telefoniczne;
- najniższy próg inwestycyjny ze wszystkich SSE powołanych w Polsce, wynoszący 350 tys. EURO lub zatrudnienie 40 osób.⁴⁵ Tak niski próg ustalono świadomie, aby „przyciągnąć do strefy” drobny i średni kapitał. Inwestorzy, którzy nie mogą spełnić wyżej wymienionych - nawet niezbyt wygórowanych - warunków, wcale nie znajdują się na straconej pozycji. Niższy od wymaganego poziom zainwestowania lub zatrudnienia daje im bowiem możliwość skorzystania z innej formy ulg.⁴⁶
- nadgraniczne i tranzytowe położenie Strefy w sąsiedztwie Litwy, Łotwy i Rosji. Jako obszar przygraniczny ziemia suwalska pełni funkcję pomostu pomiędzy Europą Zachodnią, a państwami bałtyckimi i Europą wschodnią. Przez ziemię suwalską prowadzi główna droga łącząca Litwę, Łotwę i Estonię z państwami Europy Zachodniej. Droga ta służy także do komunikacji pomiędzy państwami skandynawskimi a Europą Środkową i Południową. Planuje się, że w przyszłości będzie ona częścią ważnego szlaku handlowego *Via Baltica*. Z rejonu Strefy drogą nr 19 wzdłuż wschodniej granicy Polski można dotrzeć do Rzeszowa i dalej na południe Europy. Transport kolejowy umożliwi połączenie Strefy z Gdańskiem i Szczecinem. W Suwałkach znajduje się lotnisko V klasy technicznej z trawiastą nawierzchnią (bez stałej zabudowy), a lądowiska i lotniska zapasowe znajdują się również w Gołdapi-Botkunach i Białymstoku, a z nieco dalej położonych, już poza obszarem badań - w Olsztynie i Kętrzynie. Na Wielkich Jeziorach Mazurskich, Kanale Augustowskim i Pojezierzu Suwalskim funkcjonuje transport wodny;⁴⁷
- bezpośrednie sąsiedztwo kilku przejść granicznych. Z Suwalskiej SSE prowadzą szlaki transportowe do następujących przejść granicznych:
- Budzisko/Kalwaria, przejście drogowe (ruch osobowy i towarowy) na granicy z Litwą;

⁴⁴ <http://www.ssse.com.pl/infor.html>

⁴⁵ Próg inwestycyjny wynoszący 350 tys. EURO ma jeszcze tylko Warmińsko-Mazurska SSE, podczas gdy w niektórych strefach wynosi on 2 mln EURO. Zatrudnienie 40. osób jest warunkiem wydania zezwolenia na działalność gospodarczą także w Kamiennogórskiej SSE Małej Przedsiębiorczości, natomiast w większości SSE - 100. osób.

⁴⁶ <http://www.ssse.com.pl/zaproszenie.html>

⁴⁷ <http://www.ssse.com.pl/lokalizacja.html>

- Ogrodniki/Łódzkie, przejście drogowe (ruch graniczny uproszczony) z Litwą;
- Goldap/Gusiew, przejście drogowe (ruch osobowy) na granicy z Rosją;
- Trakiszki/Szeszokai, przejście kolejowe (ruch osobowy i towarowy) na granicy z Litwą.

Występowanie przejść granicznych stwarza możliwość eksportu towarów na chłonny rynek wschodni, tym bardziej, że planuje się zorganizowanie i uruchomienie kolejnych przejść na granicy:

- z Litwą: Wizajny/Wisztyniec i Bierzniki/Kopciowo;
- z Rosją: Perły/Kryłowo;
- z Białorusią: Lipszczany/Grodno i Rudawka/Osowo (przejście wodne na Kanale Augustowskim);⁴⁸

Niewielki stopień przekształcenia środowiska przyrodniczego („Zielone Płuca Polski”) obszaru atrakcyjnego pod względem turystycznym, co stwarza możliwość łączenia biznesu z wypoczynkiem.⁴⁹

Głównymi korzyściami inwestora z wejścia do strefy jest 100% zwolnienie z podatku od nieruchomości przez cały czas istnienia Strefy, 100% zwolnienie z podatku dochodowego przez pierwszych 10 lat działalności i do 50% przez pozostały okres funkcjonowania Strefy (do 2016 r.). Ustawa o specjalnych strefach ekonomicznych gwarantuje, że określone w niej zasady korzystania ze zwolnień i preferencji nie mogą być pogorszone.⁵⁰

Dotychczas w Suwalskiej SSE wydano 50 zezwoleń na prowadzenie działalności gospodarczej, głównie w Podstrefie Ełk (26) i Suwałki (21), co jest najlepszym rezultatem w przypadku wszystkich SSE w Polsce. 30 spośród firm, którym wydano zezwolenia rozpoczęło już produkcję, a pozostałe są w trakcie jej uruchomienia. Przedsiębiorcy, którzy rozpoczęli działalność gospodarczą w strefie, zainwestowali kapitał o wartości ponad 171,4 mln zł (tzn. inwestorzy zadeklarowali taką wartość), głównie w Podstrefie Ełk (prawie 114 mln zł). Pod względem zainwestowanego kapitału Suwalska SSE zajmuje czwarte miejsce wśród SSE, ustępując tylko Katowickiej SSE (2097,3 mln zł), SSE Europark-Mielec (955 mln zł) i Legnickiej SSE (442,5 mln zł). Dotychczas w Suwalskiej SSE utworzono 1275 nowych stanowisk pracy, co stawia strefę na trzecim miejscu po Katowickiej SSE (3912 stanowisk pracy) i SSE Europark-Mielec (3695). Inwestorzy zadeklarowali utworzenie następującej liczby stanowisk pracy w Suwalskiej SSE: do końca 2000 r. -

⁴⁸ <http://www.ssse.com.pl/lokalizacja.html>

⁴⁹ <http://www.ssse.com.pl/infor.html>

⁵⁰ <http://www.ssse.com.pl/infor.html>; <http://www.ssse.com.pl/zaproszenie.html>

2196, 2001 r. - 2897, 2002 r. - 2949, 2003 r. - 3245, 2004 r. - 3532, do końca 2005 r. - 3811.⁵¹

Tabela 20

Podstawowe informacje na temat funkcjonowania Suwalskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

Wyszczególnienie	Suwalska Specjalna Strefa Ekonomiczna			
	Ogółem	Podstrefa Elk	Podstrefa Suwałki	Podstrefa Gołdap
Powierzchnia w ha	432	107	231	64
Wydane zezwolenia na prowadzenie działalności gospodarczej	50	26	21	3
Liczba firm produkujących	30	13	16	1
Liczba utworzonych stanowisk pracy	1 275	486	765	24
Deklarowane inwestycje w tys. zł	171 421	113 992	48 769	8 860

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:
- <http://www.ssse.com.pl/infor.html>

Zdaniem Swianiewicza i Dziemianowicza (1999) wpływ specjalnej strefy ekonomicznej na poprawę atrakcyjności inwestycyjnej nie jest ani automatyczny ani natychmiastowy.

Z przeprowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli (NIK) inspekcji specjalnych stref ekonomicznych i oceny ich działalności w latach 1995-1998 wynika, że większość działających w Polsce SSE jest niedofinansowana, źle zorganizowana i działa nieefektywnie. Rząd PSL-SLD niepotrzebnie dopuścił do powstania nadmiernej liczby stref - 11 stref powstało jesienią 1997 r. Wielu strefom brakuje atrakcyjnych terenów, środków na inwestycje i rozsądnego programu rozwoju. Działalność spółek zarządzających strefami przez kilka lat nie była poddana żadnej kontroli, ani ze strony Ministerstwa Gospodarki, które wydawało zezwolenia, ani ze strony Ministerstwa Skarbu, które ma udziały w spółkach. Zdaniem inspektorów NIK liczba stref powinna być ograniczona nie tylko z powodu oczekiwań ze strony Unii Europejskiej, ale przede wszystkim dlatego, że nie spełniają one swoich zadań i w niewielkim stopniu przyczyniają się do rozwoju regionów dotkniętych bezrobociem. Zamiast planowanych 166 tys. miejsc pracy, do końca 1998 r. we wszystkich strefach powstało 5,7 tys. stanowisk. Z

⁵¹ <http://www.ssse.com.pl/infor.html>

planowanych 8 mld zł inwestycji w rzeczywistości wydano tylko 2,1 mld zł⁵².

Pomimo nacisków ze strony Unii Europejskiej rząd polski cofnął w 1999 r. zakaz wydawania zezwoleń na podejmowanie działalności w specjalnych strefach ekonomicznych. 15 stref - bez mazowieckiej i częstochowskiej - ma funkcjonować na dotychczasowych zasadach do końca 2000 r., a jeśli w regionie jest duże bezrobocie to jeszcze rok dłużej. Po wejściu Polski do Unii Europejskiej, SSE będą stopniowo likwidowane, a rząd będzie szukać innych metod wspierania inwestycji w układzie regionalnym⁵³.

---

⁵² *Za dużo stref*. „Polityka” nr 39 (2212), 25 września 1999: 58.

⁵³ *Strefy przetrwają*. „Polityka” nr 26 (2199), 26 czerwca 1999: 56.

WNIOSKI

Wschodnie obszary przygraniczne Polski, do których w niniejszej pracy zaliczono siedem byłych województw położonych wzdłuż wschodniej granicy państwa, należą do najslabiej zaludnionych, zurbanizowanych i uprzemysłowionych obszarów kraju. Badany obszar stanowił 15,0% powierzchni Polski, skupiał w 1997 r. 8,2% ludności, 9,0% miast i 6,1% ludności miejskiej kraju. Na badanym obszarze znajdowało się w 1997 r. 4,3% wartości środków trwałych w przemyśle Polski, w tym: 6,6% - krajowych automatycznych linii produkcyjnych, 5,4% - linii produkcyjnych sterowanych komputerem, 5,4% - centrów obróbkowych, 3,7% - komputerów służących do sterowania i regulacji procesami technologicznymi oraz 0,4% manipulatorów i robotów przemysłowych. W zakładach przemysłowych zlokalizowanych we wschodnich obszarach przygranicznych pracowało 5,0% krajowej przemysłowej siły roboczej.

Z badanego obszaru pochodziło zaledwie 3,8% krajowej produkcji sprzedanej przemysłu. Z przedstawionych liczb wynika, że przemysł wschodnich obszarów przygranicznych jest mniej kapitałochłonny, mniej innowacyjny, a bardziej prococłonny niż w pozostałych rejonach kraju. W ostatnich latach następuje modernizacja tego przemysłu, ale przebiega ona nierównomiernie, w sposób wybiórczy. Niewielki udział obszaru w krajowej produkcji sprzedanej świadczy o niższej wydajności pracy i kapitału, a pośrednio - o niskim stopniu przetworzenia produkcji, niewielkiej jeszcze innowacyjności i konkurencyjności produktów.

W latach 1985-1997 liczba pracujących w zakładach przemysłowych wschodnich województw przygranicznych zmniejszyła się w podobnym stopniu jak ogółem w Polsce, co nie wpłynęło na zmianę dysproporcji w uprzemysłowieniu badanego obszaru i kraju.

W analizowanym okresie nastąpiły zmiany struktury własnościowej, wielkościowej i gałęziowej przemysłu, ale rozmiar i kierunek zmian były zróżnicowane, przez co nie wszystkie z nich można uznać za pozytywne. W poszczególnych województwach zmiany w przemyśle następowały z różnym natężeniem, co doprowadziło do wzrostu dywersyfikacji przestrzennej przemysłu. Rozmiar ilościowych zmian strukturalnych ilustrują dane zestawione w poniższej tabeli, z których wynika, że:

- największe były zmiany struktury własnościowej ($W_{z_{włas}} = 71,65$);
- mniejsze struktury gałęziowej ($W_{z_g} = 17,18$);

- najmniejsze struktury wielkościowej ($Wz_{wiel} = 8,65$) i struktury przestrzennej ($Wz_r = 7,04$). Największe zmiany w przypadku każdej z wymienionych struktur wystąpiły na obszarach najslabiej uprzemysłowionych; były one większe na wsi niż w miastach.

Tabela 21

Zmiany strukturalne w przemyśle wschodnich województw przygranicznych Polski w latach 1985-1997 obliczone na podstawie wskaźników zmienności

Wyszczególnienie	Wschodnie województwa przygraniczne ogółem	Miasta			Gminy wiejskie
		Ogółem	Miasta wojewódzkie	Pozostałe miasta	
Wskaźnik zmienności rozmieszczenia	7,04	8,95	7,28	7,05	13,96
Wskaźnik zmienności struktury własnościowej	71,36	68,29	63,68	72,74	87,10
Wskaźnik zmienności struktury wielkościowej	8,65	7,35	11,40	7,68	14,96
Wskaźnik zmienności struktury gałęziowej	17,18	16,89	16,36	18,44	25,24

Źródło: Opracowanie własne.

Zmiany struktury własnościowej były najbardziej pozytywne i polegały na wzroście udziału w zatrudnieniu sektora prywatnego. W 1997 r. sektor prywatny skupiał 71,4% pracujących w przemyśle, w tym 68,3 % w miastach i 87,1% w gminach wiejskich. Największy stopień prywatyzacji był w województwie przemyskim (91,6% pracujących w przemyśle), a najmniejszy - w białostockim (63,5%), krośnieńskim (65,9%) i zamojskim (66,7%), a więc w województwach, w których w przeszłości było najwięcej dużych przedsiębiorstw państwowych. W drugiej połowie lat 80. zmiany struktury własnościowej przemysłu były stosunkowo niewielkie i przyspieszone zostały dopiero w latach 90., po uchwaleniu ustawy o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (13 lipca 1990 r.). Generalnie jednak wzrost udziału sektora prywatnego w przemyśle związany był z:

- zaliczeniem przedsiębiorstw spółdzielczych, zakładów fundacji, organizacji społecznych i politycznych oraz związków zawodowych do sektora prywatnego (do 1990 r. zaliczano je do tzw. sektora uspołecznionego);
- powstawaniem niewielkich przedsiębiorstw przemysłowych, prowadzonych przez osoby fizyczne (mikroprzedsiębiorstw), które w przeszłości były zaliczane do rzemiosła przemysłowego;

- powstawaniem przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego (*joint ventures*), mających na ogół formę spółek z ograniczoną odpowiedzialnością;
- procesem prywatyzacji przedsiębiorstw przemysłowych; we wschodnich województwach przygranicznych są one prywatyzowane głównie drogą likwidacyjną, a w mniejszym stopniu - kapitałową.

Prywatyzacja przedsiębiorstw przemysłowych ma kluczowe znaczenie dla całokształtu przemian systemowych i szybkiego wzrostu gospodarczego regionu. Jest ona warunkiem koniecznym, ale nie wystarczającym do stworzenia gospodarki rynkowej opartej na konkurencyjności.

W latach 1985-1997 zmniejszyła się liczba pracujących w dużych, średnich i małych przedsiębiorstwach przemysłowych, natomiast wzrosła w mikroprzedsiębiorstwach. Zmiany struktury wielkościowej, polegające na ograniczeniu roli dużych przedsiębiorstw (z 42,7% pracujących w przemyśle w 1985 r. do 37,6% w 1997 r.), a wzroście znaczenia mikroprzedsiębiorstw, przedsiębiorstw małych i średnich (62,4%), należy również uznać za pozytywne. Rola tych przedsiębiorstw w zatrudnieniu była największa w województwie zamojskim (77,0%), suwalskim (73,1%) i białkopodlaskim (72,8%), a najmniejsza - w krośnieńskim (43,6%). Za mniej korzystne należy uznać zmiany proporcji pomiędzy mikroprzedsiębiorstwami, przedsiębiorstwami małymi i średnimi. Polegały one na zmniejszeniu liczby pracujących w zakładach średnich i małych. Bardzo pozytywnym zjawiskiem jest niewątpliwie powstawanie wielu mikroprzedsiębiorstw, prowadzonych przez osoby fizyczne, ale niestety są to zakłady o niewielkim potencjale produkcyjnym. Są one znacznie słabszymi podmiotami gospodarczymi od przedsiębiorstw większych, w dużym stopniu narażonymi na likwidację.

W latach 1985-1997 zmniejszyła się liczba pracujących w przemyśle w zakładach prawie wszystkich gałęzi przemysłu, ale rozmiary zmniejszenia zatrudnienia były różne w poszczególnych gałęziach, co doprowadziło do zmiany struktury gałęziowej przemysłu. Zmiany polegały głównie na zmniejszeniu roli najważniejszego i najbardziej nowoczesnego przemysłu w obszarach przygranicznych, tj. przemysłu elektromaszynowego (z 25,2% do 14,2%). W porównaniu z krajami rozwiniętymi gospodarczo był to przemysł o stosunkowo niskim standardzie technicznym, ale w warunkach polskich należał do najnowocześniejszych grup gałęzi przemysłowych. Duże zmniejszenie zatrudnienia nastąpiło również w innych istotnych dla badanego obszaru przemysłach: lekkim, mineralnym i drzewno-papierniczym, a stosunkowo niewielkie było w przemyśle spożywczym. W rezultacie przemysł spożywczy stał się najważniejszym przemysłem badanego obszaru (wzrost udziału pracujących w przemyśle z 19,6% do 23,2%), wyprzedzając przemysł lekki i

elektromaszynowy. W 1997 r. w żadnym z badanych województw przemysł elektromaszynowy nie miał największego znaczenia w zatrudnieniu.

Zmiany struktury przemysłu we wschodnich obszarach przygranicznych - podobnie jak w całym kraju - są niezgodne z tendencją charakterystyczną dla krajów rozwiniętych i polegają na zmniejszeniu udziału gałęzi progresywnych, a wzroście udziału przemysłów tradycyjnych, umożliwiających wzrost produkcji bez dużych nakładów kapitałowych.

Reasumując należy stwierdzić, że pozytywne zmiany struktury własnościowej przedsiębiorstw przemysłowych, a w mniejszym stopniu również struktury wielkościowej nie mają jak dotychczas odzwierciedlenia w korzystnych zmianach struktury gałęziowej i polegają na wzroście znaczenia tradycyjnych gałęzi produkcji, a ograniczaniu roli przemysłów nowoczesnych.

Należy również podkreślić, że we wschodnich województwach przygranicznych występują prawie wszystkie problemy i niedostatki rozwoju przemysłowego, które są charakterystyczne dla całej Polski oraz dochodzą problemy lokalne, wynikające z historycznego zaniedbania i niedorozwoju wschodnich rejonów kraju.

Szansą na trwały, zrównoważony wzrost gospodarczy Polski i stymulowanie restrukturyzacji gospodarki - w tym przemysłu - jest napływ kapitału zagranicznego, a przede wszystkim zagranicznych inwestycji bezpośrednich. Realizowana transformacja gospodarcza oraz wysokie tempo wzrostu PKB od 1993 r. sprawiły, że Polska zaliczona została do wielkich wylaniających się rynków (*Big Emerging Markets*). Ponieważ Polska należy do krajów o wysokiej atrakcyjności i średnim ryzyku inwestycyjnym, należy liczyć się ze wzrostem napływu inwestycji zagranicznych do Polski. Powinien się on zwiększać w miarę zbliżania się pełnej integracji Polski z Unią Europejską.

Dotychczas kapitał zagraniczny największą rolę odgrywa w przemyśle. Aktywność kapitału zagranicznego charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem przestrzennym. Analiza lokalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce wykazuje, że wschodnie województwa przygraniczne należą do najmniej atrakcyjnych w kraju. Dotyczy to zarówno liczby przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego, zatrudnienia, zagranicznego kapitału zakładowego i nakładów inwestycyjnych.

Udział zagranicznych inwestycji we wschodnich obszarach Polski jest mniejszy niż w pozostałych regionach kraju, a najważniejsze inwestycje dotyczą przemysłu rolno-spożywczego i mineralnego. Kapitał zagraniczny przyczynia się niestety do utrwalenia polaryzacji regionalnej w Polsce, a niekorzystnej sytuacji wschodnich obszarów przygranicznych pod względem lokalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych, nie zmieniła reforma administracyjna kraju.

Nowym instrumentem wspierania rozwoju wybranych regionów, również przy udziale inwestorów zagranicznych, są specjalne strefy ekonomiczne. Suwalska SSE ekonomiczna należy do najlepiej funkcjonujących w Polsce, ale wynika to chyba nie tyle z walorów Strefy, ile z faktu, że była jedną z pierwszych SSE. Na kompleksową ocenę działalności Suwalskiej SSE jest jeszcze chyba zbyt wcześnie. Abstrahując od celowości powołania i funkcjonowania SSE, nie sposób jednak nie zadać pytania, dlaczego na terenie kraju utworzono nadmierną liczbę, kilkunastu konkurujących ze sobą stref, natomiast na zaniedbanych pod względem gospodarczym obszarach wschodnich zaledwie jedną? Czy sytuacja dla wschodnich obszarów przygranicznych byłaby bardziej pomyślna, gdyby w kraju powstało tylko kilka stref, w tym 3-4 wzdłuż wschodniej granicy państwa? Na te i podobne pytania nie znajdziemy już odpowiedzi. Można jednak założyć, że pomyślna przyszłość wschodnich obszarów przygranicznych - w tym również pod względem rozwoju przemysłu - zależy w dużym stopniu od realizacji odpowiedniej polityki regionalnej, w tym od upodmiotowienia obecnych województw.

Struktura własnościowa przemysłu w miastach wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Wschodnie województwa przygraniczne	Rok	Zatrudnienie ogółem	Forma własności							
			Sektor publiczny		Sektor spółdzielczy		Własność niezidentyfikowana		Sektor prywatny	
			osoby	%	osoby	%	osoby	%	osoby	%
Ogółem	1985	204 039	163 660	80,21	39 372	19,30	1 007	0,49	0	0,00
	1997	157 273	49 853	31,70	0	0,00	0	0,00	107 420	68,30
Białkopodlaskie	1985	13 400	9 793	73,08	3 607	26,92	0	0,00	0	0,00
	1997	9 739	2 951	30,30	0	0,00	0	0,00	6 788	69,70
Białostockie	1985	57 321	47 996	83,73	9 325	16,27	0	0,00	0	0,00
	1997	49 720	19 595	39,41	0	0,00	0	0,00	30 125	60,59
Chełmskie	1985	16 082	13 217	82,19	2 407	14,97	458	2,85	0	0,00
	1997	7 696	2 715	35,28	0	0,00	0	0,00	4 981	64,72
Krośnieńskie	1985	46 437	40 566	87,36	5 871	12,64	0	0,00	0	0,00
	1997	34 019	12 176	35,79	0	0,00	0	0,00	21 843	64,21
Przemyskie	1985	23 264	18 355	78,90	4 909	21,10	0	0,00	0	0,00
	1997	22 855	2 241	9,81	0	0,00	0	0,00	20 614	90,19
Suwalskie	1985	28 032	19 810	70,67	8 222	29,33	0	0,00	0	0,00
	1997	19 889	5 134	25,81	0	0,00	0	0,00	14 755	74,19
Zamojskie	1985	19 503	13 923	71,39	5 031	25,80	549	2,81	0	0,00
	1997	13 355	5 041	37,75	0	0,00	0	0,00	8 314	62,25

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Spis Przemysłowy 1985 r.
- dane GUS

Tabela 8.2

Struktura własnościowa przemysłu w miastach wojewódzkich wschodnich województw przygranicznych Polski
w roku 1985 i 1997

Miasta wojewódzkie	Rok	Zatrudnienie ogółem	Forma własności							
			Sektor publiczny		Sektor spółdzielczy		Własność niezidentyfikowana		Sektor prywatny	
			osoby	%	osoby	%	osoby	%	osoby	%
Ogółem	1985	113 051	87 982	77,83	24 512	21,68	557	0,49	0	0,00
	1997	80 525	21 994	27,31	0	0,00	0	0,00	58 531	72,69
Biała Podlaska	1985	7 955	5 503	69,18	2 452	30,82	0	0,00	0	0,00
	1997	4 841	1 045	21,59	0	0,00	0	0,00	3 796	78,41
Białystok	1985	21 108	17 161	81,30	3 947	18,70	0	0,00	0	0,00
	1997	16 581	5 041	30,40	0	0,00	0	0,00	11 540	69,60
Chełm	1985	6 551	5 542	84,60	884	13,49	125	1,91	0	0,00
	1997	3 087	874	28,31	0	0,00	0	0,00	2 213	71,69
Krosno	1985	28 988	24 321	83,90	4 667	16,10	0	0,00	0	0,00
	1997	21 164	7 817	36,94	0	0,00	0	0,00	13 347	63,06
Przemysław	1985	15 206	12 405	81,58	2 801	18,42	0	0,00	0	0,00
	1997	14 445	1 608	11,13	0	0,00	0	0,00	12 837	88,87
Suwałki	1985	22 462	15 280	68,03	7 182	31,97	0	0,00	0	0,00
	1997	14 119	3 640	25,78	0	0,00	0	0,00	10 479	74,22
Zamość	1985	10 781	7 770	72,07	2 579	23,92	432	4,01	0	0,00
	1997	6 288	1 969	31,31	0	0,00	0	0,00	4 319	68,69

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Spis Przemysłowy 1985 r.
- dane GUS

Struktura własnościowa przemysłu w pozostałych miastach (bez miast wojewódzkich) wschodnich województwach przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Wschodnie województwa przygraniczne	Rok	Zatrudnienie ogółem	Forma własności							
			Sektor publiczny		Sektor spółdzielczy		Własność niezidentyfikowana		Sektor prywatny	
			osoby	%	osoby	%	osoby	%	osoby	%
Ogółem	1985	113 051	87 982	77,83	24 512	21,68	557	0,49	0	0,00
	1997	80 525	21 994	27,31	0	0,00	0	0,00	58 531	72,69
Białkopodlaskie	1985	7 955	5 503	69,18	2 452	30,82	0	0,00	0	0,00
	1997	4 841	1 045	21,59	0	0,00	0	0,00	3 796	78,41
Białostockie	1985	21 108	17 161	81,30	3 947	18,70	0	0,00	0	0,00
	1997	16 581	5 041	30,40	0	0,00	0	0,00	11 540	69,60
Chełmskie	1985	6 551	5 542	84,60	884	13,49	125	1,91	0	0,00
	1997	3 087	874	28,31	0	0,00	0	0,00	2 213	71,69
Krośnieńskie	1985	28 988	24 321	83,90	4 667	16,10	0	0,00	0	0,00
	1997	21 164	7 817	36,94	0	0,00	0	0,00	13 347	63,06
Przemyskie	1985	15 206	12 405	81,58	2 801	18,42	0	0,00	0	0,00
	1997	14 445	1 608	11,13	0	0,00	0	0,00	12 837	88,87
Suwalskie	1985	22 462	15 280	68,03	7 182	31,97	0	0,00	0	0,00
	1997	14 119	3 640	25,78	0	0,00	0	0,00	10 479	74,22
Zamojskie	1985	10 781	7 770	72,07	2 579	23,92	432	4,01	0	0,00
	1997	6 288	1 969	31,31	0	0,00	0	0,00	4 319	68,69

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Spis Przemysłowy 1985 r.
- dane GUS

Tabela 8.4

Struktura własnościowa przemysłu w gminach wiejskich wschodnich województw przygranicznych Polski
w roku 1985 i 1997

Wschodnie województwa przygraniczne	Rok	Zatrudnienie ogółem	Forma własności							
			Sektor publiczny		Sektor spółdzielczy		Własność niezidentyfikowana		Sektor prywatny	
			osoby	%	osoby	%	osoby	%	osoby	%
Ogółem	1985	38 715	28 009	72,35	10 002	25,83	704	1,82	0	0,00
	1997	30 832	3 978	12,90	0	0,00	0	0,00	26 854	87,10
Białkopodlaskie	1985	3 680	2 752	74,78	928	25,22	0	0,00	0	0,00
	1997	3 160	195	6,17	0	0,00	0	0,00	2 965	93,83
Białostockie	1985	4 860	3 157	64,96	1 703	35,04	0	0,00	0	0,00
	1997	5 419	517	9,54	0	0,00	0	0,00	4 902	90,46
Chełmskie	1985	3 168	2 104	66,41	779	24,59	285	9,00	0	0,00
	1997	3 389	466	13,75	0	0,00	0	0,00	2 923	86,25
Krośnieńskie	1985	8 896	6 893	77,48	2 003	22,52	0	0,00	0	0,00
	1997	3 441	607	17,64	0	0,00	0	0,00	2 834	82,36
Przemyskie	1985	4 288	3 024	70,52	1 264	29,48	0	0,00	0	0,00
	1997	4 812	98	2,04	0	0,00	0	0,00	4 714	97,96
Suwalskie	1985	4 692	3 338	71,14	1 354	28,86	0	0,00	0	0,00
	1997	3 095	166	5,36	0	0,00	0	0,00	2 929	94,64
Zamojskie	1985	9 131	6 741	73,83	1 971	21,59	419	4,59	0	0,00
	1997	7 600	1 941	25,54	0	0,00	0	0,00	5 659	74,46

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Spis Przemysłowy 1985 r.
- dane GUS

Tabela 11.1

Struktura wielkościowa przemysłu w miastach wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Wschodnie województwa przygraniczne	Rok	Zatrudnienie ogółem	Liczba osób zatrudnionych w zakładach przemysłowych									
			pon. 4		5 - 9		10 - 99		100 - 499		500 i pow.	
			osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%
Ogółem	1985	204 039	1 861	0,91	2 670	1,31	36 448	17,86	66 065	32,38	96 995	47,54
	1997	157 273	10 550	6,71	4 506	2,87	24 706	15,71	49 374	31,39	68 137	43,32
Białkopodlaskie	1985	13 400	114	0,85	165	1,23	3 206	23,93	6 899	51,49	3 016	22,51
	1997	9 739	838	8,60	273	2,80	2 087	21,43	3 037	31,18	3 504	35,98
Białostockie	1985	57 321	441	0,77	495	0,86	8 924	15,57	19 645	34,27	27 816	48,53
	1997	49 720	4 707	9,47	1 958	3,94	6 257	12,58	14 684	29,53	22 114	44,48
Chełmskie	1985	16 082	107	0,67	242	1,50	2 631	16,36	3 156	19,62	9 946	61,85
	1997	7 696	365	4,74	174	2,26	1 352	17,57	2 693	34,99	3 112	40,44
Krośnieńskie	1985	46 437	296	0,64	566	1,22	6 291	13,55	8 514	18,33	30 770	66,26
	1997	34 019	38	0,11	381	1,12	4 199	12,34	8 280	24,34	21 121	62,09
Przemyskie	1985	23 264	312	1,34	361	1,55	5 035	21,64	8 663	37,24	8 893	38,23
	1997	22 855	1 248	5,46	546	2,39	3 369	14,74	9 842	43,06	7 850	34,35
Suwalskie	1985	28 032	351	1,25	514	1,83	6 468	23,07	13 559	48,37	7 140	25,47
	1997	19 889	1 848	9,29	608	3,06	4 822	24,24	6 438	32,37	6 173	31,04
Zamojskie	1985	19 503	240	1,23	327	1,68	3 893	19,96	5 629	28,86	9 414	48,27
	1997	13 355	1 506	11,28	566	4,24	2 620	19,62	4 400	32,95	4 263	31,92

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Spis Przemysłowy 1985 r.

- dane GUS

Struktura wielkościowa przemysłu w miastach wojewódzkich wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Miasta wojewódzkie	Rok	Zatrudnienie ogółem	Liczba osób zatrudnionych w zakładach przemysłowych									
			pon. 4		5 - 9		10 - 99		100 - 499		500 i pow.	
			osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%
Ogółem	1985	90 988	622	0,68	855	0,94	13 319	14,64	29 414	32,33	46 778	51,41
	1997	76 748	5 319	6,93	2 353	3,07	10 553	13,75	27 127	35,35	31 396	40,91
Biała Podlaska	1985	5 445	38	0,70	57	1,05	1 032	18,95	2 123	38,99	2 195	40,31
	1997	4 898	418	8,53	145	2,96	1 125	22,97	908	18,54	2 302	47,00
Białystok	1985	36 213	226	0,62	239	0,66	4 980	13,75	13 137	36,28	17 631	48,69
	1997	33 139	3 000	9,05	1 335	4,03	3 967	11,97	10 320	31,14	14 517	43,81
Chełm	1985	9 531	49	0,51	123	1,29	1 476	15,49	1 983	20,81	5 900	61,90
	1997	4 609	340	7,38	129	2,80	1 061	23,02	2 021	43,85	1 058	22,96
Krosno	1985	17 449	70	0,40	157	0,90	1 605	9,20	1 745	10,00	13 872	79,50
	1997	12 855	13	0,10	167	1,30	1 144	8,90	3 394	26,40	8 137	63,30
Przemysł	1985	8 058	124	1,54	75	0,93	2 011	24,96	3 676	45,62	2 172	26,95
	1997	8 410	506	6,02	230	2,73	1 343	15,97	5 102	60,67	1 229	14,61
Suwałki	1985	5 570	13	0,23	84	1,51	1 013	18,19	3 334	59,86	1 126	20,22
	1997	5 770	529	9,17	146	2,53	1 077	18,67	3 368	58,37	650	11,27
Zamość	1985	8 722	102	1,17	120	1,38	1 202	13,78	3 416	39,17	3 882	44,51
	1997	7 067	513	7,26	201	2,84	836	11,83	2 014	28,50	3 503	49,57

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Spis Przemysłowy 1985 r.

- dane GUS

Struktura wielkościowa przemysłu w pozostałych miastach (bez miast wojewódzkich) wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Wschodnie województwa przygraniczne	Rok	Zatrudnienie ogółem	Liczba osób zatrudnionych w zakładach przemysłowych									
			pon. 4		5 - 9		10 - 99		100 - 499		500 i pow.	
			osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%
Ogółem	1985	11 3051	1 239	1,10	1 815	1,61	23 129	20,46	36 651	32,42	50 217	44,42
	1997	8 0525	5 231	6,50	2 153	2,67	14 153	17,58	22 247	27,63	36 741	45,63
Białkopodlaskie	1985	7955	76	0,96	108	1,36	2 174	27,33	4 776	60,04	821	10,32
	1997	4841	420	8,68	128	2,64	962	19,87	2 129	43,98	1 202	24,83
Białostockie	1985	2 1108	215	1,02	256	1,21	3 944	18,68	6 508	30,83	10 185	48,25
	1997	1 6581	1 707	10,29	623	3,76	2 290	13,81	4 364	26,32	7 597	45,82
Chełmskie	1985	6551	58	0,89	119	1,82	1 155	17,63	1 173	17,91	4 046	61,76
	1997	3087	25	0,81	45	1,46	291	9,43	672	21,77	2 054	66,54
Krośnieńskie	1985	2 8988	226	0,78	409	1,41	4 686	16,17	6 769	23,35	16 898	58,29
	1997	2 1164	25	0,12	214	1,01	3 055	14,43	4 886	23,09	12 984	61,35
Przemyskie	1985	1 5206	188	1,24	286	1,88	3 024	19,89	4 987	32,80	6 721	44,20
	1997	1 4445	742	5,14	316	2,19	2 026	14,03	4 740	32,81	6 621	45,84
Suwalskie	1985	2 2462	338	1,50	430	1,91	5 455	24,29	10 225	45,52	6 014	26,77
	1997	1 4119	1 319	9,34	462	3,27	3 745	26,52	3 070	21,74	5 523	39,12
Zamojskie	1985	1 0781	138	1,28	207	1,92	2 691	24,96	2 213	20,53	5 532	51,31
	1997	6288	993	15,79	365	5,80	1 784	28,37	2 386	37,95	760	12,09

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Spis Przemysłowy 1985 r.
- dane GUS

Tabela 11.4

Struktura wielkościowa przemysłu w gminach wiejskich wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Wschodnie województwa przygraniczne	Rok	Zatrudnienie ogółem	Liczba osób zatrudnionych w zakładach przemysłowych									
			pon. 4		5 - 9		10 - 99		100 - 499		500 i pow.	
			osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%
Ogółem	1985	38 715	1 716	4,43	2895	7,48	14 651	37,84	12 835	33,15	6 618	17,09
	1997	30 916	5 911	19,12	2396	7,75	10 787	34,89	9 275	30,00	2 547	8,24
Białkopodlaskie	1985	3 680	118	3,21	347	9,43	1 195	32,47	1 077	29,27	943	25,63
	1997	3 160	900	28,48	267	8,45	982	31,08	1 011	31,99	0	0,00
Białostockie	1985	4 860	194	3,99	310	6,38	2 623	53,97	1 733	35,66	0	0,00
	1997	5 419	1 808	33,36	571	10,54	2 211	40,80	829	15,30	0	0,00
Chełmskie	1985	3 168	137	4,32	272	8,59	1 087	34,31	1 672	52,78	0	0,00
	1997	3 389	145	4,28	95	2,80	573	16,91	1 605	47,36	971	28,65
Krośnięskie	1985	8 896	242	2,72	692	7,78	3 380	37,99	2 669	30,00	1 913	21,50
	1997	3 441	25	0,73	325	9,44	2 137	62,10	954	27,72	0	0,00
Przemyskie	1985	4 288	239	5,57	341	7,95	2 252	52,52	1 456	33,96	0	0,00
	1997	4 812	977	20,30	468	9,73	1 831	38,05	520	10,81	1 016	21,11
Suwalskie	1985	4 692	360	7,67	316	6,73	1 933	41,20	1 151	24,53	932	19,86
	1997	3 095	585	18,90	253	8,17	1 348	43,55	909	29,37	0	0,00
Zamojskie	1985	9 131	426	4,67	617	6,76	2 181	23,89	3 077	33,70	2 830	30,99
	1997	7 600	1 471	19,36	417	5,49	1 705	22,43	3 447	45,36	560	7,37

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Spis Przemysłowy 1985 r.

- dane GUS

Tabela 16.1

Struktura gałęziowa przemysłu w miastach wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Wschodnie województwa przygraniczne	Rok	Zatrudnienie ogółem	Gałęzie przemysłu																					
			zaopatrzenie w energię		paliwowo-energetyczny		meta-lurgiczny		elektro-maszynowy		chemiczny		mineralny		drzewno-papierniczy		lekki		spożywczy		pozostałe gałęzie		górnictwo i kopalnictwo	
			osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%
Ogółem	1985	20 4039	2 926	1,43	5 931	2,91	0	0,00	52 191	25,58	10 858	5,32	20 511	10,05	19 940	9,77	45 942	22,52	37 843	18,55	7 712	3,78	185	0,09
	1997	15 7273	7 036	4,47	1 648	1,05	6 676	4,24	23 666	15,05	10 960	6,97	13 186	8,38	12 732	8,10	33 611	21,37	33 644	21,39	13 598	8,65	516	0,33
Białkopodlaskie	1985	1 3400	0	0,00	283	2,11	0	0,00	4 327	32,29	4	0,03	747	5,57	1 416	10,57	3 455	25,78	2 803	20,92	365	2,72	0	0,00
	1997	9739	0	0,00	0	0,00	446	4,58	1 855	19,05	60	0,62	256	2,63	402	4,13	2 765	28,39	2 664	27,35	1 287	13,21	4	0,04
Białostockie	1985	5 7321	2 143	3,74	0	0,00	0	0,00	17 661	30,81	1 787	3,12	3 118	5,44	6 644	11,59	14 615	25,50	9 381	16,37	1 972	3,44	0	0,00
	1997	4 9720	2 629	5,29	0	0,00	1 751	3,52	7 717	15,52	1 662	3,34	1 507	3,03	5 094	10,25	13 283	26,72	10 258	20,63	5 706	11,48	113	0,23
Chełmskie	1985	1 6082	259	1,61	0	0,00	0	0,00	1 923	11,96	22	0,14	4 289	26,67	394	2,45	5 763	35,84	3 181	19,78	251	1,56	0	0,00
	1997	7696	0	0,00	0	0,00	0	0,00	973	12,64	59	0,77	2 564	33,32	327	4,25	1 665	21,63	2 055	26,70	53	0,69	0	0,00
Krośnieńskie	1985	4 6437	0	0,00	4 133	8,90	0	0,00	13 513	29,10	7 709	16,60	7 616	16,40	1 625	3,50	5 990	12,90	4 922	10,60	929	2,00	0	0,00
	1997	3 4019	0	0,00	1 648	4,84	2 006	5,90	6 209	18,25	8 046	23,65	6 242	18,35	998	2,93	3 949	11,61	3 746	11,01	1 175	3,45	0	0,00
Przemyskie	1985	2 3264	524	2,25	0	0,00	0	0,00	5 752	24,72	1 143	4,91	2 371	10,19	1 770	7,61	5 736	24,66	4 029	17,32	1 754	7,54	185	0,80
	1997	2 2855	1 492	6,53	0	0,00	858	3,75	3 319	14,52	805	3,52	1 335	5,84	1 943	8,50	5 135	22,47	6 181	27,04	1 778	7,78	9	0,04
Suwalskie	1985	2 8032	0	0,00	677	2,42	0	0,00	5 045	18,00	158	0,56	1 939	6,92	6 309	22,51	3 855	13,75	8 574	30,59	1 475	5,26	0	0,00
	1997	1 9889	1 225	6,16	0	0,00	881	4,43	2 471	12,42	259	1,30	948	4,77	3 390	17,04	2 236	11,24	6 111	30,73	1 981	9,96	387	1,95
Zamojskie	1985	1 9503	0	0,00	838	4,30	0	0,00	3 970	20,36	35	0,18	431	2,21	1 782	9,14	6 528	33,47	4 953	25,40	966	4,95	0	0,00
	1997	1 3355	1 690	12,65	0	0,00	734	5,50	1 122	8,40	69	0,52	334	2,50	578	4,33	4 578	34,28	2 629	19,69	1 618	12,12	3	0,02

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Spis Przemysłowy 1985 r.
- dane GUS

Tabela 16.2

Struktura gałęziowa przemysłu w miastach wojewódzkich wschodnich województw przygranicznych Polski
w roku 1985 i 1997

Miasta wojewódzkie	Rok	Zatrudnienie ogółem	Gałęzie przemysłu																					
			zaopatrzenie w energię		paliwowo-energetyczny		meta-lurgiczny		elektro-maszynowy		chemiczny		mineralny		drzewno-papierniczy		lekki		spożywczy		pozostałe gałęzie		górnictwo i kopalnictwo	
			osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%
Ogółem	1985	90 988	2 011	2,21	1 351	1,48	0	0,00	23 525	25,86	1 795	1,97	13 099	14,40	8 545	9,39	24 371	26,78	12 369	13,59	3 764	4,14	158	0,17
	1997	76 748	5 355	6,98	463	0,60	3 522	4,59	12 497	16,28	1 883	2,45	8 996	11,72	5 041	6,57	20 238	26,37	11 280	14,70	6 971	9,08	502	0,65
Biała Podlaska	1985	5 445	0	0,00	173	3,18	0	0,00	1 250	22,96	4	0,07	177	3,25	1 053	19,34	2 067	37,96	584	10,73	137	2,52	0	0,00
	1997	4 898	0	0,00	0	0,00	189	3,86	531	10,84	36	0,73	167	3,41	167	3,41	1 875	38,28	814	16,62	1 119	22,85	0	0,00
Białystok	1985	36 213	1 694	4,68	0	0,00	0	0,00	10 053	27,76	897	2,48	2 651	7,32	2 845	7,86	11 398	31,47	5 008	13,83	1 667	4,60	0	0,00
	1997	33 139	2 629	7,93	0	0,00	1 398	4,22	5 530	16,69	1 328	4,01	1 119	3,38	2 182	6,58	11 469	34,61	5 344	16,13	2 027	6,12	113	0,34
Chełm	1985	9 531	134	1,41	0	0,00	0	0,00	1 244	13,05	15	0,16	2 662	27,93	169	1,77	3 667	38,47	1 479	15,52	161	1,69	0	0,00
	1997	4 609	0	0,00	0	0,00	0	0,00	793	17,21	55	1,19	1 234	26,77	299	6,49	938	20,35	1 240	26,90	50	1,08	0	0,00
Krosno	1985	17 449	0	0,00	556	3,19	0	0,00	5 701	32,67	0	0,00	6 247	35,80	231	1,32	3 627	20,79	793	4,54	294	1,68	0	0,00
	1997	12 855	0	0,00	463	3,60	784	6,10	2 674	20,80	64	0,50	5 515	42,90	103	0,80	1 787	13,90	527	4,10	938	7,30	0	0,00
Przemysł	1985	8 058	183	2,27	0	0,00	0	0,00	3 253	40,37	856	10,62	160	1,99	1 160	14,40	862	10,70	878	10,90	548	6,80	158	1,96
	1997	8 410	659	7,84	0	0,00	347	4,13	2 009	23,89	328	3,90	294	3,50	1 476	17,55	1 171	13,92	1 175	13,97	951	11,31	0	0,00
Suwałki	1985	5 570	0	0,00	122	2,19	0	0,00	461	8,28	5	0,09	978	17,56	1 741	31,26	943	16,93	1 002	17,99	318	5,71	0	0,00
	1997	5 770	3 379	5,87	0	0,00	519	8,99	271	4,70	35	0,61	447	7,75	640	11,09	695	12,05	1 178	20,42	1 220	21,14	386	6,69
Zamość	1985	8 722	0	0,00	500	5,73	0	0,00	1 563	17,92	18	0,21	224	2,57	1 346	15,43	1 807	20,72	2 625	30,10	639	7,33	0	0,00
	1997	7 067	1 688	23,89	0	0,00	285	4,03	689	9,75	37	0,52	220	3,11	174	2,46	2 303	32,59	1 002	14,18	666	9,42	3	0,04

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Spis Przemysłowy 1985 r.
- dane GUS

Struktura gałęziowa przemysłu w pozostałych miastach (bez miast wojewódzkich) wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Wschodnie województwa przygraniczne	Rok	Zatrudnienie ogółem	Gałęzie przemysłu																					
			zaopatrzenie w energię		paliwowo-energetyczny		meta-lurgiczny		elektro-maszynowy		chemiczny		maturalny		drzewno-papierniczy		lekki		spożywczy		pozostałe gałęzie		górnictwo i kopalnictwo	
			osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%
Ogółem	1985	113 051	915	0,81	4 580	4,05	0	0,00	28 666	25,36	9 063	8,02	7 412	6,56	11 395	10,08	21 571	19,08	25 474	22,53	3 948	3,49	27	0,02
	1997	80 525	1 681	2,09	1 185	1,47	31 54	3,92	11 169	13,87	9 077	11,27	4 190	5,20	7 691	9,55	13 373	16,61	22 364	27,77	6 627	8,23	14	0,02
Białkopodlaskie	1985	7 955	0	0,00	110	1,38	0	0,00	3 077	38,68	0	0,00	570	7,17	363	4,56	1 388	17,45	2 219	27,89	228	2,87	0	0,00
	1997	4 841	0	0,00	0	0,00	2 57	5,31	1 324	27,35	24	0,50	89	1,84	235	4,85	890	18,38	1 850	38,22	168	3,47	4	0,08
Białostockie	1985	21 108	449	2,13	0	0,00	0	0,00	7 608	36,04	890	4,22	467	2,21	3 799	18,00	3 217	15,24	4 373	20,72	305	1,44	0	0,00
	1997	16 581	0	0,00	0	0,00	3 53	2,13	2 187	13,19	334	2,01	388	2,34	2 912	17,56	1 814	10,94	4 914	29,64	3 679	22,19	0	0,00
Chełmskie	1985	6 551	125	1,91	0	0,00	0	0,00	679	10,36	7	0,11	1 627	24,84	225	3,43	2 096	32,00	1 702	25,98	90	1,37	0	0,00
	1997	3 087	0	0,00	0	0,00	0	0,00	180	5,83	4	0,13	1 330	43,08	28	0,91	727	23,55	815	26,40	3	0,10	0	0,00
Krośnieńskie	1985	28 988	0	0,00	3 577	12,34	0	0,00	7 812	26,95	7 709	26,59	1 369	4,72	1 394	4,81	2 363	8,15	4 129	14,24	635	2,19	0	0,00
	1997	21 164	0	0,00	1 185	5,60	12 22	5,77	3 535	16,70	7 982	37,71	727	3,44	895	4,23	2 162	10,22	3 219	15,21	237	1,12	0	0,00
Przemyskie	1985	15 206	341	2,24	0	0,00	0	0,00	2 499	16,43	287	1,89	2 211	14,54	610	4,01	4 874	32,05	3 151	20,72	1 206	7,93	27	0,18
	1997	14 445	833	5,77	0	0,00	5 11	3,54	1 310	9,07	477	3,30	1 041	7,21	467	3,23	3 964	27,44	5 006	34,66	827	5,73	9	0,06
Suwalskie	1985	22 462	0	0,00	555	2,47	0	0,00	4 584	20,41	153	0,68	961	4,28	4 568	20,34	2 912	12,96	7 572	33,71	1 157	5,15	0	0,00
	1997	14 119	846	5,99	0	0,00	362	2,56	2 200	15,58	224	1,59	501	3,55	2 750	19,48	1 541	10,91	4 933	34,94	761	5,39	1	0,01
Zamojskie	1985	10 781	0	0,00	338	3,14	0	0,00	2 407	22,33	17	0,16	207	1,92	436	4,04	4 721	43,79	2 328	21,59	327	3,03	0	0,00
	1997	6 288	2	0,03	0	0,00	4 49	7,14	433	6,89	32	0,51	114	1,81	404	6,42	2 275	36,18	1 627	25,87	952	15,14	0	0,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Spis Przemysłowy 1985 r.
- dane GUS

Tabela 16.4

Struktura gałęziowa przemysłu w gminach wiejskich wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997

Wschodnie województwa przygraniczne	Rok	Zatrudnienie ogółem	Gałęzie przemysłu																					
			zaopatrzenie w energię		paliowowo-energetyczny		meta-lurgiczny		elektro-maszynowy		chemiczny		mineralny		drzewno-papierniczy		lekki		spożywczy		pozostałe gałęzie		górnictwo i kopalnictwo	
			osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%	osób	%
Ogółem	1985	38 715	157	0,41	1 437	3,71	0	0,00	8 875	22,92	241	0,62	6 538	16,89	6 819	17,61	2 759	7,13	9 801	25,32	1 690	4,37	398	1,03
	1997	30 916	98	0,32	153	0,49	1 347	4,36	3 149	10,19	780	2,52	2 509	8,12	7 116	23,02	2 387	7,72	10 089	32,63	3 103	10,04	185	0,60
Białkopodlaskie	1985	3 680	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2 227	60,52	49	1,33	238	6,47	144	3,91	105	2,85	708	19,24	209	5,68	0	0,00
	1997	3 160	0	0,00	0	0,00	118	3,73	141	4,46	131	4,15	229	7,25	627	19,84	620	19,62	1 142	36,14	99	3,13	53	1,68
Białostockie	1985	4 860	0	0,00	0	0,00	0	0,00	826	17,00	32	0,66	1 014	20,86	502	10,33	1 242	25,56	964	19,84	205	4,22	75	1,54
	1997	5 419	0	0,00	0	0,00	503	9,28	533	9,84	177	3,27	624	11,52	1 549	28,58	634	11,70	884	16,31	424	7,82	91	1,68
Chełmskie	1985	3 168	41	1,29	0	0,00	0	0,00	442	13,95	0	0,00	1 201	37,91	415	13,10	20	0,63	974	30,74	75	2,37	0	0,00
	1997	3 389	0	0,00	0	0,00	0	0,00	133	3,92	109	3,22	201	5,93	656	19,36	442	13,04	1 846	54,47	2	0,06	0	0,00
Krośnienskie	1985	8 896	0	0,00	1 364	15,33	0	0,00	1 346	15,13	45	0,51	821	9,23	3 188	35,84	631	7,09	1 225	13,77	276	3,10	0	0,00
	1997	3 441	0	0,00	153	4,45	66	1,92	341	9,91	59	1,71	229	6,66	852	24,76	183	5,32	899	26,13	659	19,15	0	0,00
Przemyskie	1985	4 288	116	2,71	0	0,00	0	0,00	1 302	30,36	85	1,98	501	11,68	618	14,41	260	6,06	650	15,16	433	10,10	323	7,53
	1997	4 812	65	1,35	0	0,00	340	7,07	1 244	25,85	201	4,18	195	4,05	1 198	24,90	290	6,03	873	18,14	406	8,44	0	0,00
Suwalskie	1985	4 692	0	0,00	4	0,09	0	0,00	1 368	29,16	0	0,00	1 153	24,57	559	11,91	280	5,97	1 049	22,36	279	5,95	0	0,00
	1997	3 095	28	0,90	0	0,00	105	3,39	604	19,52	60	1,94	139	4,49	1 125	36,35	119	3,84	661	21,36	215	6,95	39	1,26
Zamojskie	1985	9 131	0	0,00	69	0,76	0	0,00	1 364	14,94	30	0,33	1 610	17,63	1 393	15,26	221	2,42	4 231	46,34	213	2,33	0	0,00
	1997	7 600	5	0,07	0	0,00	215	2,83	153	2,01	43	0,57	892	11,74	1 109	14,59	99	1,30	3 784	49,79	1 298	17,08	2	0,03

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Spis Przemysłowy 1985 r.
- dane GUS

LITERATURA

- Cetnarska H., Dziakowska H., 1996, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce*. „Prace i Studia Geograficzne”, tom 18, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa, s. 35-47.
- Domański B., 1992, *Postfordowski elastyczny model produkcji a jej przestrzenna organizacja*. „Biuletyn KPZK PAN” 159, s. 49-73.
- Durka B. 1995, (red.), *Inwestycje zagraniczne w Polsce*. Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego, Warszawa.
- Durka B., 1999 (red.), *Inwestycje zagraniczne w Polsce*. Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego, Warszawa.
- Dziakowska H., Osiński S., 1999, *Zmiany strukturalne w przemyśle wschodnich województw przygranicznych Polski w latach 1985-1997* [w:] Horodeński R., Rościszewski M. (red.), *Wschodnia strefa aktywności gospodarczej*. Wydawnictwo WSE, Białystok, s. 153-204.
- Dziemianowicz W., 1997, *Kapitał zagraniczny a rozwój regionalny i lokalny w Polsce*. „Studia Regionalne i Lokalne” 21 (54), Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Dziemianowicz W., 1999, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w układzie regionalnym* [w:] Durka B.(red.), *Inwestycje zagraniczne w Polsce*. Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego, Warszawa, s. 93-102.
- Grabowiecki R., 1998, *Przemysł polski wobec globalnych wyzwań rozwoju*. „Gospodarka Narodowa” Nr 8-9/1998, s. 90-102.
- Horodeński R., Rościszewski M.(red.), 1999, *Wschodnia strefa aktywności gospodarczej*. Wydawnictwo WSE, Białystok.
- Klamut M., 1999, *Polityka gospodarcza a konwergencja regionów w Unii Europejskiej*. Gospodarka Narodowa Nr 3 1999, s. 89-100.
- Maćkowiak H., 1996, *Zmiany strukturalne w przemyśle polskim na tle przemysłu światowego*. „Przegląd Geograficzny”, T. LXVIII, z. 3-4, s. 335-348.
- Marcinkowska-Kędzierska M., 1993, *Regionalne zróżnicowanie procesu prywatyzacji przemysłu w polskiej gospodarce*. IRiSS, Warszawa.

- Misztal S., 1993, *Regionalne zróżnicowanie procesu prywatyzacji przemysłu w Polsce*. „Przegląd Geograficzny”, T. LXV, z. 3-4, s. 255-277.
- Mokrzyk M., 1998, *Funkcjonowanie specjalnych stref ekonomicznych w Polsce*. Gospodarka Narodowa Nr 8-9, s. 19-30.
- Osiński S., 1999, *Los cambios estructurales de la industria en las ciudades de las voivodias fronterizas orientales de Polonia en los años 1985-1997*. Referat zaprezentowany na XII Sympozjum polsko-meksykańskim, Warszawa, 23-25 czerwca 1999 r.
- Papliński A., 1999, *Warunki prawne działalności inwestorów zagranicznych w Polsce* [w:] Durka B. (red.), *Inwestycje zagraniczne w Polsce*. Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego, Warszawa, s. 19-27.
- Paszkowski M., 1996, *Zmiany strukturalne przemysłu*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Przybylska K., 1999a, *Monopolistyczne przewagi przedsiębiorstw podejmujących zagraniczne inwestycje bezpośrednie*. Gospodarka Narodowa Nr 4 1999, s. 45-55.
- Przybylska K., 1999b, *W poszukiwaniu ogólnej teorii zagranicznych inwestycji bezpośrednich*. Gospodarka Narodowa Nr 7/8 1999, s. 27-39.
- Rościszewski M., 1999, *Uwarunkowania geopolityczne Wschodniej Strefy Aktywności Gospodarczej* [w:] Horodeński R., Rościszewski M. (red.), *Wschodnia strefa aktywności gospodarczej*. Wydawnictwo WSE, Białystok, s. 23-63.
- Stypa J., 1985, *Uregulowania prawne inwestycji zagranicznych* [w:] Durka B. (red.), 1995, *Inwestycje zagraniczne w Polsce*. Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego, Warszawa, s. 15-41.
- Swianiewicz P., Dziemianowicz W., 1999, *Atrakcyjność inwestycyjna miast 1998-1999*. Polska Regionów Nr 7, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Warszawa.
- Wieloński A., 1993, *Przemysł w Polsce a tendencje rozwojowe w przemyśle światowym*. „Geografia w Szkole”, 1, s. 8-11.
- Wieloński A., 1995, *Geografia przemysłu*. Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa.
- Wieloński A., 1996, *Rola przemysłu drobnego w restrukturyzacji gospodarki Polski*. „Prace i Studia Geograficzne”, tom 18, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa, s. 25-33.
- Wieloński A., 1998a, *Przedsiębiorczość w Polsce w warunkach przejścia do gospodarki rynkowej*. „Prace i Studia Geograficzne”, tom 23, Wydawnictwa

Uniwersytetu Warszawskiego, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa, s. 43-51.

Wieloński A., 1998b, *Od industrializacji do reindustrializacji*. Uniwersytet Warszawski. Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa.

Wieloński A., Durydiwka M., 1994, *Przemysł w Polsce w warunkach przejścia do gospodarki rynkowej i integracji z Europą Zachodnią*. „Czasopismo Geograficzne” 65, z. 3-4, s. 317-326.

Wojtyna A., 1999, *Rola prywatyzacji w procesie transformacji - nowe kierunki badań*. Gospodarka Narodowa Nr 4/1999, s. 1-13.

Wysocka E., Koziński J., 1998, *Przesłanki regionalizacji. Zarys strategii rozwoju i polityki przestrzennej*. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa.

Zielińska-Głębocka A., 1998, *Koncepcja polityki przemysłowej Unii Europejskiej i OECD*. „Gospodarka Narodowa” Nr 8-9/1998, s. 1-18.

Zorska A., 1999, *Korporacje transnarodowe a integracja Polski z Unią Europejską*. Gospodarka Narodowa Nr 7/8 1999, s. 56-62.

SPIS TABEL

1. Powierzchnia i liczba ludności wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (stan w dniu 31 XII).
2. Zatrudnienie w przemyśle we wschodnich województwach przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997.
3. Wartość wskaźnika zmienności rozmieszczenia przemysłu (według grup gałęzi) wschodnich obszarów przygranicznych w latach 1985-1997.
4. Wartość brutto środków trwałych w przemyśle i w przedsiębiorstwach przemysłowych w 1997 r. (stan w dniu 31 XII) we wschodnich województwach przygranicznych (bieżące ceny ewidencyjne).
5. Środki automatyzacji procesów produkcyjnych w przemyśle wschodnich województw przygranicznych w 1997 r. (stan w dniu 31 XII).
6. Produkcja sprzedana przemysłu w 1997 r. we wschodnich województwach przygranicznych (ceny bieżące).
7. Produkcja ważniejszych wyrobów przemysłowych we wschodnich województwach przygranicznych w 1997 r.
8. Struktura własnościowa przemysłu wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
  - 8.1. Struktura własnościowa przemysłu w miastach wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
  - 8.2. Struktura własnościowa przemysłu w miastach wojewódzkich wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
  - 8.3. Struktura własnościowa przemysłu w pozostałych miastach (bez miast wojewódzkich) wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
  - 8.4. Struktura własnościowa przemysłu w gminach wiejskich wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
9. Zmiany struktury własnościowej przemysłu we wschodnich województwach przygranicznych Polski w latach 1985-1997 obliczone według wskaźnika zmienności struktury własnościowej ($W_{zs_{włas}}$).
10. Zakłady przemysłowe wschodnich województw przygranicznych zatrudniające w 1985 r. ponad 1000 osób.

11. Struktura wielkościowa przemysłu wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
  - 11.1. Struktura wielkościowa przemysłu w miastach wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
  - 11.2. Struktura wielkościowa przemysłu w miastach wojewódzkich wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
  - 11.3. Struktura wielkościowa przemysłu w pozostałych miastach (bez miast wojewódzkich) wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
  - 11.4. Struktura wielkościowa przemysłu w gminach wiejskich wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
12. Największe przedsiębiorstwa na pograniczu wschodnim Polski w 1998 r. (z listy 500 największych przedsiębiorstw w Polsce)
13. Zmiany struktury wielkościowej przemysłu we wschodnich województwach przygranicznych Polski w latach 1985-1997 obliczone według wskaźnika zmienności struktury wielkościowej (W_{zswiel}).
14. Struktura wielkościowa przemysłu (zakładów przemysłowych) we wschodnich województwach przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 określona metodą sześciu kolejnych ilorazów.
15. Kierunek i natężenie zmian struktury wielkościowej przedsiębiorstw przemysłowych we wschodnich województwach przygranicznych Polski wynikające z metody sześciu kolejnych ilorazów.
16. Struktura gałęziowa przemysłu wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
  - 16.1. Struktura gałęziowa przemysłu w miastach wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
  - 16.2. Struktura gałęziowa przemysłu w miastach wojewódzkich wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
  - 16.3. Struktura gałęziowa przemysłu w pozostałych miastach (bez miast wojewódzkich) wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
  - 16.4. Struktura gałęziowa przemysłu w gminach wiejskich wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997
17. Grupy gałęzi przemysłowych mające największe znaczenie (według zatrudnienia) we wschodnich obszarach przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997.

18. Zmiany struktury gałęziowej przemysłu we wschodnich województwach przygranicznych Polski w latach 1985-1997 obliczone według wskaźnika zmienności struktury gałęziowej (Wz_s).
19. Bezpośrednie Inwestycje Zagraniczne w Polsce
20. Podstawowe informacje na temat funkcjonowania Suwalskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.
21. Zmiany strukturalne w przemyśle wschodnich województw przygranicznych Polski w latach 1985-1997 obliczone na podstawie wskaźników zmienności.

SPIS RYCIN

1. Zatrudnieni w przemyśle wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (mapa)
2. Zatrudnieni w przemyśle wschodnich województwach przygranicznych Polski na 10 km² w roku 1985 i 1997 (mapa)
3. Zatrudnieni w przemyśle wschodnich województwach przygranicznych Polski na 1000 mieszkańców w roku 1985 i 1997 (mapa)
4. Struktura własnościowa przemysłu wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (wykres)
5. Struktura własnościowa przemysłu wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (mapa)
6. Struktura własnościowa przemysłu w miastach wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (wykres)
7. Struktura własnościowa przemysłu wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (mapa)
8. Struktura własnościowa przemysłu we wschodnich obszarach przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 w miastach wojewódzkich (wykres)
9. Struktura własnościowa przemysłu w pozostałych miastach (bez miast wojewódzkich) wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (wykres)
10. Struktura własnościowa przemysłu w gminach wiejskich wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (wykres)
11. Struktura własnościowa przemysłu w gminach wiejskich wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (mapa)
12. Struktura wielkościowa przemysłu wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (wykres)
13. Struktura wielkościowa przemysłu wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (mapa)
14. Struktura wielkościowa przemysłu w miastach wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (wykres)

15. Struktura wielkościowa przemysłu w miastach wojewódzkich wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (wykres)
16. Struktura wielkościowa przemysłu w pozostałych miastach (bez miast wojewódzkich) wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (wykres)
17. Struktura wielkościowa przemysłu w gminach wiejskich wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (wykres)
18. Struktura gałęziowa przemysłu wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (wykres)
19. Struktura gałęziowa przemysłu wschodnich województw przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (mapa)
20. Struktura gałęziowa przemysłu w miastach wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (wykres)
21. Struktura gałęziowa przemysłu w miastach wojewódzkich wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (wykres)
22. Struktura gałęziowa przemysłu w pozostałych miastach (bez miast wojewódzkich) wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (wykres)
23. Struktura gałęziowa przemysłu w gminach wiejskich wschodnich obszarów przygranicznych Polski w roku 1985 i 1997 (wykres)

ANEKS

Transformacja polityczna i gospodarcza lat 90. sprawiła, że niektórzy autorzy w odmienny sposób zaczęli postrzegać wschodnie obszary przygraniczne Polski. Część z nich nadal traktuje je jako "ścianę wschodnią", natomiast inni jako "Wschodnią Strefę Aktywności Gospodarczej". Udzielenie definitywnej odpowiedzi i opowiedzenie się po stronie jednej lub drugiej grupy poglądów jest w tej chwili bardzo trudne. Można natomiast zbliżyć się do tej odpowiedzi śledząc dotychczasowe tendencje zmian w przemyśle badanego obszaru i jego roli w gospodarce kraju. Dlatego w niniejszym aneksie porównano nie tylko zmiany w zatrudnieniu w przemyśle wschodnich województw przygranicznych w roku 1985 i w roku 1997, lecz przeanalizowano zmiany ciągle, "z roku na rok", w całym badanym okresie między rokiem 1985 i 1997, wprowadzając dodatkowo uzupełniające informacje o sytuacji w przemyśle w roku 1980 i 1998. Nie ograniczono się też wyłącznie do przesłedzenia zmian w zatrudnieniu w przemyśle lecz wykorzystano również materiały dotyczące innych wielkości np. wartości środków trwałych, nakładów inwestycyjnych i wartości produkcji sprzedanej przemysłu w województwach wschodnich na tle krajowym.

Do analizy wykorzystano głównie dane statystyczne reprezentowane w Rocznikach Statystycznych Przemysłu, a tylko dla produkcji sprzedanej w 1989 r. - z Rocznika Statystycznego Województw. Ponieważ dane statystyczne były niekiedy korygowane, przyjęto zasadę wykorzystania materiałów najnowszych dla danego roku.

Bezwzględne wartości dotyczące zatrudnienia w przemyśle, wartości środków trwałych, nakładów inwestycyjnych i wartości produkcji sprzedanej z różnych względów w badanym okresie nie są porównywalne. Dlatego do analizy zdecydowano obliczyć mierniki względne, informujące o udziale badanego obszaru:

- w krajowym zatrudnieniu (przeciętnym) w przemyśle;
- w krajowej wartości środków trwałych w przemyśle;
- w krajowej wartości nakładów inwestycyjnych na przemysł;
- w krajowej wartości produkcji sprzedanej przemysłu.

Ze względu na niewielką rolę wschodnich województw przygranicznych Polski, w celu dostrzeżenia zachodzących zmian, wskaźnik obliczono z dużą dokładnością (do setnej części procenta). Ponadto zaprezentowano tempo

wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu w latach 1985-1998 (w cenach stałych).

ZATRUDNIENIE W PRZEMYŚLE

Zatrudnienie w przemyśle Polski i badanego obszaru w latach 1985-1998 zmniejszyło się. Było to rezultatem nie tylko likwidacji wielu zakładów przemysłowych i racjonalizacji zatrudnienia, ale również nie uwzględnia w statystykach w latach 90. podmiotów gospodarczych zatrudniających poniżej pięciu osób.

Udział wschodnich województw przygranicznych w zatrudnieniu w przemyśle kraju, wynoszącym w 1980 r. 4,59% wzrósł w latach 1985-1991 z 4,70% do 4,97%. Lata 1992-1993 charakteryzowały się zmniejszeniem udziału w zatrudnieniu krajowym w przemyśle do 4,47% w 1993 r. W następnych latach wystąpiła tendencja wzrostu udziału w zatrudnieniu krajowym w przemyśle do 4,79% w 1998 r. Generalnie, udział wschodnich województw przygranicznych w zatrudnieniu krajowym był w 1998 r. wyższy o 0,09 punktu procentowego (p.p.) niż w 1985 r. W badanym okresie zwiększył się udział w zatrudnieniu w przemyśle pięciu województw: białkopodlaskiego i suwalskiego - o 0,11 p.p., chełmskiego i zamojskiego - o 0,04 p.p. oraz krośnieńskiego - o 0,01 p.p. Zmniejszył się natomiast udział województwa białostockiego - o 0,18 p.p. i przemyskiego - o 0,03 p.p.

WARTOŚĆ ŚRODKÓW TRWAŁYCH W PRZEMYŚLE

Udział wschodnich województw przygranicznych w wartości środków trwałych w przemyśle Polski do 1994 r. wynosił poniżej 4% i przypominał spłaszczony wykres sinusoidy. W latach 1985-1988 nastąpiło niewielkie zmniejszenie udziału z 3,86% do 3,50%, a następnie wzrost do 3,81% w 1990 r. i ponownie zmniejszenie udziału do 3,45% w 1994 r. W 1995 r. nastąpił „skokowy” wzrost udziału wartości środków trwałych do 4,45%, a następnie niewielkie obniżenie do 4,31% w 1998 r.

W latach 1985-1998 nastąpił wzrost udziału badanego obszaru w wartości środków trwałych w przemyśle kraju o 0,45 p.p. W latach 1985-1998 zwiększył się udział pięciu województw w wartości środków trwałych w przemyśle: przemyskiego - o 0,18 p.p., suwalskiego - o 0,15 p.p., białkopodlaskiego - o 0,13 p.p., krośnieńskiego - o 0,12 p.p. i chełmskiego - o 0,02 p.p. Zmniejszył się natomiast udział województwa zamojskiego - o 0,10 p.p. i białostockiego - o 0,04 p.p.

NAKLADY INWESTYCYJNE W PRZEMYSŁE

Udział wschodnich województw przygranicznych Polski w krajowych nakładach inwestycyjnych w przemyśle zwiększył się z 4,15% w 1985 r. do 4,98% w 1989 r. W następnych latach udział wschodnich województw przygranicznych w nakładach inwestycyjnych był niższy, wahając się od 4,59% w 1992 r. do 3,73% w 1994 r., by osiągnąć 4,12% w 1998 r.

W latach 1985-1998 udział wschodnich województw przygranicznych w krajowych nakładach inwestycyjnych w przemyśle zmniejszył się o 0,03 p.p. W badanym okresie zwiększył się udział trzech województw w krajowych nakładach inwestycyjnych w przemyśle: białostockiego - o 0,02 p.p. i chełmskiego - o 0,01 p.p.

PRODUKCJA SPRZEDANA PRZEMYSŁU

Udział wschodnich województw przygranicznych Polski w produkcji sprzedanej przemysłu zmniejszył się z 4,53% w 1985 r. do 4,11% w latach 1990-1992. W następnych dwu latach (1993-1994), latach ożywienia gospodarczego w Polsce, udział zmniejszył się do 3,65%, a nawet do 3,43% w 1994 r. Od tego czasu udział wschodnich województw przygranicznych w produkcji sprzedanej przemysłu Polski systematycznie rośnie, osiągając w 1998 r. 3,91%.

W latach 1985-1998 udział województw przygranicznych Polski w produkcji sprzedanej przemysłu zmniejszył się o 0,62 p.p. W badanym okresie wzrósł w niewielkim stopniu udział czterech województw - dotychczas słabiej uprzemysłowionych - w produkcji sprzedanej przemysłu kraju: białkopodlaskiego - 0,08 p.p., zamojskiego - 0,05 p.p., suwalskiego - 0,04 p.p. i chełmskiego o 0,01 p.p., a zmniejszył się w większym stopniu udział województw najbardziej uprzemysłowionych: białostockiego - o 0,59 p.p., krośnieńskiego - o 0,14 p.p. i przemyskiego o 0,05 p.p.

Zmniejszenie się udziału wschodnich obszarów przygranicznych w produkcji sprzedanej przemysłu Polski było rezultatem wolniejszego tempa wzrostu produkcji badanego obszaru niż średnio w kraju. W analizowanym okresie, w poszczególnych województwach i latach tempo wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu było bardzo zróżnicowane, co prezentuje tabela 5.

Analizując tempo wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu nasuwa się uwaga, że sytuacja wschodnich województw przygranicznych na tle kraju była bardziej korzystna w drugiej połowie lat 80. niż w 90. Szczególnie dobry był rok 1988, kiedy to we wszystkich siedmiu województwach produkcja sprzedana przemysłu była wyższa od średniej krajowej, a w województwie przemyskim i zamojskim - nawet ponad dwukrotnie wyższa.

Lata 90., szczególnie 1994 r. i 1995 r. były dla wschodnich województw przygranicznych mniej korzystne. W 1994 r. wzrost produkcji sprzedanej przemysłu powyżej średniej krajowej był tylko w województwie krośnieńskim, a w roku następnym - także w suwalskim. W latach 1996-1998 tempo wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu w większości województw badanego obszaru było wyższe od średniej krajowej, a w niektórych przypadkach - nawet dwukrotnie.

W drugiej połowie lat 80. województwami pozytywnie wyróżniającymi się pod względem tempa wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu były: białkopodlaskie, przemyskie i suwalskie. W latach 90. tempo wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu powyżej średniej krajowej występowało głównie w województwie krośnieńskim. W ostatnich kilku latach wysokie tempo wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu występowało w województwie suwalskim i zamojskim.

Analiza danych statystycznych dotyczących udziału wschodnich województw przygranicznych w rozwoju przemysłu Polski w latach 1985-1998 potwierdziła niewielką rolę badanego obszaru w gospodarce kraju. W roku początkowym, tj. 1985 udział wschodnich województw przygranicznych zmieniał się od 3,86% w przypadku wartości środków trwałych w przemyśle do 4,70% w zatrudnieniu przemysłowym. Relatywnie najwyższy udział badanego obszaru w zatrudnieniu krajowym świadczy o rozwoju bardziej pracochłonnych, a mniej kapitałochłonnych gałęzi i branż przemysłu.

W latach 1985-1998 udział wschodnich województw przygranicznych w rozwoju przemysłowym Polski zmienił się w niewielkim stopniu, ale zaistniałe zmiany nie mogą być oceniane jako pozytywne. W ciągu 13 lat zwiększył się wprawdzie udział badanego obszaru w krajowym zatrudnieniu w przemyśle o 0,07 p.p. i o 0,45 p.p. w wartości środków trwałych, ale zmniejszył się o 0,03 p.p. w przypadku nakładów inwestycyjnych i o 0,62 p.p. w odniesieniu do produkcji sprzedanej przemysłu. Właśnie zmniejszenie udziału wschodnich obszarów przygranicznych - wprawdzie niewielkie, ale jednak mające miejsce - w krajowych nakładach inwestycyjnych w przemyśle i w produkcji sprzedanej przemysłu należy uznać za szczególnie niekorzystne. Pierwszy miernik świadczy bowiem o niewielkiej roli badanego obszaru w polityce przemysłowej państwa i w polityce regionalnej, o ile takie polityki w badanym okresie były prowadzone. Produkcja sprzedana przemysłu jest natomiast niewątpliwie najważniejszym z wymienionych mierników. W działalności gospodarczej nie chodzi bowiem o to, aby było duże zatrudnienie, wartość środków trwałych, czy duże nakłady inwestycyjne lecz o efektywność gospodarczą. Szczególnie istotne jest to w gospodarce wolnorynkowej, w której nie wystarczy produkować, ale należy produkować artykuły, które się sprzedają (aspekt konkurencyjności). A pod tym względem sytuacja wschodnich obszarów przygranicznych jest niestety najgorsza.

Niekorzystnym zjawiskiem jest również fakt, że najwyższy udział wschodnich województw przygranicznych w przypadku dwóch wymienionych mierników był w latach 80. (w przypadku produkcji sprzedanej przemysłu był to rok 1985), a najniższe wartości wystąpiły w latach 90. (lata 1993-1995).

Sytuacja poszczególnych województw wschodnich obszarów przygranicznych w rozwoju przemysłowym w latach 1985-1995 była zróżnicowana. W badanym okresie, tylko województwo suwalskie zanotowało wzrost udziału wszystkich analizowanych wskaźników w rozwoju przemysłowym kraju. Na pytanie, czy był to efekt powołania Suwalskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, czy rezultat działania wielu przypadkowych, aczkolwiek sprzyjających czynników, czy wreszcie rezultat przemysłanej działalności gospodarczej, chyba obecnie nie można udzielić wiążącej odpowiedzi. Województwa: białskopodlaskie, chełmskie i zamojskie zwiększyły swój udział w przypadkach trzech wskaźników, krośnieńskie i przemyskie - w przypadku dwóch wskaźników, a najbardziej uprzemysłowione województwo białostockie - tylko w przypadku jednego wskaźnika.

M. Rościszewski, omawiając pozytywne zmiany dokonujące się we Wschodniej Strefie Aktywności Gospodarczej zwrócił uwagę *"iż do mniej więcej początku 1998 roku rozwój ten nie znajduje pełnego odzwierciedlenia w oficjalnych statystykach. Powodowane jest to faktem, że występujący tutaj zakres tzw. "szarej strefy" w gospodarce był i pozostaje nadal jeszcze rozległy"*. Nie negując istnienia szarej strefy można założyć, że skala zjawiska jest podobna jak w pozostałych rejonach kraju, a przy wyciąganiu wniosków lepiej chyba wykorzystać oficjalne dane statystyczne, które niestety nie są zbyt korzystne dla wschodnich obszarów kraju.

Czy w związku z tym, że w latach 1985-1998 rola wschodnich obszarów przygranicznych w rozwoju przemysłowym Polski nie zwiększyła się, a w przypadku dwóch istotnych mierników nawet zmalała (inwestycje, produkcja sprzedana) można negować sugestię prof. M. Rościszewskiego, określającego badany obszar jako Wschodnią Strefę Aktywności Gospodarczej i Bramę na Wschód? Wydaje się, że takie stanowisko byłoby zbyt pochopne, ponieważ rozwój gospodarczy nie ogranicza się tylko do rozwoju przemysłu. Z punktu widzenia rozwoju przemysłowego wschodnie województwa przygraniczne niewątpliwie nie należą do najbardziej aktywnych i nie należy oczekiwać, aby w ciągu najbliższego okresu sytuacja pod tym względem uległa zmianie. Do wyrażenia takiej opinii skłaniają również wyniki badań wykonywanych przez Swianiewicza i Dziemianowicza (1999) na temat atrakcyjności inwestycyjnej miast polskich. Na podstawie dotychczasowych obserwacji wydaje się, że wschodnie obszary przygraniczne można bardziej uważać za Bramę na Wschód, niż za Wschodnią Strefę Aktywności Gospodarczej. Być może

---

¹ Horodeński R., Rościszewski M. (red.), 1999, *Wschodnia strefa aktywności gospodarczej*, Wydawnictwo WSE, Białystok: 16.

sytuacja zmieni się na lepsze, tzn. w większym niż dotychczas stopniu wykorzystany będzie potencjał produkcyjny obszaru, w związku z dokonaną w 1999 r. reformą administracyjną kraju.

Udział wschodnich województw przygranicznych w przeciętnym zatrudnieniu w przemyśle Polski
w roku 1980 i w latach 1985-1998 (w procentach)

Wschodnie województwa przygraniczne	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
POLSKA	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
OGÓLEM	4,59	4,70	4,72	4,72	4,72	4,79	4,93	4,97	4,67	4,47	4,60	4,60	4,69	4,76	4,79
białkopodlaskie	0,25	0,23	0,23	0,23	0,25	0,28	0,31	0,30	0,25	0,25	0,26	0,29	0,32	0,34	0,34
białostockie	1,37	1,41	1,41	1,39	1,56	1,30	1,30	1,28	1,21	1,18	1,22	1,22	1,24	1,23	1,23
chełmskie	0,31	0,31	0,30	0,30	0,30	0,31	0,34	0,36	0,36	0,37	0,35	0,33	0,33	0,35	0,35
krośnieńskie	1,18	1,14	1,16	1,16	1,17	1,15	1,17	1,20	1,14	1,01	1,06	1,07	1,09	1,12	1,15
przemyskie	0,53	0,58	0,57	0,57	0,58	0,58	0,62	0,63	0,61	0,61	0,60	0,59	0,56	0,58	0,55
suwalskie	0,47	0,52	0,53	0,53	0,55	0,63	0,64	0,65	0,58	0,52	0,56	0,57	0,59	0,58	0,63
zamojskie	0,48	0,51	0,52	0,51	0,53	0,54	0,56	0,55	0,53	0,54	0,56	0,53	0,55	0,56	0,55

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1989, GUS, Warszawa 1990: 158 (dane dla roku 1980 i 1985);
- Przemysł 1991, GUS, Warszawa 1991: 108 (dane dla lat 1986-1990);
- Przemysł 1992, GUS, Warszawa 1992: 94 (dane dla roku 1991);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1993, GUS, Warszawa 1993: 100 (dane dla roku 1992);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1994, GUS, Warszawa 1994: 114 (dane dla roku 1993);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1999, GUS, Warszawa 1999: 130 (dane dla lat 1994-1999).

Udział wschodnich województw przygranicznych w wartości środków trwałych w przemyśle Polski
w roku 1980 i w latach 1985-1998 (w procentach)

Wschodnie województwa przygraniczne	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
POLSKA0	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
OGÓLEM	3,74	3,86	3,82	3,58	3,50	3,63	3,81	3,78	3,77	3,46	3,45	4,45	4,26	4,33	4,31
bialskopodlaskie	0,10	0,11	0,10	0,09	0,11	0,12	0,12	0,13	0,11	0,16	0,15	0,18	0,16	0,24	0,24
białostockie	1,12	1,11	1,10	1,09	1,06	1,04	1,08	1,05	1,05	1,08	1,06	1,00	1,05	1,07	1,07
chełmskie	0,25	0,32	0,31	0,23	0,22	0,23	0,31	0,30	0,33	0,31	0,33	0,32	0,36	0,34	0,34
krośnieńskie	1,24	1,11	1,11	1,11	1,06	1,07	1,02	1,03	1,02	0,71	0,71	1,64	1,32	1,28	1,23
przemyskie	0,39	0,35	0,34	0,32	0,31	0,35	0,39	0,38	0,38	0,36	0,37	0,49	0,52	0,53	0,53
suwalskie	0,26	0,33	0,32	0,32	0,32	0,40	0,37	0,36	0,32	0,31	0,33	0,42	0,42	0,45	0,48
zamojskie	0,37	0,53	0,53	0,42	0,41	0,43	0,53	0,53	0,56	0,53	0,48	0,40	0,42	0,41	0,43

W latach 1995-1998 grupowanie metodą jednostek lokalnych rodzaju działalności.

Dla lat 1993-1994 dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 5 osób, a dla lat 1991-1992 - 50 osób.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1987, GUS, Warszawa 1987: 262-263 (dane dla roku 1980);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1988, GUS, Warszawa 1988: 247 (dane dla roku 1986);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1989, GUS, Warszawa 1990: 238 (dane dla roku 1985 i 1987);
- Przemysł 1991, GUS, Warszawa 1991: 160 (dane dla lat 1988-1990);
- Przemysł 1992, GUS, Warszawa 1992: 131-132 (dane dla roku 1991);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1993, GUS, Warszawa 1993: 147 (dane dla roku 1992);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1994, GUS, Warszawa 1994: 161 (dane dla roku 1993);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1995, GUS, Warszawa 1995: 162-163 (dane dla roku 1994);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1999, GUS, Warszawa 1999: 130 (dane dla lat 1994-1999).

Udział wschodnich województw przygranicznych w nakładach inwestycyjnych w przemyśle Polski
w roku 1980 i w latach 1985-1998 (w procentach)

Wschodnie województwa przygraniczne	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
POLSKA	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
OGÓLEM	3,40	4,15	4,14	4,58	4,85	4,98	4,18	4,36	4,59	4,18	3,73	3,93	3,93	4,19	4,12
białkopodlaskie	0,24	0,31	0,37	0,35	0,73	0,44	0,28	0,35	0,99	0,57	0,27	0,24	0,26	0,27	0,29
białostockie	0,96	0,79	0,94	1,10	1,10	1,33	1,14	0,96	0,87	0,97	0,85	0,97	0,71	0,97	0,89
chełmskie	0,52	0,68	0,48	0,63	0,43	0,34	0,52	0,56	0,68	0,52	0,39	0,39	0,30	0,42	0,67
krośnieńskie	0,60	0,78	0,74	0,86	0,90	1,10	0,90	0,96	1,02	0,81	0,82	0,74	0,86	0,83	0,72
przemyskie	0,48	0,64	0,60	0,61	0,57	0,63	0,46	0,62	0,26	0,35	0,56	0,81	0,69	0,59	0,66
suwalskie	0,32	0,51	0,43	0,45	0,55	0,54	0,45	0,48	0,26	0,53	0,45	0,39	0,68	0,64	0,52
zamojskie	0,28	0,45	0,58	0,58	0,56	0,61	0,43	0,44	0,50	0,43	0,40	0,40	0,44	0,47	0,36

Dla roku 1980 i 1985 dotyczy nakładów w przemyśle uspołecznionym.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1989, GUS, Warszawa 1990: 217 (dane dla roku 1980 i 1985);
- Przemysł 1991, GUS, Warszawa 1991: 146 (dane dla lat 1986);
- Przemysł 1992, GUS, Warszawa 1992: 123 (dane dla roku 1987);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1993, GUS, Warszawa 1993: 138 (dane dla roku 1988);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1994, GUS, Warszawa 1994: 152 (dane dla lat 1989-1992);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1997, GUS, Warszawa 1997: 169 (dane dla lat 1993-1994);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1999, GUS, Warszawa 1999: 191-192 (dane dla lat 1995-1998).

Udział wschodnich województw przygranicznych w produkcji sprzedanej przemysłu Polski w roku 1980 i w latach 1985-1998 (w procentach)

Wschodnie województwa przygraniczne	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
POLSKA	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
OGÓŁEM	4,53	4,41	4,27	4,18	4,16	4,11	4,11	4,11	3,65	3,65	3,43	3,66	3,85	3,91
białkopodlaskie	0,15	0,15	0,14	0,14	0,16	0,19	0,18	0,21	0,20	0,19	0,20	0,22	0,24	0,23
białostockie	1,59	1,57	1,49	1,45	1,27	1,26	1,15	1,13	1,10	1,09	0,92	0,98	1,00	1,00
chełmskie	0,28	0,27	0,27	0,26	0,32	0,31	0,28	0,27	0,25	0,28	0,28	0,28	0,28	0,29
krośnieńskie	0,99	0,99	0,98	0,98	0,93	0,88	0,85	0,83	0,82	0,84	0,81	0,88	0,87	0,85
przemyskie	0,46	0,44	0,43	0,46	0,49	0,47	0,46	0,45	0,40	0,40	0,40	0,40	0,42	0,41
suwalskie	0,56	0,54	0,54	0,51	0,54	0,56	0,52	0,49	0,46	0,49	0,45	0,48	0,54	0,60
zamojskie	0,49	0,44	0,42	0,39	0,45	0,45	0,40	0,37	0,42	0,37	0,40	0,43	0,50	0,54

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1989, GUS, Warszawa 1990: 53 (dane dla roku 1985 i 1985);
- Przemysł 1992, GUS, Warszawa 1992: 27 (dane dla roku 1990);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1994, GUS, Warszawa 1994: 32 (dane dla lat 1991-1993);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1996, GUS, Warszawa 1996: 34 (dane dla roku 1994);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1999, GUS, Warszawa 1999: 48-49 (dane dla lat 1994-1999).
- Rocznik Statystyczny Województw 1991, GUS, Warszawa 1991: 184 (dane dla roku 1989).

Tempo wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu w latach 1985-1998 (w cenach stałych, rok poprzedni = 100)

Wschodnie województwa przygraniczne	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
POLSKA	104,1	104,2	103,2	104,9	98,6	74,1	85,8	103,9	107,3	112,1	109,7	108,3	111,5	103,5
białkopodlaskie	110,3	105,7	107,7	114,8	123,9	79,0	88,9	111,8	105,0	101,2	108,7	117,0	117,4	100,6
białostockie	105,7	105,2	97,8	105,2	89,9	82,3	79,4	103,4	110,4	109,5	97,4	114,4	112,4	103,8
chełmskie	96,1	101,6	105,6	108,6	103,5	87,2	84,5	95,3	114,4	111,5	102,9	109,6	115,8	106,5
krośnieńskie	102,5	103,9	103,6	107,6	103,1	67,9	89,1	106,0	113,2	122,5	116,1	120,2	106,3	105,4
przemyskie	108,5	106,5	106,4	113,3	114,0	79,9	89,6	96,5	99,8	110,8	100,1	104,7	120,9	98,5
suwalskie	109,4	106,9	108,7	105,9	107,1	79,8	89,6	92,1	104,1	107,7	11,30	110,4	120,6	120,8
zamojskie	104,1	100,5	105,9	112,6	97,3	85,9	97,9	94,9	120,7	103,3	109,2	115,6	137,4	113,6

Dla 1985 r. - produkcja globalna przemysłu uspołecznionego, grupowana metodą przedsiębiorstw, w cenach stałych 1982 r.;

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1986, GUS, Warszawa 1986: 42-43 (dane dla roku 1985);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1987, GUS, Warszawa 1987: 46-47 (dane dla roku 1986);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1988, GUS, Warszawa 1988: 49 (dane dla roku 1987);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1989, GUS, Warszawa 1990: 53 (dane dla roku 1988);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1993, GUS, Warszawa 1993: 26-27 (dane dla roku 1992);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1994, GUS, Warszawa 1994: 32 (dane dla roku 1993);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1996, GUS, Warszawa 1996: 34 (dane dla roku 1994);
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 1999, GUS, Warszawa 1999: 48-49 (dane dla lat 1995-1998);
- Rocznik Statystyczny Województw 1991, GUS, Warszawa 1991: 183 (dane dla roku 1989 i 1990);
- Rocznik Statystyczny Województw 1992, GUS, Warszawa 1992: 196 (dane dla roku 1991).

Tabela 6

Udział wschodnich województw przygranicznych w rozwoju przemysłowym Polski w latach 1985-1998 (w procentach)

Wyszczególnienie	W roku		Wartość w latach 1985-1998		Różnica pomiędzy rokiem	
	1985	1998	Najwyższa (rok)	Najniższa (rok)	1985 i 1998	o najwyższej i najniższej wartości
Zatrudnienie w przemyśle	4,70	4,79	4,97 (1991)	4,47 (1993)	+0,09	0,50
Wartość środków trwałych	3,86	4,31	4,45 (1995)	3,45 (1994)	+0,45	1,00
Nakłady inwestycyjne	4,15	4,12	4,98 (1989)	3,73 (1995)	-0,03	1,25
Produkcja sprzedana	4,53	3,91	4,53 (1985)	3,43 (1995)	-0,62	1,10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z tabel 1 - 4.

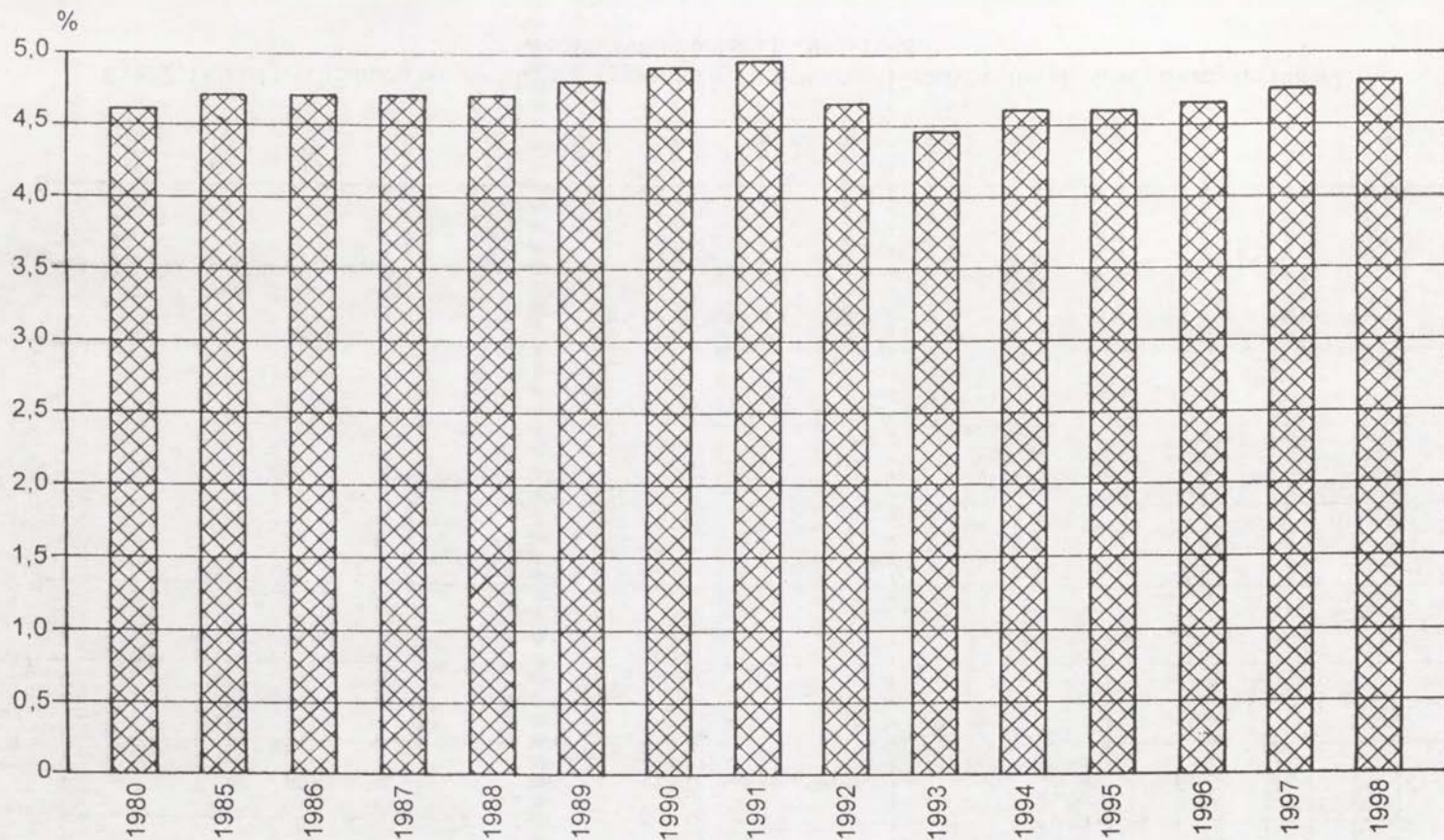
Tabela 7

Zmiany udziału poszczególnych wschodnich województw przygranicznych w krajowym zatrudnieniu w przemyśle, wartości środków trwałych, nakładach inwestycyjnych i produkcji sprzedanej przemysłu w latach 1985-1998 (w punktach procentowych)

Wschodnie województwa przygraniczne	Zatrudnienie	Wartość środków trwałych	Nakłady inwestycyjne	Produkcja sprzedana
OGÓLEM	+0,09	+0,45	-0,03	-0,62
białkopodlaskie	+0,11	+0,13	-0,02	+0,08
białostockie	-0,18	-0,04	+0,10	-0,59
chełmskie	+0,04	+0,02	-0,01	+0,01
krośnieńskie	+0,01	+0,12	-0,06	-0,14
przemyskie	-0,03	+0,18	+0,02	-0,05
suwalskie	+0,11	+0,15	+0,01	+0,04
zamojskie	+0,04	-0,10	-0,09	+0,05

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z tabel 1 - 4.

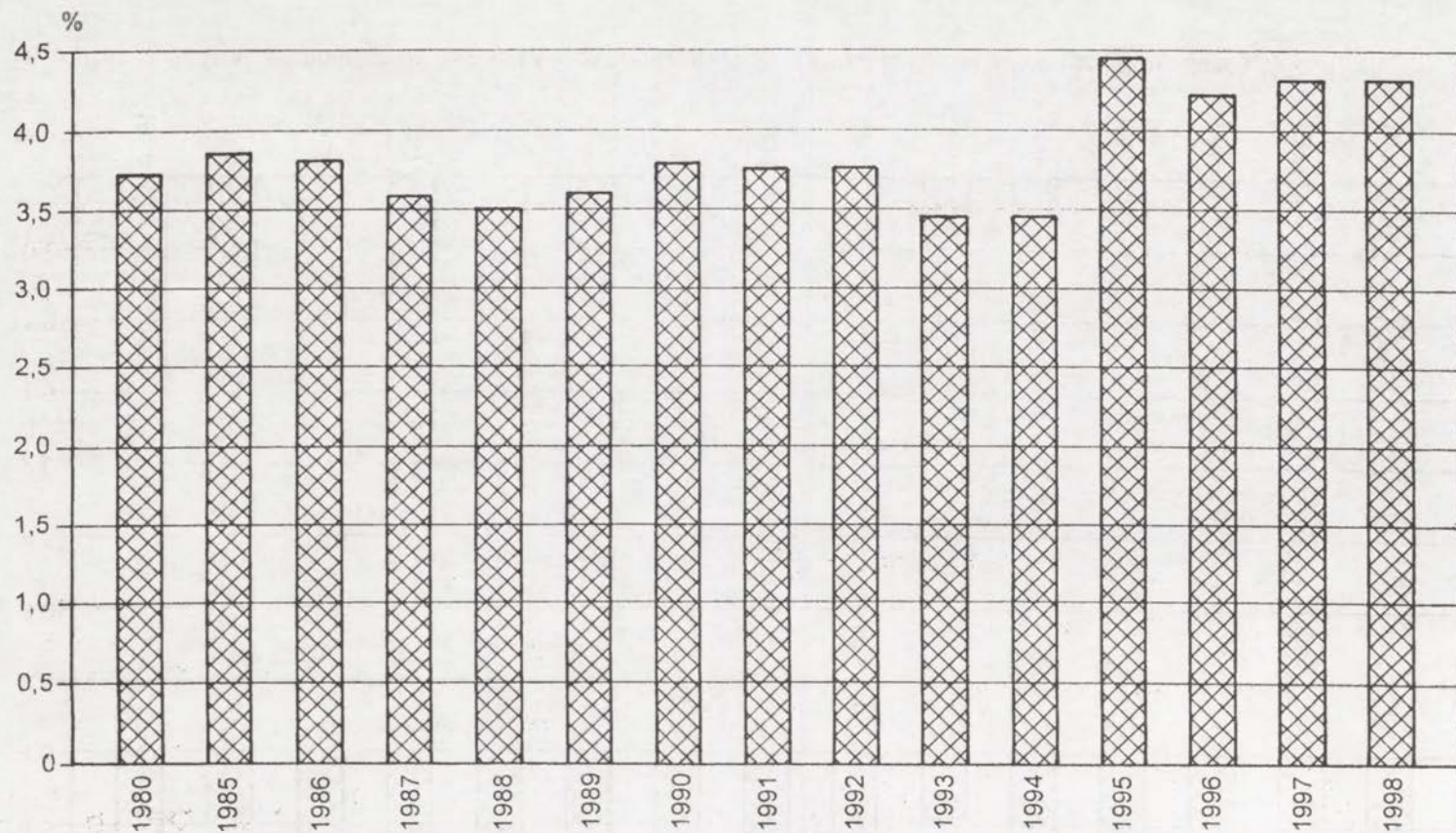

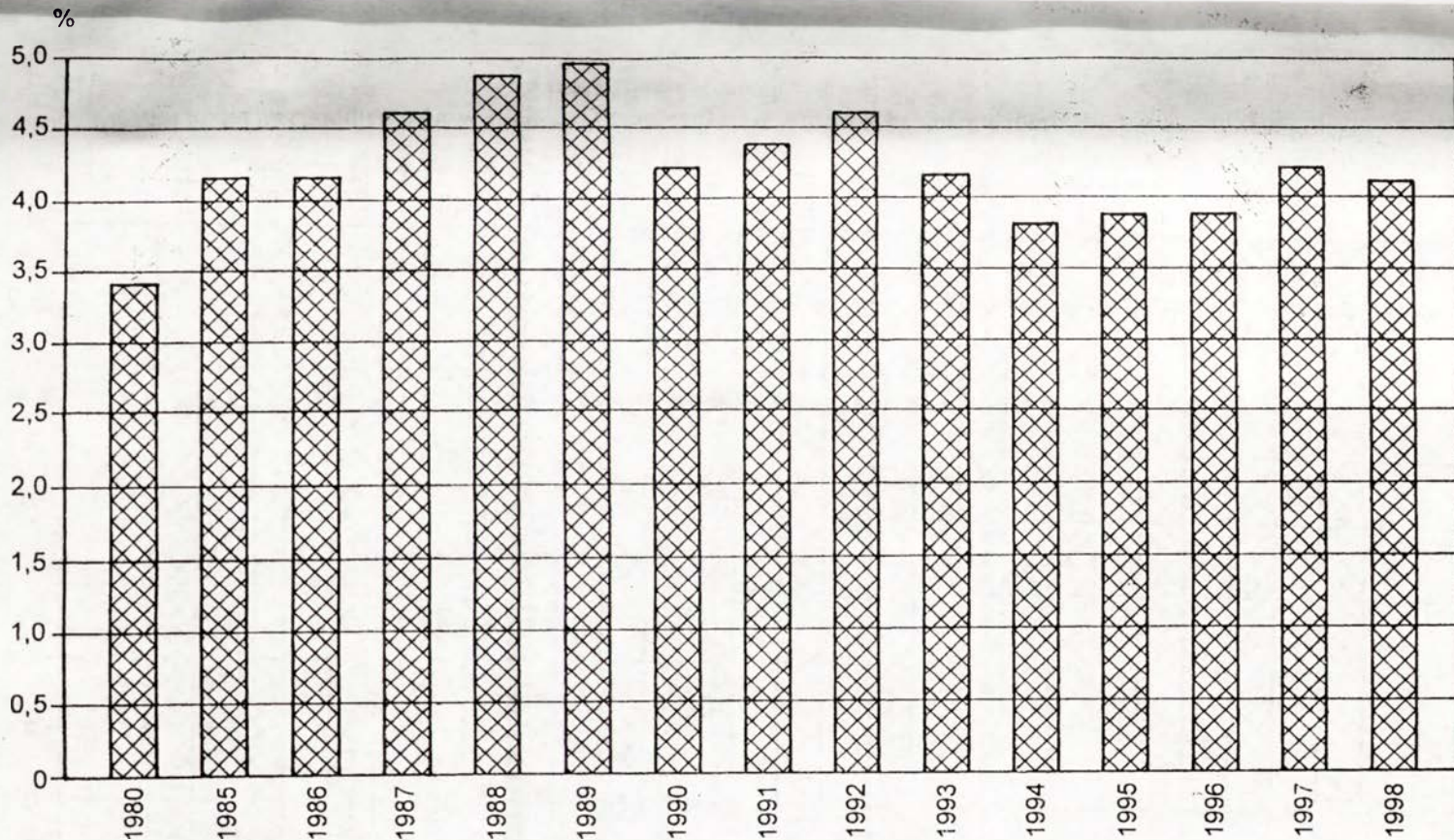
Ryc. 1. Udział wschodnich województw przygranicznych w przemyśle Polski w roku 1980 i w latach 1985-1998

<http://rcin.org.pl>

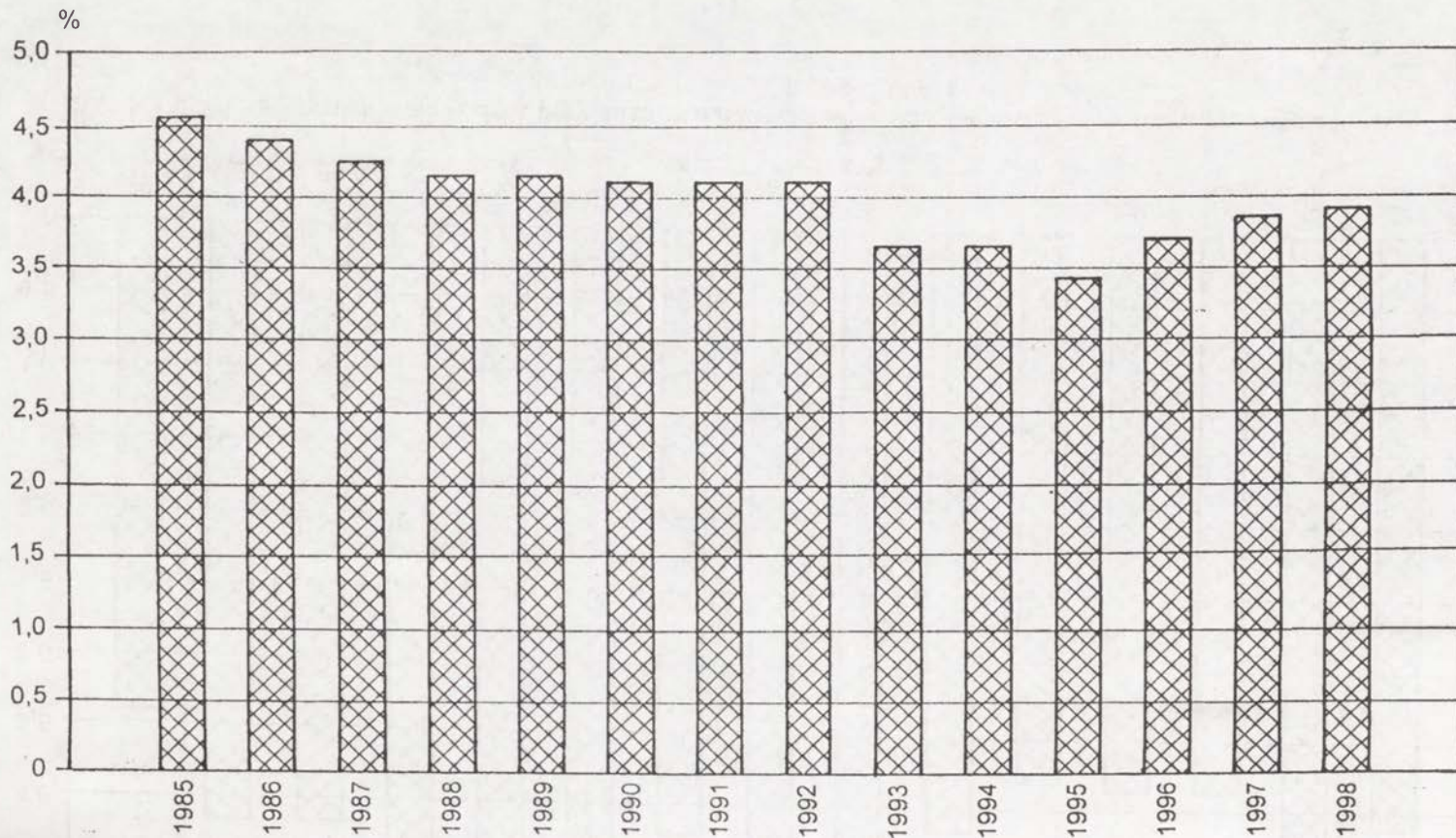

Ryc. 2. Udział wschodnich województw przygranicznych w wartości środków trwałych w przemyśle Polski w roku 1980 i w latach 1985-1998

Ryc. 3. Udział wschodnich województw przygranicznych w wartości nakładów inwestycyjnych w przemyśle Polski w roku 1980 i w latach 1985-1998

Ryc. 4. Udział wschodnich województw przygranicznych w wartości produkcji sprzedanej w przemyśle Polski w roku 1980 i w latach 1985-1998

Geopolitical Studies

- 1 - Polska granica wschodnia, 1997 - Marcin Rościszewski.
- 2 - The Polish-Lithuanian border region. Research problems and scientific co-operation, 1997.
- 3 - Strategiczne znaczenie polskiej granicy wschodniej i polskiego pogranicza wschodniego, 1997.
- 4 - Polska i jej sąsiedzi wobec przemian cywilizacyjnych i geopolitycznych, 1998.
- 5 - Granice Polski. Analiza zmian przenikalności w latach 1990-1996, 1999 - Tomasz Komornicki.
- 6 - Geopolityczne aspekty tranzytu w Europie Środkowej, 1999 - Jan Wendt.
- 7 - Geografia wyborcza Polski. Przestrzenne zróżnicowanie zachowań wyborczych Polaków w latach 1989-1998, 2000 - Mariusz Kowalski.
- 8 - Zmiany strukturalne w przemyśle wschodnich obszarów przygranicznych Polski w latach 1985-1997 - Hanna Dziakowska i Stanisław Osiński

PL.-ISSN 1429-009X

PL. ISSN 1429 009X

<http://rcin.org.pl>